

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

MERIPELASTUKSEN SUUR- JA MONIALAONNETTOMUUDEN KRIISIVIESTINTÄ HALLINNON ERI TASOILLA

Pro gardu -tutkielma

Luutnantti
Pekka Niittylä

Maisterikurssi 1
Rajavartiolinja (-Meri)

Toukokuu 2011

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi Sotatieteiden maisterikurssi 1	Linja Rajavartiolinja (-Meri)
Tekijä Luutnantti Pekka Nuutti Johannes Niittylä	
Tutkielman nimi Meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuuden kriisiviestintä hallinnon eri tasoilla	
Oppiaine johon työ liittyy Johtaminen	Säilytyspaikka Kurssikirjasto (MPKK:n kirjasto) Raja- ja merivartiokoulu (Espoo)
Aika Toukokuu 2011	Tekstisivuja 88 Liitesivuja 13
TIIVISTELMÄ <p>Kauppamerenkulku ja erityisesti öljykuljetukset ovat lisääntyneet huomattavasti viime vuosien aikana Itämerellä. Poikittaisliikenne, rikkonainen saaristo ja pitkä talvimerenkulun kausi aiheuttavat merkittävän riskin onnettomuuden syntymiselle, joka pahimmassa tapauksessa voi olla suur- tai monialaonnettomuus, niin kuin matkustaja-autolautta Estonian uppoaminen vuonna 1994. Tuolloin maailman katseet kääntyivät ilman ennakkovaroitusta kohti onnettomuutta johtavaa organisaatiota – silloista Saaristomerén merivartiostoa. Yhteiskunta, teknologia ja organisaatiot ovat kuitenkin muuttuneet tämän viimeisimmän meripelastustoimea kohdanneen kriisin ajoista.</p> <p>Kriisit ovat näyttelleet aina tärkeää roolia organisaatioille, koska ne paljastavat organisaatioiden kyvyn reagoida kriiseihin ja johtaa kriisitilanteita. Kriisejä sekä kriisiviestinnän teorioita tutkittiin laadullisesti vertailevalla menetelmällä, jonka avulla muodostettiin ne lähtökohdat joilla meripelastusorganisaation kriisiviestinnän järjestelyitä sekä sitä ohjaavia asiakirjoja tutkittiin hallinnon kolmella eri tasolla, joita ovat onnettomuutta johtava merivartiosto, rajavartiolaitoksen esikunta ja sisäasiainministeriö. Tässä tarkastelussa tutkimusmateriaalina käytettiin hallinnon eri tasojen kriisiviestintää ja kriiseihin valmistautumista ohjaavia dokumentteja sekä asiantuntijahaastatteluja.</p> <p>Kriisien tutkiminen paljasti organisaatioiden kriisiviestinnän kannalta olennaisimmiksi seikoiksi tilannekuvan muodostamisen ja sen siirtämisen, tiedotustilaisuuksien järjestämisen, yhteistoiminnan eri viranomaisten välillä, valmiussuunnittelun sekä riittävän puhelinpalveluiden järjestämisen erityisesti kansalaisten tiedontarpeisiin. Esille tulleet seikkoja peilattiin meripelastustoimen hallinnon alaen.</p> <p>Tarkastelun perusteella suur- ja monialaonnettomuuteen liittyvän tilanneorganisaation suuruus tekee tilannekuvan muodostamisesta ja siirtämisestä todella haasteellista. Lisäksi tilannekuvan siirtoon ei ole ainakaan toistaiseksi olemassa järjestelmää, joka mahdollistasi reaaliaikaisen tilannekuvan siirron kaikille tarvitsijoille. Merivartiostoilla on kuitenkin etulyöntiasema muihin viranomaisiin verrattuna varsinkin tiedotustilaisuuksien järjestämisessä, koska meripelastusta johdetaan aina meripelastuskeskuksista ja tiedotusjärjestelyt ovat välittömästi onnettomuutta johtavan organisaation käytössä. Merivartiostojen suoriutumiseen tästä vaativasta tehtävästä vaikuttaa suuresti henkilöstöresurssien riittävyys. Henkilöstö kootaan joka tilanteeseen vapailtahälytysmenettelyllä, mikä ei takaa sen riittävyyttä.</p>	

Henkilöstön riittävyys ja osaamistaso taas vaikuttavat puhelinpalveluiden organisointiin ja toimivuuteen. Valmiussuunnittelussa ei ole myöskään otettu kriisiviestintää erillisen tarkastelun alle, eikä viestinnän resursointiin ole otettu erikseen kantaa. Nykyaikana myös median toimintatavat ovat muuttuneet Estonian ajoista. Mikään organisaation taso ei voi piiloutua median paineelta, ja myös median toiminta on muuttunut viestinnän nopeuden ansiosta organisoidummaksi, ja uutisointi on miltei reaaliaikaista. Tähän haasteeseen myös kaikkien organisaation tasojen on valmistauduttava omilla suunnitelmillaan ja koulutuksella. Tutkimuksen olennaisin johtopäätös on, että myös viestintä tarvitsee johtamista, sillä kriisit ovat osoittautuneet tilanteiksi mitä ei osata ennakoida, minkä takia myös viestintää joudutaan soveltamaan ja ohjaamaan.

Tutkimuksen lähdeaineisto perustuu pitkälti asiakirjoihin ja haastatteluihin, joten tutkimuksen tulosten objektiivisuus voidaan kyseenalaistaa sen valossa, että kyseisellä lähdeaineistolla ei voida paljastaa kuin pieni osa totuudesta. Asiakirjojen ja haastatteluiden ei voidaakaan kuvitella paljastavan hallinnon eri tasojen kriisiviestinnän todellista tilaa, vaan tarkastelua voidaan käyttää ainoastaan suuntaviivojen antamiseen organisaatioiden valmiussuunnittelussa. Kriisiviestintä on myös nopeasti teknologian ja tutkimuksen myötä kehittyvä ala, jonka takia tutkimuksen tuloksia tulee verrata tutkimuksen ajankohtaan.

AVAINSANAT

Kriisiviestintä, tiedotus, tiedonkulku, tiedonvälitys, meripelastus, julkinen hallinto, Rajavartiolaitos

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1 Johdatus aiheeseen	1
1.2 Taustaorientaatio	4
1.3 Tutkimuksen aineisto ja aikaisempi tutkimus	5
1.5 Rajaukset	6
1.6 Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset	7
1.7 Tutkimukseen liittyvä tieteen filosofia ja ontologia.....	9
1.7.1 Ontologiset valinnat	10
1.8 Tutkimusmenetelmistä	12
2. TUTKIMUKSEN TEOREETTISET PERUSTEET	14
2.1 Johtaminen ja viestintä.....	15
2.2 Onnettomuudesta kriisiin	16
2.2 Suuronnettomuus ja meripelastus	19
2.3 Kriisiviestintä	21
2.4 Käytetyt lähteet ja niiden luonnehdinta	25
2.5 Lähtökohdat kriisien tutkimiseen ja tutkimuksen viitekehys.....	26
2.6 Yhteiskunta ja suuronnettomuus	28
2.6.1 Aineisto ja sen hakumenetelmät.....	31
2.7 Meripelastusorganisaation muuttuminen Estonian jälkeen.....	31
2.7.1 Johtopäätökset tiedottamisesta ja median toiminnasta.....	33
2.8 Räjähdyksessä kauppa- ja kauppakeskus Myyrmannissa.....	33
2.8.1 Alkutiedot, hälytykset ja tilannekuva.....	34
2.8.2 Viestintä ja tiedottaminen	36
2.8.3 Median toiminta	37
2.8.4 Johtopäätökset	38
2.9 Jokelan ja Kauhajoen koulusurmat	39
2.9.1 Tilannekuvan muodostaminen ja lähtökohtatilanteet.....	40
2.9.2 Yhteistoiminta	42
2.9.3Viestintä, viestiliikenne ja tiedottaminen	44
2.9.4 Median toiminta	47
2.9.5 Johtopäätökset koulusurmista	50
2.10 Johtopäätökset	52
3. KRIISIVIESTINNÄN TOTEUTUS HALLINNON ERI TASOILLA	56
3.1 Laadullinen sisällön analyysi	58
3.1.1 Viitekehys kokonaisuuden tarkasteluun.....	59
3.2 Suur- ja monialaonnettomuuteen liittyvä ohjaus valtion hallinnossa kriisiviestinnän osalta	61
3.3 Internetin hyödyntäminen kriisiviestinnässä.....	68
3.4 Tilannekuva ja sen siirto	71
3.4.1 Tilannekuvan siirron prosessi	74
3.5 Tiedotustilaisuuksien järjestelyt hallinnon eri tasoilla.....	75
3.6 Puhelinvaihteiden järjestäminen merivartiostoissa	79
3.7 Meripelastuskoulutusjärjestelmä viestinnän näkökulmasta	80
4. TUTKIMUKSEN TULOKSET	82
4.1 Vastaukset tutkimuskysymyksiin.....	83
4.2 Tutkimuksen arviointi	85
4.3 Esitykset jatkotutkimusaiheiksi.....	87

LÄHTEET

LIITTEET

MERIPELASTUKSEN SUUR- JA MONIALAONNETTOMUUDEN KRIISIVIESTINTÄ HALLINNON ERI TASOILLA

1. JOHDANTO

1.1 Johdatus aiheeseen

”Estonia-autolautan uppoaminen 28. syyskuuta 1994 oli ennen kaikkea inhimillinen murhenäytelmä. Kaiken muun ohella se koetteli kriisitiedotuksen ja katastrofijournalismin toimintavalmiutta. Onnettomuudet ovat aina olleet ratkaisevia turvallisuusjärjestelmien parantamisessa, samalla tavoin ne mahdollistavat keskustelun kriisejä ja katastrofeja koskevan tiedotusorganisaation kehittämisestä.”¹

Pentti Raittilan esipuhe teoksessa *Uutinen Estonia* johdattelee hyvin myös tähän opinnäytetyöhön, jossa tutkitaan viimeaikaisia Suomea koskettaneita kriisejä sekä meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuuden johtamiseen liittyvää kriisiviestintää hallinnon eri tasoilla.

Estonia-onnettomuus vaati yli 800 kuolonuhria, ja siitä seurasi mediamylläkkä, jota seurattiin myös ulkomailla. Meripelastusjärjestelmä testautui tällöin tositilanteessa – suuronnettomuudessa – ja sen tuomat kokemukset heijastuvat tänä päivänä Suomessa käytössä olevaan meripelastusjärjestelmään.

Estonian kaltaista suur- tai monialaonnettomuutta ei ole Suomen merialueilla onneksi sen jälkeen koettu. Meripelastusorganisaatio, yhteiskunta ja erityisesti teknologia ovat kuitenkin muuttuneet ja kehittyneet paljon noin kuudessatoista vuodessa. Viestinnälle suurimmat muu-

¹ Raittila, Pentti; *Uutinen Estonia*, Vammalan kirjapaino Oy, Vammala, (1996), s.7.

tokset ovat matkapuhelinteknologia ja internet, joiden mahdollistama tiedonsiirron nopeus ja tiedon reaaliaikaisuus luovat mahdollisuuksia, mutta asettavat myös haasteita viranomaisille. Tiedottamisen osalta onkin siirrytty *deadlinesta onlineen*.² Kriisissä on kyse aina yhteiskuntaa koskettavasta julkisesta tapahtumasta. Tällöin viranomaiset ja kansa kohtaavat toisensa median kautta. Tutkimusta kirjoittaessa Japanissa sattui tuhoisa maanjäristys ja siitä seurannut hyökyaalto 11.3.2011. Tällä hetkellä vallitsevien tilannetietojen mukaan luonnononnettomuus on vaatinut jo yli 10 000 kuolonuhria.³ Tapahtumasta ei kulunut kuin kaksi vuorokautta, kun Suomessa osattiin jo arvostella Japanin hallituksen tiedottamista ja viestintää.⁴

Vaikka suomalainen yhteiskunta on säästynyt Estonian jälkeen meripelastuksen suur- tai monialaonnettomuudelta, ovat sitä koettelleet toisentyypiset kriisit. Tutkimuksessa käsitellään Estonian lisäksi Jokelan ja Kauhajoen koulusurmia sekä Myyrmannin räjähdystä. Näistä kriiseistä on valmistunut viimeisten vuosien sisällä tutkimuksia ja tutkintalautakuntien raportteja, jotka käsittelevät itse kriisien lisäksi myös kriisiviestintää. Tässä tutkimuksessa kriisejä tutkitaan laadullisesti vertailevalla menetelmällä. Tutkimusten havaintoja eli hypoteeseja peilataan meripelastuksen hallinnon alaan, jota tutkitaan laadullisen sisällön analyysin keinoin voimassaolevista kriisiviestintää koskevista dokumenteista. Koska tutkimuksessa käsitellään lähihistoriassa tapahtuneita kriisejä ja niistä saatuja oppeja vertaillaan meripelastukseen, muodostuu tällöin tutkimuksestani käytännöllinen lähestyminen käsiteltyyn asiaan. Teoreettinen osuus liittyy niin sanotun yleisen kriisiviestinnän tutkimuksen lisäksi myös paljolti aikaisempien kriisien analysointiin. Teorian perusteella luodaan lähtökohdat meripelastustoimen ja hallinnon eri tasojen kriisiviestinnän tutkimiseen.

Tutkimuksen kannalta olennaisimpia käsitteitä ovat *kriisi*, *kriisiviestintä*, *meripelastusorganisaatio* ja erityisesti näiden termien liittyminen toisiinsa. Organisaation kriisi tarkoittaa jotain negatiivista tapahtumaa, jossa on vielä suurempien menetysten vaara. Kriisejä koskevaan päätöksentekoon liittyy aikapaine ja nykypäivänä median normaalia suurempi kiinnostus asiaan. Kriisiviestintä liittyy taas informaation vaihdantaan eri osapuolien kesken kriisitilanteessa. Onnistuneeseen kriisiviestintään liittyy proaktiivinen kriisitiedottaminen, jolla vastataan yhteiskunnan ja median informaatiotarpeeseen. Meripelastustoimen tehtäviä ovat ihmishenkien pelastaminen mereltä, siihen liittyvän radioliikenteen hoitaminen ja ensiavun antaminen tarvitsijoille. Meripelastuksen johtavana viranomaisena Suomessa toimii Rajavartiolaitos. Meripelastusorganisaatiolla tarkoitan kaikkia meripelastukseen liittyviä tahoja, jotka ovat tekemi-

² Raitila, Juntunen, Johansson, Kangasluoma, Koljonen, Kumpu, Perno & Väliaverronen; *Jokelan koulusurmat mediassa*. Kopio Niini Finland Oy, Tampere, (2008), s.8.

³ Helsingin sanomien verkkosivut, 13.3.2011, (www.hs.fi)

⁴ Iltasanomien verkkosivut, 13.3.2011, (www.iltalehti.fi)

sissä kulloisenkin tapahtuman hoitamisessa ihmishenkien pelastamiseksi mereltä. Tutkimuksessa keskitytään suur- ja monialaonnettomuuksiin liittyvän kriisiviestinnän tarkasteluun meripelastustoimen näkökulmasta. Termien tarkempaan määrittelyyn palataan luvussa kaksi.

Moderni yhteiskunta ja myös sisäasiainministeriön alla oleva hallinto perustuu keskusjohtoiselle järjestykselle ja byrokraattiselle toimintatavalle. Tällainen organisoitumisen tapa on altis kriiseille, koska verkostoitunut postmoderni maailma ei jäsenny keskusjohtoisen- eikä byrokraattisen maailman tavoin.⁵ Meripelastustoimen organisaatio toimii sisäasiainministeriön alle kuuluvan Rajavartiolaitoksen hallintorakenteen perustalla, mutta se ei kuitenkaan edusta yksiselitteisesti modernia byrokraattista organisaatiota. Komentajakapteeni Petteri Leppänen on tutkinut myös meripelastustoimen organisaatiota lähinnä Pauli Juutin ja Risto Harisalonsien pohjalta omassa pro gradu -työssään. Hänen mukaansa meripelastusorganisaatiota kuvaavat niin linja- kuin linja-esikuntaorganisaatiot sekä myös matriisi- ja verkkomaiset organisaatiot.⁶

Meriliikenne on jatkuvassa kasvussa erityisesti Suomenlahdella. Esimerkiksi öljykuljetukset ovat seitsenkertaistuneet vuoden 1995 jälkeen, ja erityisesti Helsingin ja Tallinnan sekä Maarianhaminan ja Tukholman välinen – lähinnä matkustaja-alusten – aiheuttama poikittaisliikenne tekevät Suomen meripelastusvastuualueesta otollisen paikan suur- tai monialaonnettomuuden syntymiselle. Lisäksi Suomen merialueet ovat matalia, karikkoisia ja sokkeloisia. Talvi aiheuttaa haasteita navigoinnin lisäksi myös onnettomuuksien hoitamiseen, erityisesti öljyn ja muiden ympäristölle haitallisten aineiden keräämisen osalta.⁷

Tutkielma on rakennettu siten, että määrittelen aluksi eri kriisien tutkimisen kannalta olennaimmat termit sekä käsittelen kriisiviestinnän tutkimuksessa käytettäviä teorioita. Tämän tarkastelun pohjalta luon tutkimuksen viitekehyksen, jonka avulla kriisejä sekä hallinnon eri tasojen kriisiviestintää tutkitaan. Empiirisessä osuudessa käytän suur- ja monialaonnettomuutta viitekehyksenä kriisiviestinnän tutkimisessa, jossa tarkastelen hallinnon eri tasojen kriisiviestinnän järjestelyitä.

Tutkielma on suunnattu lukijalle, jolla on aikaisempaa kokemusta meripelastuksesta sekä meripelastusorganisaatiosta. Tutkielmassa ei uppouduta meripelastusjärjestelmään syvällisesti,

⁵ Huhtala, Hannele & Hakala, Salli; *Kriisi ja viestintä*, Gaudeamus, Helsinki, (2007), s.19.

⁶ Leppänen, Petteri, komentajakapteeni; *Meripelastuksen johtamisen kompleksisuun Suomessa*, pro gradu, MPKK:n ja RMVK:n kirjastot, (2011), s. 17-18.

⁷ Kukkamäki, Markku & Saloniemi, Aira; *Öljy- ja meriliikenteen riskit*, (http://www.itameriportaali.fi/fi/tietoa/uhat/oljyonnettomuudet/fi_FI/oljyonnettomuudet/)

vaan kriisiviestintään liittyvät teemat käsitellään empiirisessä osuudessa ainoastaan niihin suoraan liittyvien seikkojen osalta.

Aihetta on esittänyt komentajakapteeni Petteri Leppänen Rajavartiolaitoksen esikunnasta, jonka mielestä varsinkin viestinnän tarkastelu hallinnon eri tasoilla on ajankohtaista.⁸

1.2 Taustaorientaatio

Kiinnostukseni tutkittavaan aiheeseen heräsi ollessani palveluksessa Turun meripelastuskeskuksessa operaattorin tehtävässä 1.4.2006–31.10.2008. Operaattorin tehtäviin kuuluu muiden tehtävien ohessa tiedottaminen ja lehdistön puheluihin vastaaminen. Huomasin tiedottamisen olevan haastavaa, koska lehdistön edustajille oli pystyttävä kertomaan lyhyessä ajassa onnettomuuksista ja niihin liittyvistä seikoista antaen asiasta tietämättömälle selkeä kuva tapahtuneesta. Usein tämä ei toteutunut, ja lehdissä kirjoitettiin sattuneista onnettomuuksista täysin eri tavalla kuin olin aikaisemmin lehdistön edustajan kanssa keskustellut. Usein myös johtokeskuksessa työskentelevien mielestä pienet tapahtumat herättivät kansallisessa mediassa suurta mielenkiintoa. Esimerkiksi laivojen koneviat ovat tavallisia tapahtumia Suomen merialueella, ja niistä aiheutuu harvoin riskejä matkustajille tai itse laivalle. Tästä esimerkkinä Viking Mariellan konevika Utön eteläpuolella, joka aiheutti keskustelua useissa lehdissä laivaliikenteen turvallisuudesta, ja asiaa ruodittiin muun muassa Helsingin Sanomissa.⁹ Lehdistön tiedonjano tuntui olevan kyltymätön.

Tänä samana aikana kun palvelin Turun meripelastuskeskuksessa, sattui Jokelan ja Kauha-joen koulusurmat. Näitä kriisejä ruodittiin mediassa todella laajasti, ja saimme kuulla kuinka poliisin puhelinvaihteet olivat ruuhkautuneet ja kuinka koko kriisin yhteiskunnallinen käsittely oli siirtynyt Pekka-Eric Auvisen tekemien videoiden myötä internetiin. Saimme myös seurata näitä videoita tyttöystäväni kanssa New Yorkissa John F. Kennedyn lentokentän tuloau-lassa, jossa BBC-uutiskanava näytti koko maailmalle Pekka-Eric Auvisen You Tubeen lataa-man videon, jossa hän ampui omenia käsiaseella. Uutinen ei selvästi ollut enää kriisiä johta-van poliisitoimen ja kunnan hallussa, vaan siitä oli tullut kansainvälisen median ruokaa, vaika juuri tätä ampuja oli halunnut. Nämä seikat herättivät kysymyksen myös siitä, kuinka edus-tamani organisaatio selviäisi kriisistä. Oltiinko Rajavartiolaitoksessa valmiina käsittelemään

⁸ Leppänen; puhelinkeskustelu tutkijan kanssa, 2.11.2009

⁹ Helsingin sanomat; *Rahtilaivoja ajelehtii tuuliajolla Itämerellä lähes päivittäin*. 24.9.2009

vastaavaa tilannetta, jossa onnettomuus aiheuttaa kansainvälisen kiinnostuksen sekä vaatii huomattavia ponnistuksia organisaatiolta sen hoitamiseen.

1.3 Tutkimuksen aineisto ja aikaisempi tutkimus

Kriisejä ja kriisiviestintää on tutkittu Suomessa ja maailmalla hyvin paljon. Kriisit herättävät aina keskustelua ja syyn tutkimukselle, koska niistä voidaan oppia. Kriisien tutkiminen on toiminut jo vuosikymmeniä lähtökohtana muun muassa turvallisuusjärjestelmien kehittämislle.

Käyttämäni aineisto perustuu kahteen olennaiseen kategoriaan. Ensimmäinen kategoria liittyy eri kriiseistä sekä niiden viestinnästä tehtyihin julkaisuihin. Analysoin käsittelemäni aineiston erikseen jokaisen kriisin kohdalla. Toinen kategoria liittyy hallinnon eri tasojen viestintää koskeviin dokumentteihin.

Meripelastusta on viimeaikoina tutkinut muun muassa komentajakapteeni Petteri Leppänen pro gradu -työssään *Meripelastuksen johtamisen kompleksisuus Suomessa*. Leppänen toteaa johtopäätöksissään, että meripelastustoimen johtamisesta on löydettävissä johtamisen nelikentän kaikki osa-alueet sekä näiden keskinäinen riippuvuussuhde. Lisäksi Leppänen toteaa, että meripelastuksen johtamisjärjestelmää voidaan pitää myös sekajärjestelmän ja kompleksisen johtajuusajattelun esimerkkinä.¹⁰

Kriisiviestinnästä on valmistunut useita opinnäytetöitä sekä muita laajempia tutkimuksia, joista mielestäni mainittavimpia oman aiheeni kannalta on ainakin Marja Mielosen ylemmän ammattikorkeakoulun opinnäytetyö *Kolarihoidosta hallittuun kriisiviestintään? Case Kangasalan kunta*. Mielosen tutkimus liittyy omaan työhöni siten, että myös hän on soveltanut kriisiviestinnän teorioita yrittäessään kehittää Kangasalan kunnan kriisiviestintää. Mielonen toteaa johtopäätöksensä, että Kangasalan kunnan kriisiviestintäjärjestelyt eivät vielä täytä niiltä edellytetyjä vaatimuksia.¹¹ Lisäksi kriisiviestintää on tutkittu laajasti ympäri maailmaa eri kriiseihin liittyen, ja aiheen tiimoilta on kirjoitettu useita kirjoja, jotka opastavat organisaatioita toimimaan oikein kriisitilanteissa.

¹⁰ Leppänen, (2011), tiivistelmä

¹¹ Mielonen, Marja; *Kolarihoidosta hallittuun kriisiviestintään? Case Kangasalan kunta*, HAMK, Visamäki, (2009), tiivistelmä (<http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-200905142786>)

Mainitsemani laaja lähdeaineisto kuvaa hyvin tutkimuksen eri osien laajaa aikaisempaa tutkimusta, joten voidaan todeta, että aihetta on tutkittu. Aihetta ei ole kuitenkaan tutkittu Rajavartiolaitoksessa eikä puolustusvoimissa viimeaikaisten kriisien valossa, eikä varsinkaan meripelastuksen näkökulmasta, joten tutkimus on tältä osalta uraa uurtava.¹² Kriisiviestintää ei ole myöskään tutkittu samanlaisen otannan avulla viranomaisten näkökulmasta, joten tällä tutkimuksella voidaan toivoa saavutettavan uusia näkökulmia kriisiviestinnän toteuttamiseen. Myös meripelastuksen tutkimus maailmalla keskittyy lähinnä teknisten ratkaisujen ja erilaisten sovellusten tutkimukseen, eikä meripelastuksen kriisiviestintää ole tutkittu aikaisemmin tekemäni laajan tiedonhakuprosessin perusteella viime vuosina.

1.5 Rajaukset

Olen rajannut tutkimuksen ulkopuolelle suurimmaksi osaksi meripelastustapahtuman pelastustöiden johtamiseen liittyvän viestinnän, ja keskityn enemmänkin meripelastustapahtumien tiedottamiseen. Tämä raja on tehty sen takia, että mielestäni tiedottamista koskeva problematiikka ja mainitsemieni viimeaikaisten kriisien tiedottamisesta valmistuneet tutkimukset ovat helpommin sovellettavia meripelastuksen hallinnonalaan kuin itse onnettomuuden johtamiseen liittyvä viestintä.¹³

Nyky-yhteiskuntaa voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta. Termistöön, jota yhteiskunnallisessa tutkimuksessa käytetään, kuuluvat muun muassa *tietoyhteiskunta*, *moderni yhteiskunta*, *postmoderni yhteiskunta*, *informaatioyhteiskunta* ja niin edelleen. Katson, että kaikilla näistä termeistä yritetään kuitenkin kuvata jotakin nykyisen, tulevan tai menneen yhteiskunnan erityispiirrettä, ja monilla termeillä tarkoitetaan yhteyksistä ja tutkimuksista riippuen monesti samoja asioita. Lisäksi termeillä tarkoitetaan useasti myös tavoitetilaa, eikä varsinaista havainnointia ympäröivästä yhteiskunnasta¹⁴. Koska käsittelemäni kriisit edustavat viimeaikaisia kriisejä (pois lukien Estonia), edustavat niistä tehtävät johtopäätökset myös nyky-yhteiskunnan kriiseihin reagoitua, ja edesauttavat täten ymmärrystä siitä, minkälaisia kriisiviestinnällisiä haasteita meripelastusorganisaatio voi kohdata lähitulevaisuudessa.

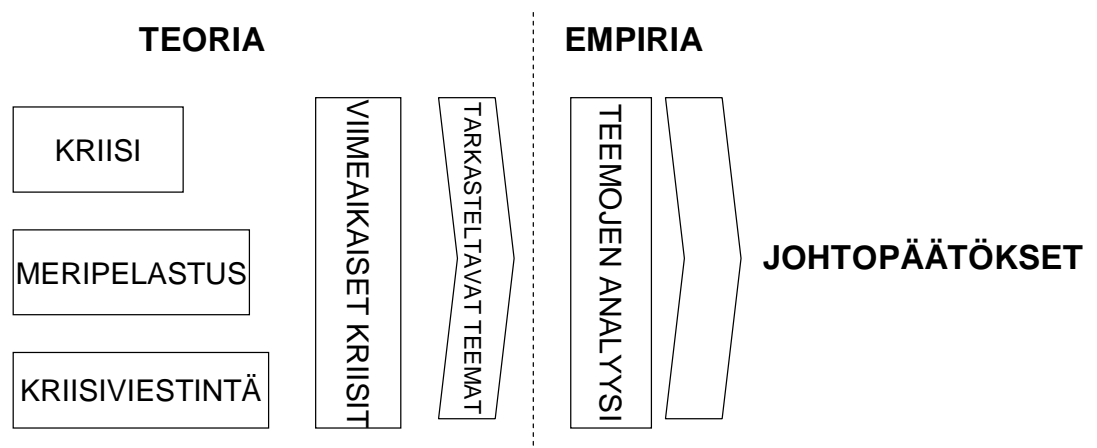
¹² Haku Taisto tietokannasta 5.11.2009 hakusanoilla: meripelastus, onnettomuus, suuronnettomuus, viestintä, media, tiedotus ja tiedottaminen.

¹³ Meripelastusorganisaatioon ja sen erityispiirteisiin palataan luvuissa 4 ja 5

¹⁴ Wiio, Osmo A. ; *Viestintä yleensä epäonnistuu – paitsi sattumalta. Wiion lait viestinnästä ja tulevaisuudesta*. Deltakirja, Espoo, (2009), s.129-130

Kriisiviestinnän tutkimusperinteeseen on usein myös liittynyt organisaatorakenteiden tarkastelu esimerkiksi byrokraattisen tai jälkibyrokraattisen organisaation näkökulmasta.¹⁵ Vaikka tämä tarkastelu olisi varmasti hedelmällistä, tulee muistaa, että meripelastusorganisaatio ja siihen liittyvät hallinnon eri tasot ja organisaatiot sisäasiainministeriössä ja Rajavartiolaitoksessa ovat todella laajoja käsitteitä tarkasteltaviksi näin suppeassa työssä. Organisaatiot ja niiden rakenteet eivät pelkästään jakaannu sisäasiainministeriöön ja Rajavartiolaitokseen, vaan meripelastustoimeen liittyy myös hallinnollinen ja operatiivinen linja. Tällaisen organisaatioteorioihin perustuvan tarkastelun tulisi mielestäni olla oma tutkimuksensa.

1.6 Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset

Kuva 1. Tutkimusasetelma

Tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä kuvataan usein jotain tieteenalassa yleisesti hyväksyttyä teoriaa, jonka valossa tutkimusta lähdetään viemään eteenpäin. Tällöin teoreettinen viitekehys toimii lähtökohtahypoteesina tutkimukselle, josta teoriaa lähdetään testaamaan tai jalostamaan. Koska tässä tutkimuksessa ei käytetä varsinaista valmista teoriaa, olen muotoil-

¹⁵ Huhtala & Hakala, (2007), s.93.

lut tutkimukseeni ”tutkimusasetelman” kuvaamaan tutkimuksen teorian ja empirian muodostumista. Teoria muodostuu tutkimuksessani siten, että tutkimuksen kannalta tärkeimmät termit on analysoitava, jotta kriisejä voidaan tutkia meripelastuksen näkökulmasta. Viimeaikailla kriiseillä tarkoitetaan otantaan valittuja kriisejä. Näiden kriisien analysoinnista muodostetaan hypoteeseja, joiden valossa meripelastuksen hallinnon alaa tutkitaan.

Tutkimuksissa tutkimusaineiston tulisi vastata esitettyihin kysymyksiin.¹⁶ Koska tutkimusaineistoni koostuu valitsemistani kriiseistä tehtyihin tutkimuksiin sekä meripelastuksen hallintoa käsitteleviin erilaisiin dokumentteihin, voi tutkimukseni vastata alla oleviin kysymyksiin.

Tutkimukseni päättökysymys on: ”mitkä ovat viimeisimpien kriisien tutkimusten havaintojen asettamat vaatimukset meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuuden kriisiviestinnälle”. Tästä johdetut alakysymykset ovat:

- Kuinka meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuuden viestintä on järjestetty väleillä merivartiosto - Rajavartiolaitoksen esikunta - sisäasiainministeriö?
- Kuinka tutkituissa kriiseissä havaittuihin epäonnistumisiin ja onnistumisiin johtaneihin seikkoihin on reagoitu hallinnon eri tasoilla?

Tutkimuksella tähdätään siihen, että meripelastustoimen suur- ja monialaonnettomuuteen liittyvää viestintää ymmärrettäisiin paremmin. Kaikki meripelastuksen suuronnettomuudet eivät johda kriisiin, mutta se on kuitenkin hyvin mahdollista. Teknologian ja yhteiskunnan kehittyessä myös meripelastusorganisaation on kehityttävä sen mukana. Tätä tutkimusta voidaan myös pitää päivityksenä tai silmienavauksena kriiseihin liittyviin viestinnän haasteisiin erityisesti meripelastustoimessa työskenteleville henkilöille, joiden harteilla viestintään ja johtamiseen liittyvä vastuu kannetaan.

Tutkimuksen keskeinen ongelma on selvittää kuinka eri organisaatiot ja media ovat käyttäytyneet viimeaikaissa kriiseissä, ja kuinka näistä tehtäviä johtopäätöksiä voidaan soveltaa meripelastuksen eri hallinnon aloihin. Lähtökohta-ajatus on, että meripelastusorganisaatiolla on halu suoriutua suur- ja monialaonnettomuuksiin liittyvästä mahdollisesta kriisiviestinnästä mahdollisimman hyvin. Kun selvitetään millä viestinnällisillä resursseilla ja valmisteluilla kyseisiin tilanteisiin on varauduttu, voidaan tehdä johtopäätöksiä siitä, kuinka hyvin ne vastaavat nykypäivän haasteisiin. Koska kaikilla kriiseillä on uniikki luonne, ei tutkimuksessa

¹⁶ Palonen (1988), s.139-140, lainattu teoksesta Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula; *Tutki ja kirjoita*, kustannusosakeyhtiö Tammi, Hämeenlinna, (2010), s.125

voida tehdä toimintaohjeita siitä kuinka meripelastustoimea kohtaavissa kriiseissä tulisi toimia. Näitä tulee pitää ainoastaan suuntaa-antavina tietoina siitä, mitä mahdollisesti tulevaisuudessa tulemme kohtaamaan. Koska tutkimuksessa tarkastellaan kriisejä laadullisesti, näkökulma tutkimusongelmaan on tällöin luonnollisesti myös laadullinen.

1.7 Tutkimukseen liittyvä tieteen filosofia ja ontologia

*”Tieteellä tarkoitetaan toisaalta luontoa, ihmistä ja yhteiskuntaa koskevien tietojen systemaattista kokonaisuutta (tieteellisen tutkimuksen tulokset) ja toisaalta tällaisten tietojen tarkoituksellista ja järjestelmällistä tavoittelua (tieteellinen tutkimusprosessi)”*¹⁷

Tutkimukseni on luonteeltaan soveltava eli tavoitetutkimus. Sillä pyritään hyödyntämään kriisejä koskevien tutkimusten tuloksia meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuuden viestintän tutkimuksessa.¹⁸ Tarkoituksenani ei ole luoda käytännön sovelluksia meripelastuksen johtamiseen ja viestintään, vaan ennen kaikkea avata ikkunoita tutkimustulosten johtopäätöksiin. Ymmärrän tutkimuskohteeni siten, että ”meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuuden kriisiviestintä hallinnon eri tasoilla” käsittelee kriisiviestintän toteuttamista järjestelyjä meripelastuksen suur- tai monialaonnettomuustilanteessa hallinnon eri tasoilla, joita tässä tutkimuksessa ovat merivartiostot, rajavartiolaitoksen esikunta ja sisäasiainministeriö. Tutkimuskohde ei ole reaali maailmassa oleva ilmiö, vaan ihmismielissä syntynyt artefakti eli meripelastussuunnittelussa noudatettava käsite, jonka tehtävänä on toimia perusteena sille ajattelulle, jota suunnittelussa tulisi noudattaa. Koska käsittelemässäni tutkimuksissa tutkitaan nyky-yhteiskunnassa tapahtuneita kriisejä, kertovat niiden tulokset myös yhteiskunnan ja median asettamista vaatimuksista kriisiviestintää suorittaville organisaatioille. Keskeiseksi seikaksi viimeaikaisia kriisejä tutkittaessa nousee kausaalisuhteen löytäminen ja sen soveltaminen meripelastukseen. Kausaalisuhteeksi ymmärrän syy-seuraussuhteen esiintymisen kriisiviestinnässä, eli kuinka joku valinta tai tapahtuma vaikuttaa kriisin lopputulemaan. Tutkimuskohde on olemassa vain, jos sillä on vaikutusta lopputulemaan. Tällaisesta esimerkkinä voisi toimia hätäilmoituksen vastaanottotilanne meripelastuskeskuksessa. Ilmoituksen vastaanotto liittyy läheisesti viestintään, koska siinä on selvä viestinnällinen elementti, eli informaation siirto hädässä olijalta meripelastuskeskukseen. Jos viestinnästä seuraavat johtopäätökset ovat vääriä tilanteen arvioinnissa, on tällä vaikutusta tilanteen lopputulemaan, eli vasteen määrittämiseen.

¹⁷ Niiniluoto, Ilkka: *Johdatus tieteen filosofiaan*, Otavan kirjapaino oy, Helsinki, (2002), s.13

¹⁸ Niiniluoto, Ilkka; *Tiede, filosofia ja maailmankatsomus: Filosofisia esseitä tiedosta ja sen arvosta*. Helsinki Otava, (1984), s. 52

Tutkimukseni perustuu aristoteeliseen (384–322 eKr.) tieteen filosofiaan ja epistemologiaan, jonka mukaan tieteenalan totuudet ovat saavutettavissa aistien ja kokemusten kautta.¹⁹ Tutkimukseeni läheisesti liittyvät termit kuten yhteiskunta, meripelastusjärjestelmä, kriisiviestintä ja kriisi ovat mielestäni alati muuttuvia käsitteitä, joita koskevat tieteenfilosofiset ja semanttiset totuudet voivat olla päteviä vain tiettyinä ajanjaksoina tai ehkäpä vain tietyissä tilanteissa. Tästä syystä tutkimuksessani saavutettavia johtopäätöksiä tulee tarkastella ontologisesti myös asettamani aikaa ja tilannetta koskevan käsitteen valossa unohtamatta käyttämäni lähestymistapaa aiheeseen.

*”Aristoteleen mukaan kriisiin liittyy aina uhka ja mahdollisuus, katharsiksen tuoma toivo nähdä asiat toisin”*²⁰. Tämä Aristoteleen runousopin kuvaama malli kriisistä liittyy varmasti myös jokaiseen meripelastusonnettomuuteen. Vaikka tilanne olisi kuinka vakava ja alus olisi jo uponnut myrskyssä, haluaa ihminen uskoa parhaan skenaarion toteutumiseen ja toivoa, että kaikki olisivat pelastautuneet esimerkiksi pelastuslauttoihin juuri ennen aluksen uppoamista. Kun julma totuus paljastuu, alkaa kriisin jälkeinen surutyö, lehdistön lyyrinen kerronta ja yhteiskunnan sopeutuminen kriisin jälkeiseen tilanteeseen.

1.7.1 Ontologiset valinnat

Tutkimuksessa käsitellään kriiseissä toimivia ihmisistä muodostuvia tilanneorganisaatioita²¹ laadullisin menetelmin. Juha Varton kritiikki määrällisiä menetelmiä kohtaan ihmisiä koskevassa tutkimuksessa on ankaraa. Hänen mukaan ihmistä muuna kuin biologisina olioina tutkivat kuuluvat samaan ihmisten maailmaan, jossa kaikki muodostuu *merkityksistä*.²² Varton mukaan tutkimuskohdetta ei tule myöskään rationalisoida eikä idealisoida, sillä tällöin ne menettävät ainutkertaisen luonteensa.²³ Koska tutkimuksen tulokset liittyvät kokemustodellisuuteen, tulee niiden olla eettisesti hyväksyttäviä, jotta tutkimusta voidaan pitää kelvollisena.²⁴ Ihmisten käyttäytyminen on kausaalista, eli ihmisten toiminnasta eri tilanteissa voidaan tehdä johtopäätöksiä myös muissa yhteyksissä, kuten tässä tutkimuksessa, jossa aikaisemmissa krii-

¹⁹ Niiniluoto, (2002), s.39.

²⁰ Hakala, Salli: *Koulusurmat verkostoyhteiskunnassa, Analyysi Jokelan ja Kauhajoen kriisien viestinnästä*, Viestinnän tutkimuskeskus CRC, viestinnän laitos, Helsingin yliopisto, (2009), s.6.

²¹ Eri käsiteltävissä kriiseissä esiintyvät organisaatiot, kuten poliisi, pelastuslaitos, merivartiosto ym.

²² Varto, Juha; *Laadullisen tutkimuksen metodologia*, Kirjayhtymä Oy, Tampere, (1992), s.14. Jensen, Klaus, Bruhn; *A handbook of Media and Communication Research. Qualitative and Quantitative methods*, Routledge, London, (2002), s.236

²³ Varto, Juha; *Laadullisen tutkimuksen metodologia*, Kirjayhtymä Oy, Tampere, (1992), s.14 ks. myös Virta, Jami; *Johtamisen laitoksen tutkimusohje*, Edita Prima Oy, Helsinki, (2009), s.3.

²⁴ Varto, (1992), s.14.

seissä tapahtuneita asioita verrataan meripelastustoimeen ja sen hallinnon eri portaisiin. Toisenlainen ontologinen ratkaisu olisi tutkia meripelastustoimen suur- ja monialaonnettomuuden viestintää esimerkiksi kriisiviestinnän eri teosten valossa, jotka nekin toki saavat tietonsa käsitellyistä kriiseistä, mutta liittyvät myös usein laajempaan viestinnän tutkimukseen. Tällaisella ratkaisulla saataisiin varmasti erilaisia seikkoja esiin kuin käyttämälläni valinnalla.

Kvalitatiivinen tutkimus nähdään usein kvantitatiivisen tutkimuksen vastakohtana. Tätä näkemystä kuitenkin kritisoivat monet tutkijat, jotka näkevät ne enemmänkin toisiaan täydentävinä lähestymistapoina.²⁵ Tästä tutkimuksesta tekee kvalitatiivisen se seikka, että kriiseissä havaittuja viestinnän ongelmakohtia ja onnistumisia ei luokitella eikä analysoida numeerisesti, vaan niille annetaan laadullinen arvo.

Ongelmaksi syntyy seikka, joka on läsnä monessa käsittelemässäni kriisissä. Vaikka tarkoitukseni on käsitellä organisaatioiden tekemiä ratkaisuja ja niistä muodostuneita ongelmia ja onnistumisia kriisien viestinnässä, niin useissa kriiseissä kriisiviestintä on kulminoitunut kuitenkin yhden ihmisen ratkaisuihin, ja näillä valinnoilla on ollut suuri merkitys kriisien viestinnän toteutumiseen.²⁶ Mielestäni tällaisten päätösten yleistäminen ei ole yhtä paikkansapitävää kuin muiden kriisiviestintään vaikuttaneiden seikkojen esilletuominen, kuten esimerkiksi lehdistön toiminta kriisissä, joka koostuu useiden yksilöiden toiminnasta. Toinen ongelma voi olla otannan riittämättömyys. Käsittelemäni neljä kriisiä eivät välttämättä ole tuoneet esille kaikkia ongelmia, joita meripelastusorganisaatio saattaa kohdata tulevaisuuden kriiseissä, eivätkä käsiteltävien kriisien ongelmat ole välttämättä sellaisia, jotka tulevat realisoitumaan meripelastuksen omintakeisessa viitekehyksessä.

²⁵ Bryman (1988), Dey (1995), Henwood & Pigeon (1993) ja Silverman (1994). Teoksesta Hirsjärvi, Remes, Sajavaara, (2010), s.136.

²⁶ Esimerkiksi Estonia onnettomuus, jossa silloisen Saaristomerén merivartioston komentaja, kommodori Raimo Tiilikainen piti tiedotusvastuun itsellään.

1.8 Tutkimusmenetelmistä

Tutkimuksen teorian kannalta keskeinen tutkimusmenetelmä on laadullinen vertaileva tutkimus, jonka juuret juontavat sosiologisen tutkimuksen historiaan. Vertailevaa menetelmää on alettu käyttää sosiologiassa toisen maailmansodan jälkeen, kun tutkijat alkoivat käyttää termiä ”vertaileva sosiologia” tutkimuksista, jotka ylittivät yhteiskunnan asettamat rajat tietyinä ajankohtana. Laajasti omaksutun käsityksen mukaan vertailevasta tutkimuksesta on kyse silloin, kun siinä vertaillaan tutkimusaineistoa ainakin kahdesta eri yhteiskunnasta ja jonka tavoitteena on tutkia kulttuurien tai yhteiskuntien välisiä eroja tai yhtäläisyyksiä. Vertailevasta tutkimusotteesta on myös hyötyä silloin, kuin yritämme lisätä ymmärrystämme yhteiskunnassa vallitsevista ilmiöistä, eli tässä tapauksessa kriiseistä.²⁷ Crister Lane on todennut, että tapahtumia ei voida tulkita irrallaan muista ilmiöistä, mikä tukee ajatusta siitä, että meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuutta ei tutkita irrallisena yhteiskunnallisena ilmiönä, jolla ei olisi liitântäpintaa muihin tapahtuneisiin kriiseihin.²⁸

Vertailevaan tutkimusotteeseen ei ole olemassa kovin tarkkoja tieteellisiä raameja, joiden sisällä tutkijan tulisi vertailunsa suorittaa. Jotkut vertailevat tutkimukset liittyvät yhteiskuntien välisten erojen tarkasteluun, kun taas jotkut keskittyvät pienempiin ilmiöihin tai teorian testaamiseen.²⁹ Koska tutkimuksessani meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuuteen liittyvää teoriaa ei voida testata tyhjentävästi³⁰, joudutaan suorittamaan asiakirjoista löytyvään materiaaliin perustuva vertailu siitä, kuinka eri kriiseissä tapahtuneisiin viestinnällisiin epäkohtiin on suhtauduttu meripelastuksen hallinnon eri tasoilla.

Oleellisena seikkana vertailevassa tutkimuksessa voidaan pitää havaintojemme todenperäisyyttä, eli sitä johtuvatko vertailussa esiin tulleet havainnot saman muuttujan ominaisuuksista vai eri kokonaan eri ilmiöstä. Tästä syystä otantaan on valittu selvästi kriiseiksi luokiteltuja tapahtumia, jotka ovat tapahtuneet Suomessa. Laadullisessa vertailevassa tutkimuksessa huomio kiinnitetäänkin useaan muuttujaan muutamassa valitussa tapahtumassa. Tarkoituksena on osoittaa mitkä tekijät muodostavat tapahtuman ja mitkä tekijät tapahtumissa ovat yhteistä ja mitkä erilaisia. Luoma puhuu tässä tapauksessa invarianssin eli yhteisten piirteiden etsimisestä laadullisesti. Ongelmaksi muodostuu siis se mitä haluamme kuvata tapahtumista,

²⁷ Melin, Harri & Räsänen, Pekka & Anttila Anu-Hanna; *Tutkimus menetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat*, WS Bookwell Oy, Juva, (2005), s.53. Luoma, Pentti (1996), (<http://wwwedu.oulu.fi/sos/English/Links/kva496.htm>)

²⁸ Lane, Crister (1989), viitattu teoksessa Melin, Räsänen & Anttila, (2005), s.53.

²⁹ Melin, Räsänen & Anttila, (2005), s.54-55.

³⁰ Katson, että teoria voitaisiin testata tyhjentävästi ainoastaan tutkimalla tapahtunutta kriisiä ja sen viestintää.

koska kaikkia piirteitä ei voida tuoda tarkastelun alle.³¹ Tämän takia rajaan eri kriisien piirteitä muodostamalla viitekehyksen kriisiviestinnän teorioista, joka sidotaan kevyesti meripelastukseen. Tarkka meripelastuksen rajaaminen saattaisi supistaa liikaa tarkasteltavaa joukkoa, minkä johdosta huomio kiinnittyisi mahdollisesti väärin asioihin. Tarkempi näkökulma tarkasteltaviin asioihin ja otantaan tuodaan esille tutkimuksen viitekehyksessä ja luvussa kolme.

Vertailevan laadullisen tutkimuksen ongelmiksi nähdään muun muassa se, että havainnointijoukkoon ei voida valita kuin vähäinen määrä tarkasteltavia, eikä vertailtavia piirteitä voi olla myöskään monta. Tälle vaihtoehdona toimii määrällinen vertaileva tutkimus, joka ei myöskään onnistu ilman ongelmia. Tärkeimpänä määrällisen vertailevan tutkimuksen ongelmana pidän sitä, että syy-seuraussuhteiden esilletuominen on määrällisessä vaihtoehdossa vaikeaa.³² Koska juuri syy-seuraussuhteet ovat olennaisia tutkimuksessani, ei määrällinen vaihtoehto tule kysymykseen.

Tutkimuksen neljännessä luvussa tutkitaan meripelastusorganisaatiota ja sen hallinnon eri tasoja laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Laadullisessa sisällön analyysissä lähteinä toimivat hallinnon eri tasojen viestinnän ja valmiuden suunnittelun perusteina käytettävät dokumentit, joiden sisältöä sidotaan käytäntöön vartiostojen meripelastussuunnitelmilla ja asiantuntijahaastattelulla. Tutkimusmenetelmään ja sen käytännön toteutukseen palataan kolmannessa luvussa.

³¹ Melin, Räsänen & Anttila, (2005), s.58-59.

³² Luoma (1996)

2. TUTKIMUKSEN TEOREETTISET PERUSTEET

Yhteiskuntaamme kohdistuneiden kriisien viestintää on tutkittu lähes aina analysoimalla tapahtuneita onnettomuuksia, muun muassa haastatteluin sekä analysoimalla lehtikirjoituksia ja videoleikkeitä, minkä jälkeen kriisien viestinnästä on luotu kokonaiskuva, josta on tehty johtopäätöksiä. Tässä tutkimuksessa käytännöllinen osuus muodostuu vertailemalla otantaan valittujen kriisien viestintää. Kriisiviestintää vertaillaan hakemalla teemoja tapahtuneista kriiseistä, jotka ovat vaikuttaneet kriisiviestinnän epäonnistumiseen tai onnistumiseen. Tällaisia teemoja voivat olla esimerkiksi hidas tiedottaminen, epäselvä vastuunjako tai jokin muu kaikille kriiseille yhteinen teema, joka on vaikuttanut kriisiviestinnän epäonnistumiseen tai onnistumiseen. Kriisien tutkimusta täydennetään niistä julkaistuilla tutkimuksilla, joissa kriiseissä havaittuja seikkoja liitetään aikaisempaan teoriaan.

Osmo A. Wiio toteaa teoksessaan *Viestinnän tutkimussuuntia* seuraavasti: ”*Viestintä on sekä yhteiskuntatiedettä että käyttäytymistiedettä. Näillä aloilla teoria on useimmiten johtopäätösten tekoa käytännön elämästä.*”³³ Tätä lausetta voitaisiin tulkita siten, että viestinnän tutkimuksessa teorianmuodostuksella ei ole kovin suurta osuutta tutkimuksessa, vaan viestinnän tutkimuksissa teoria muodostuu käytännön tulkitsemisen ympärille. Koska meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuuden viestinnästä ei ole olemassa valmista teoriaa minkä nojalla viimeaikaisia kriisejä voitaisiin tarkastella, on viestinnän mallia meripelastuksessa loogista lähestyä Wiion määritelmän mukaan tarkastelemalla käytännön elämää – viimeaikaisia kriisejä.

³³ Wiio, Osmo A.; *Viestinnän tutkimussuuntia*, Yliopistopaino, Helsinki, (1992), s.50.

Tutkimukseni tarkastelun lähtökohta perustuu ajatukseen siitä, että tutkimalla nykyistä meripelastusjärjestelmää viestinnän näkökulmasta sekä peilaamalla järjestelmää yhteiskunnan asettamiin vaatimuksiin voidaan ymmärtää, minkälaiset seikat vaikuttavat suur- ja moniala-onnettomuuden viestintään. Yhteiskunnan asettamat vaatimukset näkyvät erityisesti median toiminnan tulkitsemisella. Media tuottaa tietoa kansalaisten tiedontarpeeseen sillä tyyllillä, joka kansalaisia kiinnostaa, eli myy. Tämä seikka ohjaa myös median toimintaa kilpailuasetelman lisäksi. Vaikka kaikki kriisit ovat hyvin erilaisia niitä vertailtaessa, niin niistä on löydettävissä paljon yhteisiä tekijöitä varsinkin viestinnän tutkimuksen alalla.³⁴ Koska Estonian jälkeen Suomen meripelastusvastuualueella ei ole tapahtunut kriisiksi luokiteltavaa merionnettomuutta³⁵, on kriisiviestintää tarkasteltava muiden kriisien tuomien kokemusten valossa heijastaen näitä kokemuksia meripelastusorganisaatioon.

Otsikon mukaisesti tässä luvussa on tarkoitus tarkastella teoreettisia lähtökohtia, joiden perusteella hallinnon alojen kriisiviestinnän järjestelyitä tulisi tutkia. Koska eri kriiseistä löytyy valtava määrä tietoa, on tarkasteltavista asiakokonaisuuksista löydettävä olennaisin tieto, joka koskettaa meripelastusorganisaatiota. Tämän olennaisimman tiedon lähteille löytämiseen auttaa aihekokonaisuuden alkukäsittely siten, että ymmärretään, minkälaista tietoa eri kriiseistä halutaan saada. Kyse on siis käsiteltävien kriisien ymmärtämisestä meripelastustoimea koskevan kriisin valossa. Tämän takia tässä luvussa käsitellään tutkimuksen kannalta olennaisimpia termejä, kuten *kriisiviestintä* ja *meripelastus*.

2.1 Johtaminen ja viestintä

Koska tämä opinnäytetyö on tehty Maanpuolustuskorkeakoulussa pääaineelle johtaminen, on syytä perustella johtamisen ja viestinnän liittyminen toisiinsa. Jos analysoidaan käsitteitä ”johtaminen” ja ”viestintä”, voidaan ilman laajempaakin tutkimusta todeta, että molemmista tieteenaloista löytyy suuri määrä erilaisia määritelmiä termien merkityksestä. Esimerkiksi viestinnästä on olemassa yli 200 määritelmää.³⁶ Näiden määritelmien joukosta on vaikeaa todeta, mitkä määritelmät ovat oikeita ja parhaiten tieteenalaa kuvaavia. Tutustuessani molempien tieteenalojen kirjallisuuteen olen tullut vakuuttuneeksi siitä, että molempien tieteenalojen liittyminen toisiinsa on ilmiselvää, ellei jopa välttämätöntä, sillä liittyhän johtamiseen,

³⁴ Huhtala & Hakala, (2007), s.9

³⁵ Näkemys siitä, että Suomen merialueella Estonian jälkeen tapahtuneita onnettomuuksia ei tulisi luokitella kriiseiksi perustuu mielipiteeseeni siitä, että ne eivät ole herättäneet laajaa kansallisen ja kansainvälisen median mielenkiintoa, eikä valtion johto ole joutunut puuttumaan tilanteisiin tämän takia.

³⁶ Wiio, (1992), s.24.

niin kuin viestintäänkin, aina informaation siirtoa. Aki-Mauri Huhtinen kuvaakin johtamisen tiedon kohteeksi dialogin eli vuorovaikutuksen (kommunikaatio) ja sen vaikuttavuuden (päämäärä tai telos).³⁷

Osmo A. Wiio määrittelee inhimillisen viestinnän yksinkertaisesti; ”*inhimillisellä viestinnällä tarkoitetaan tietojen vaihdantaa ihmisten kesken*”.³⁸ Viestintä voidaan siis nähdä johtamisen välineenä, koska ihmisten johtamista – tai yleensäkin kommunikaatioita – ei voi tapahtua ilman jonkinlaista viestintää.

Kriisiviestinnässä onkin kyse suurelta osin nimenomaan kriisijohtamisesta, eikä kriisijohtamista tulisi erottaa kriisiviestinnästä.³⁹ Viestinnän yhteisyyssnäkökulmalla (the ritual view of communication) tarkoitetaan kriisiin liittyvän yhteisyyden tunteen rakentumista viestinnän kautta.⁴⁰ Voitaisiin siis puhua ainakin johtajuuden merkityksestä kriisiviestinnässä. Tutkijat ovat myös pitkään korostaneet viestinnän merkitystä tehokkaassa kriisijohtamisessa.⁴¹

2.2 Onnettomuudesta kriisiin

Termin *kriisi* määrittelyssä törmäsin ensimmäisenä omaan ennakkokäsitykseeni kriisistä. Tästä termistä on varmasti jokaisella ihmisellä oma käsityksensä, ja sen merkitys ja ennen kaikkea laajuus riippuu asiayhteydestä. Oxford Dictionary määrittelee kriisin seuraavasti: ”*a time of intense difficulty or danger*”⁴². Määritelmään sisältyy siis tapahtuman vaikeus (difficulty) ja vaara (danger). Sanan *kriisi* alkuperää etsiessä täytyy mennä aina antiikin Kreikkaan, jossa Hippokrates määritteli lääketieteessään *krisis* (”arvio” tai ”päätos”) termin tarkoittavan käännekohtaa sairaudessa.⁴³ Monelle ihmiselle kriisi voi olla läheisen kuolema tai päällekkäisyys⁴⁴, mutta organisaatiolle se on yleensä jotain muuta. Yritys saattaa ajautua kriisiin vaikkapa epäonnistuneen mainonnan takia, minkä johdosta se joutuu käsittelemään tilannetta ennalta suunnitellusti.

³⁷ Huhtinen, Aki-Mauri, teoksessa; Virta, (2009), s.21.

³⁸ Wiio, Osmo A; *Viestinnän perusteet*, Wellin & Göös, Helsinki, (1974), s.70.

³⁹ Hakala, (2009), s.7. Huhtala & Hakala, (2007), s.13-14. Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (2010), s.58.

⁴⁰ Hakala (2010), s.16-17, Huhtala & Hakala, (2007), s.32-33.

⁴¹ Hale, E. Joanne, Dulek E. Ronald, Hale, P. David; *CRISIS RESPONSE COMMUNICATION CHALLENGES Building Theory From Qualitative Data*, The University of Alabama, Journal of Business Communication, Volume 42, Number 2, April, (2005), s.114

⁴² Swannell, Julia (editor); *The Oxford modern English dictionary*, Claredon press, Oxford, kolmas painos, (1995), s.246

⁴³ Lehtonen, Jaakko; *Ettei pahin tapahtuisi. Riski- ja kriisiviestinnän perusteet*, Ykkös-Offset, Vaasa, (2009), s.37. ks. myös Lehtonen, Jaakko; *Kriisiviestintä*, Ykkös-Offset, Vaasa, (1999), s.8. Karhu, Matti & Henriksson, Arto; *Skandaalit & Katastrofit - käytännön kriisiviestintäopas*, Infor, Helsinki, (2008), s.9-21.

⁴⁴ Hankilanoja, Asko, rehtori; *Siilin koulun kriisisuunnitelma*, (2008) (<http://www.peda.net/veraaja/pieksamaki/perus/siili/strategiat/kriisi>)

niteltujen kriisiohjeiden mukaisesti. Tällaisia kriiseiksi luokiteltuja tilanteita on sattunut – ja sattuu – yrityksille maailmalla koko ajan. Kriisi tarkoittaa siis suurta ja erilaista joukkoa negatiivisia tapauksia, joiden mittakaava vaihtelee sotatilasta yksinkertaisiin onnettomuuksiin.⁴⁵ Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa käytetään yleisesti kriisi-termin tilalla *normaaliolojen häiriötilannetta*, jonka katson kuitenkin tarkoittavan monessa asiayhteydessä sopivan termin *kriisi* sisälle, sillä monet tilanteet mitä yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa määritellään, aiheuttaisivat varmasti kriisin, ainakin jossakin mittakaavassa.⁴⁶

Kriisien hallinnasta on kirjoitettu useita oppaita yrityksille. Yksi oppaista on Michael Regesterin teos *Kriisit hallintaan*. Tässä oppaassa kriisejä käsitellään laidasta laitaan. Kriiseiksi luetaan niin terroristiuhat kuin atk-järjestelmien pettäminen. Yhteistä käsitellyissä kriiseissä on niiden ennakoimattomuus ja normaalia onnettomuutta laajemmat vaikutukset.⁴⁷

*”Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa kriisi määritellään tavallisesti tilanteeksi, jossa tärkeät arvot tai päämäärät ovat uhattuina, päätöksiä kustannuksien kasvamisesta tai lähestyvistä aikarajasta johtuva aikapaine sekä huomattava epävarmuus tulevasta kehityksestä.”*⁴⁸

Samansuuntaiseen määritelmään tukeutuvat myös Hale E, Dulek ja Hale P. Heidän mukaansa organisaation kriisiä kuvaa suuri vaikuttavuus, pieni todennäköisyys, moniselitteisyys (ambiguity) ja aikapaine päätöksenteossa.⁴⁹ Lehtonen lisää, että riski, kielteinen tapahtuma ja kriisi tulisi erottaa toisistaan. *”Riski on jonkin kielteisen tapahtuman arvioitu mahdollisuus tai todennäköisyys.”*⁵⁰ Esimerkiksi onnettomuus ei sellaisenaan ole vielä kriisi, mutta siihen liittyvä kielteinen julkisuus ja seuraukset organisaatiolle voivat johtaa organisaation kriisiin.⁵¹ Kriisiin liittyy lisäksi ennakoimattomuus: *”Jos kriisin pystyisi ennakoimaan, se ei olisikaan ennakoimaton tapahtuma”*.⁵² Georgakopoulos & muut täydentävät, että kriisi syntyy odottamatta ja sen kehittymissuuntaa ei tiedetä eikä voida ennustaa.⁵³

⁴⁵ Georgakopoulos Dimitrios, Schuster Hans, Baker Donald & Cichocki Andrzej; Managing Escalation of Collaboration Processes in Crisis Mitigation Situations, (2000), verkkojulkaisu, (www.google-scholar.com)

⁴⁶ Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (2010), s.81.

⁴⁷ Regester, Michael; *Kriisit hallintaan. Opas kriisiviestintään*. Gummerus, Helsinki, (1990) s. 40, 49.

⁴⁸ Forsberg, Tuomas & Pursiainen, Kristian; *Suomalainen kriisipäätöksenteko*, teoksessa Visuri, Pekka; *Suomi ja kriisit. Vaaran vuosista terrori-iskuihin*, Gaudeamus, Helsinki, (2003), s.9.

⁴⁹ Hale, E, Dulek, Hale, P, (2005), s.119, ks. myös Lehtonen (1999), s.11.

⁵⁰ Lehtonen (2009), s.9

⁵¹ Sama

⁵² Sama, s.37.

⁵³ Georgakopoulos, Schuster, Baker & Cichocki, (2000), s.2.

Kriisin hallinta voidaan taas jakaa kolmeen toisistaan selvästi eroavaan vaiheeseen, *kriisin ennaltaehkäisyyn, kriisin hoitamiseen ja kriisistä toipumiseen*.⁵⁴ Kriisin hoitamiseen siirrytään, kun ennaltaehkäisevät toimet pettävät ja käynnissä olevat tapahtumat laukaisevat kriisin. Ajan kuluessa suurempien menetysten vaara lakkaa olemasta, ja organisaatio siirtyy kriisistä toipumiseen.⁵⁵ Tutkimukset ovat osoittaneet, että ennen siirtymistä ennaltaehkäisevästä vaiheesta kriisin hoitamiseen kaikkiin kriiseihin liittyy erehdyksiä ja onnistumisia. Nämä yksilö- ja ryhmätason onnistumiset ja erehdykset kriisin laukaisevalla hetkellä ja sen jälkeen vaikuttavat suuresti koko kriisin onnistumisiin ja epäonnistumisiin.⁵⁶

Meripelastustoimessa kriiseiksi voitaisiin siis varmasti luokitella monet maailmalla tapahtuneet suur- ja monialaonnettomuudet, mutta myös sellaiset tapahtumat, jotka herättävät esimerkiksi niin suurta median mielenkiintoa, ettei niistä pystytä suoriutumaan normaalein viestintäjärjestelyin.⁵⁷ Tällaisia tapauksia saattaisivat olla sellaiset onnettomuudet, jotka päätyvät epätoivottuun lopputulokseen oman organisaation luullun tai tapahtuneen virheen johdosta, joka asettaa organisaation maineen ja imagon vaaraan. Suur- tai monialaonnettomuus ei siis ole aina välttämättä *kriisi*, vaikka niistä varmasti suurin osa sellaisiksi muodostuisikin. Tilanne muuttuu kriisiksi vasta silloin, kun jotakin epätoivottua on jo tapahtunut, mutta jossa on vielä suurempien menetysten vaara.⁵⁸ Kriisikäsité ei myöskään ole stabiili, vaan se muuttuu yhteiskunnan mukana.⁵⁹ Tänä päivänä kriisiin käsitteeseen on tullut uusi ulottuvuus; moraali ja etiikka, kuten Veikkauksen toimitusjohtajan eroon johtanut sukupuolisen häirinnän tapaus osoitti.⁶⁰ Kriisiksi ymmärretään myös usein suuret ja äkilliset tapahtumat. Karhu ja Henriksson lisäävät vielä kriisin määritelmään paljon pienemmät ja hitaasti kehittyvät tapaukset, joiden takia organisaatio saattaa joutua kriisiin.⁶¹

Kriisien tutkimuksessa tulisi muistaa, että tilanteet jotka viranomaiset ovat onnistuneet hoitamaan esimerkillisesti, ja joissa kaikki kriisin hoitamisen kolme tärkeää vaihetta ovat toteutuneet onnistuneesti, ovat tilanteita joista ei paljon kirjoitella. Jos eri tilanteille pitäisi määrittää määrälliset arvot, joilla arvioidaan muodostuuko tilanteesta kriisi, päädyttäisiin nyky-yhteiskunnassa varmasti johtopäätökseen, jossa kriiseiksi muodostuneissa tapahtumissa tarvi-

⁵⁴ Hale E, Dulek & Hale P, (2005), s.113. Huhtala & Hakala (2007), s.169-171, Seeck, Hannele & Lavento, Heidi & Hakala, Salli; Kriisijohtaminen ja viestintä. Tapaus Nokian vesikriisi, Kuntaliitto, Helsinki, (2008), s.22.

⁵⁵ Hale E, Dulek & Hale P, (2005), s.113.

⁵⁶ Sama, s.115.

⁵⁷ Suur- ja monialaonnettomuuden määritelmään palataan luvussa neljä

⁵⁸ Forsberg & Pursiainen 2003, lainattu teoksesta Huhtala & Hakala s.13 (2007)

⁵⁹ Karhu, Matti & Henriksson, Arto; *Kriisit ja viestintä. Opas imagon hallintaan ja julkisuuspeleihin*. Infoviestintä Oy, Helsinki, (2002), s.7.

⁶⁰ Sama

⁶¹ Sama s.16, ks. myös Lehtonen, (2009), s.36-37. sekä Karhu & Henriksson, (2008), s.25-26.

taan yhä vähemmän materiaalisia, ympäristöllisiä tai henkilömenetyksiä, jotta kriisin määritelmä täyttyy.

2.2 Suuronnettomuus ja meripelastus

Suuronnettomuudelle on monia määritelmiä yhteiskunnassamme. Eri viranomaisille suuronnettomuus tarkoittaa eri toimenpiteisiin ryhtymistä, minkä myötä myös määritelmä suuronnettomuudelle vaihtelee. Esimerkiksi Pirkanmaan sairaanhoitopiiri on määritellyt suuronnettomuuden seuraavalla tavalla: *”Suuronnettomuudella tarkoitetaan ennalta arvaamatonta, äkillistä tilannetta, jossa samanaikaisesti vammautuu tai kuolee suuri määrä ihmisiä. Suuronnettomuuden hälytysrajana Tampereen yliopistollisessa sairaalassa on onnettomuus, jossa loukkaantuu yli 15 potilasta ja heistä suurin osa tuodaan hoitoon yliopistolliseen keskussairaalaan.”*⁶² Kattavampi määritelmä taas voisi olla www.yett.fi-sivustolla (yett = yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaaminen) oleva määritelmä, jossa suuronnettomuudeksi katsotaan *”onnettomuus, jota on kuolleiden tai loukkaantuneiden taikka ympäristöön tai omaisuuteen kohdistuneiden vahinkojen määrän taikka onnettomuuden laadun perustella pidettävän erityisen vakavana”*.⁶³ Kummassakin tapauksessa suuronnettomuuteen liittyy normaalia onnettomuutta suurempi kuolleiden tai loukkaantuneiden määrä. Sairaalan kannalta potilaiden määrällä on olennainen merkitys suuronnettomuudeksi luokitteluun ilmiselvistä syistä, kun taas yhteiskunnan elintärkeisiin toimintoihin liittyen laadullisempi määrittely riittää. Myös merivartiostoissa on päädytty käyttämään samansuuntaista määritelmää suuronnettomuudelle.

”Suuronnettomuudella merialueella tarkoitetaan meripelastustoimen vaaratilannetta, jossa:

- *Samanaikaisesti on kymmeniä ihmisiä hengenvaarassa tai*
- *Useita ihmisiä menehtyy tai vammautuu samanaikaisesti*
- *Pelastustoiminta edellyttää meri-, lento- ja yleisen pelastuspalvelun tavallista laajempaa yhteistoimintaa kotimaassa ja mahdollisesti myös kansainvälistä yhteistoimintaa*
- *Herättää julkisuudessa tavanomaista suurempaa kiinnostusta”*⁶⁴

Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa (aiemmin tunnettu yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategiana) luetellaan useita eri uhkamalleja. Näiden uhkien katsotaan toteu-

⁶² Pirkanmaan sairaanhoitopiiri (<http://www.pshp.fi/default.aspx?nodeid=11146>)

⁶³ Määritelmä sivulta: <http://www.yetts.fi/> ks. myös laki suuronnettomuuksien tutkinnasta 3.5.1985(373), 3§

⁶⁴ Länsi-Suomen merivartioston meripelastussuunnitelma, (2010), Kohta 1, suuronnettomuus

tuessaan aiheuttavan laajaa uhkaa ihmisille, ympäristölle sekä omaisuudelle. Yhteiskunnan turvallisuusstrategian mukaan suuronnettomuudet johtuvat usein ihmisen tai ihmisten ohjaamien järjestelmien teknisistä vioista.⁶⁵ Tähän kategoriaan lukeutuvat myös merionnettomuudet, jotka johtuvat usein juuri ihmisten inhimillisistä erehdyksistä tai järjestelmien – kuten laivan kone- ja sähköjärjestelmien – pettämisestä.⁶⁶ Merionnettomuuksia tarkasteltaessa tulee muistaa, että merionnettomuuksiksi luetaan myös esimerkiksi öljyonnettomuudet, jotka eivät suoranaisesti kuulu ainakaan Suomessa käsitteen meripelastus alle. Kansainvälisen merenkulkujärjestön IMO:n määritelmän mukaan: “major incident means an incident which requires special arrangements to be put in place in order to deal with it. That is, the incident is above and beyond what may be regarded as routine SAR work.”⁶⁷

Käsitettä *monialaonnettomuus* käytetään muun muassa merivartiostojen meripelastussuunnitelmissa, joissa monialaonnettomuus käsitetään onnettomuutena, jossa pelkästään ihmishenget ja omaisuus eivät ole vaarassa, vaan onnettomuuteen liittyy lisäksi ympäristönsuojelullinen elementti. ”Monialaonnettomuudella tarkoitetaan onnettomuutta tai vaaratilannetta, jossa vaara uhkaa ihmishengen ohella ympäristöä, alusta, sen lastia tai muuta omaisuutta”⁶⁸. Tällainen onnettomuus saattaisi olla esimerkiksi kemikaalitankkerin ja matkustajalaivan yhteentörmäys. Tällaisessa onnettomuudessa jouduttaisiin toteuttamaan tavanomaista laajempaa yhteistoimintaa eri viranomaisien ja kansainvälisten tahojen kesken, sekä aloittamaan mahdollisesti ainakin ympäristöuhan rajoittaminen ihmishenkien pelastuksen vielä ollessa käynnissä.

Määriteltäessä termiä meripelastus voidaan lähteä liikkeelle termin lakisääteisestä perustasta.

”Meripelastustoimella tarkoitetaan tehtäväkokonaisuutta johon kuuluu merellä vaarassa olevan ihmisten etsiminen ja pelastaminen, heille annettava ensiapu sekä vaaratilanteeseen liittyvän radioviestinnän hoitaminen. Meripelastusviranomaisia ovat rajavartiolaitoksen ohella hätäkeskuslaitos, ilmailuviranomaiset, ilmatieteen laitos, kuntien palokunnat, merenkulkulaitos, merentutkimuslaitos, poliisi, puolustusvoimat, sosiaali- ja terveysturvaviranomaiset, tullilaitos ja ympäris-

⁶⁵ Yhteiskunnan turvallisuusstrategia. Valtioneuvoston periaatepäätös 16.12.2010. (<http://www.yhteiskunnanturvallisuus.fi/fi/materiaalit>)

⁶⁶ Harald, John, Henry, Marcus & Wallace, William A.; *THE MANAGEMENT OF A MARITIME CRISIS: THE INTEGRATION OF PLANNING, PREVENTION, AND RESPONSE*, part of the Natural Hazards Research & Applications Information Center's ongoing Quick Response Research Report Series, (1989), introduction.

⁶⁷ IMO:n julkaisu; *GUIDELINES ON THE TRAINING OF SAR SERVICE PERSONNEL WORKING IN MAJOR INCIDENTS*, MSC.1/Circ 1186, (2006)

⁶⁸ Meripelastusohje, (2010), s.3.

*töviranomaiset. Ahvenanmaalla myös maakuntahallituksen alaiset vastaavat viranomaiset ovat meripelastusviranomaisia.”*⁶⁹

Meripelastuksen johtava viranomainen on Suomessa Rajavartiolaitos, mutta meripelastustoimeen osallistuu myös muita viranomaisia. Kansainväliset perusteet meripelastustoimen järjestämiselle tulevat Hampurin sopimuksesta.⁷⁰

Vaikka termi meripelastus ei ole tutkimusongelman keskiössä, liittyy tutkimus kuitenkin kokonaisuudessaan meripelastuksen hallinnonalaan. Termin englanninkielinen käännös *Maritime search and rescue* ei ole niinkään yksiselitteinen kuin sen suomenkielinen käännös, mutta sillä tarkoitetaan lähtökohtaisesti samaa asiaa.⁷¹

Käsitteeseen suur- ja monialaonnettomuus palataan luvussa kolme, jossa käsitellään laajemmin meripelastustoimen varautumista ja kriisiviestinnän järjestelyitä. Käsitteiden määritelmät ovat tässä vaiheessa jätetty tarkoituksellisesti väljiksi, koska seuraavassa luvussa käsittelemäni kriisit ovat tilanteita, jotka on johdettu meripelastustoimeen verrattuna huomattavan poikkeavilla järjestelyillä. Suurimpana erona meripelastustoimeen merellisen elementin lisäksi on se, että meripelastuksessa kaikkia tilanteita johdetaan *aina* meripelastuskeskuksesta. Esimerkiksi poliisilla ja pelastuslaitoksella merkittävän johto- ja viestintäelementin muodostavat juuri kenttä- ja tilannejohtajat, jotka toimivat onnettomuuspaikalla tai sen välittömässä läheisyydessä. Lisäksi yksiköiden hälytykset ja hätäilmoitusten vastaanoton hoitaa erillinen organisaatio eli Hätäkeskuslaitos. Nämä eroavaisuudet on myös muistettava tarkasteltaessa kriisiviestintää.

2.3 Kriisiviestintä

Osmo A. Wiio määrittelee informaation ja viestinnän seuraavasti: ”*Informaatio on jotakin, jota viestinnän tapahtumassa viestinnän osapuolet vaihtavat. Viestintä on siten informaation vaihdantaa*”⁷². Viestinnällä tarkoitetaan koko lähettäjä-kanava-vastaanottaja-tapahtumaa. Se voitaisiin helposti sotkea tiedottamiseen, jolla tarkoitetaan kuitenkin lähtökohtaisesti pelkäs-

⁶⁹ Meripelastusohje (2010), s.2.

⁷⁰ Sama

⁷¹ Leppänen, (2011), s.12. Leppänen vertaa termiä meripelastuspalvelu engl. *maritime search and rescue service*.

⁷² Wiio, (1992), s.108. Wiion mukaan tekstissä lainattu määritelmä on todella paljon yksinkertaistettu, koska siinä ei määritellä mm. viestinnän osapuolia.

tään lähettäjä-kanava-tapahtumaa. Tiedottamiseen ei siis perinteisesti liitetä vastaanottajan olennaisuutta, vaan se on nähty yksisuuntaisena tapahtumana.⁷³

”Kriisiviestinnällä tarkoitetaan kansallisen kriisin aikana tapahtuvaa viestintää ja sen vaikutusta.”⁷⁴ Presidentti Kennedyn murhaa tutkittiin Yhdysvalloissa 1960-luvulla laajasti. Kriisiviestinnän tutkimus osoitti, että ihmiset saavat paljon tietoa keskinäisviestinnän kautta, mutta joukkoviestintä toimii tärkeänä osana lisätiedon antamisessa.⁷⁵ Israelin sotien kriisiviestinnän tutkimus taas paljasti, että joukkoviestintä tarjoaa eräänlaisen korvikeosallistumisen kanavan, sekä pakotien kriisistä viihteeseen avulla. Sotien tutkimus on myös paljastanut, että joukkoviestintä toimii nykyajan tärkeimpänä tapana kansallisten voimavarojen haalimisessa.⁷⁶

Suomessa kriisiviestintää on tutkittu useiden onnettomuuksien yhteydessä. Muun muassa Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuuden kriisiviestinnän tutkimuksissa todettiin, että suomalaiset viranomaiset olivat hitaita tiedottamaan kriiseistä. Myös toimittajat epäilivät viranomaisten antamia tietoja, vaikka jälkeenpäin paljastui, etteivät viranomaiset olleet valehdelleet.⁷⁷ Wiion mukaan viestinnän tehtäviä kriisissä ovat: tietojen saaminen, tietojen ymmärtäminen, rentoutus sekä osallistuminen.⁷⁸

Kriisiviestintä on siis informaation vaihtamista kriisitilanteessa. Hannele Huhtala ja Salli Hakala käsittelevät termiä *kriisiviestintä* yhteisenä nimittäjänä eri viestinnän muodoille.⁷⁹ He näkevät kriisiviestinnän *tiedonsiirtona, yhteisyyden rakentamisena ja sanoman leviämisenä*. Kriisiorganisaation viestintä on strategista toimintaa ja tiedonsiirtoa. Kriisin ratkaisuun liittyy myös yhteisten asioiden jakaminen ja yhteyden löytyminen eri osapuolten välillä.⁸⁰ Huhtalan & Hakalan näkemys on mielestäni kovin kokonaisvaltainen. Lehtonen näkee kriisiviestinnän enemmän kriisiin joutuneen organisaation näkökulmasta. Hänen mukaansa kriisiviestintä tai kriisitiedottaminen on viestintästrategisten ratkaisujen tekemistä kriisissä, joka synnyttää ympäristössä tai työyhteisössä voimakkaan informaatiotarpeen ja jossa tiedottamisen keinoin pyritään ohjaamaan julkista keskustelua organisaatiolle myönteiseen suuntaan.⁸¹ Lehtosen näkemystä tulkitessa pitää muistaa, että hänen tutkimuksensa koskevat enemmänkin yrityksiä, joille luonnollisesti maineenhallinta ja imagon säilyttäminen luovat ratkaisevan merkityksen

⁷³ Wiio, (1974), s.13. ks. myös Hakala & Salli (2007), s.30

⁷⁴ Wiio, (1992), s.224

⁷⁵ Sama s.224-225

⁷⁶ Sama s.225

⁷⁷ Sama

⁷⁸ Sama, s.226. Wiion listaa myös eri viestintäkanavien keskinäistä tärkeysjärjestystä, mutta olen jättänyt tämän kohdan huomioimatta kyseisestä teoksesta, koska se on julkaistu vuonna 1992.

⁷⁹ Huhtala & Hakala, (2007), s.30.

⁸⁰ Sama

⁸¹ Lehtonen, (2009), s.97.

kriisiviestinnässä. Lehtosen, Wiion sekä Huhtalan & Hakalan eriäviä näkemyksiä ei mielestäni tule esittää kritiikkinä toiselleen. He näkevät kriisiviestinnän enemmänkin eri konteksteissa, mistä johtuu heidän eroavat näkemyksensä kriisiviestinnästä.

Hale E, Dulek & Hale P. tutkivat Yhdysvalloissa 15 eri kriisiä haastatteleamalla suurta joukkoa ihmisiä, sekä tutkimalla kriiseihin liittyvää kirjallista lähdemateriaalia. Käsitellyt kriisit kattoivat laajan skaalan erilaisia onnettomuuksia, organisaatioille tapahtuneista onnettomuuksista terrori-iskuihin.⁸² He keskittyivät tutkimuksessaan nimenomaan kriisin hoitamiseen liittyvään vaiheeseen kriisissä, ja siihen minkälaisia ongelmia eri organisaatiot ovat kohdanneet toteuttaessaan kriisiviestintää. Hale E, Dulek & Hale P. päätyivät johtopäätökseen, että kriiseihin liittyy lineaarista ja syklistä kriisiviestintää, jotka koostuvat seuraavista elementeistä:

Laukaiseva tapahtuma → Havainto → Tulkinta → Valinta → Disseminaatio

Kuva 2. Lineaarinen kriisiviestinnän malli⁸³

Syklinen malli koostuu samoista elementeistä, mutta disseminaation kautta päästään takaisin havaintoon. Sykli toistaa itseään niin kauan kunnes kriisissä päästään jälkihoidon vaiheeseen. Kyseiset tutkijat eivät näe syklistä mallia myöskään yhtä jaottelevana, vaan enemmänkin toistavana mallina, joka tähtää myös samaan lopputulokseen.⁸⁴

Havainto. Havaintovaihe kriisissä tarkoittaa tiedon keräämistä tapahtuneesta. Tietoa ei pidä pelkästään kerätä, vaan se tulee myös analysoida, organisoida ja tehdä saatavaksi. Tämä vaihe käsittää myös arvion olennaisen tiedon puuttumisesta ja sen nopeasta hankkimisesta. Kriisin tuoma aikapaine ja pelko suuremmista menetyksistä lisäävät tarkkuuden ja nopeuden merkitystä. Kahdessatoista 15 tutkitusta kriisistä puutteellinen havainto tai havainnon puuttuminen kokonaan keskellä kriisiä oli koitunut ongelmaksi. Osa haastatelluista olisi jopa halunnut mekaanisia apuvälineitä, kuten kameroita, tuottamaan haluttuja havaintoja päätöksenteon helpottamiseksi.⁸⁵

⁸² Hale E, Dulek & Hale P, (2005), s.117-119.

⁸³ Sama, s.120

⁸⁴ Sama, s.123.

⁸⁵ Sama, s.120,124.

Tulkinta. Tulkinta tarkoittaa merkityksen löytämistä tehdyille havainnoille. Tässä vaiheessa havainnot tulee myös alistaa lähdekritiikille niiden merkityksestä ja oikeellisuudesta, sekä yhdistää aiemmin kerättyyn tietoon. Tulkinnan tulisi johtaa tilannekuvan paranemiseen, mikä mahdollistaa valinnan tekemisen. Neljäsatoista 15 tutkitusta tapauksesta keskeneräinen tai puutteellinen tulkinta oli johtanut kriisiviestinnän epäonnistumiseen. Tulkinnassa korostuu epäolennaisten ja väärin tietojen tunnistaminen, mitkä johtavat väärin valintoihin.⁸⁶

Valinta. Tässä vaiheessa informaation tulisi saavuttaa päätöksentekijät, jotka tulkitsevat tilannekuvaa, pohtivat vaihtoehtoja päästäkseen yksimieliseen ratkaisuun. Yhdessätoista 15 tutkitusta kriisistä liian suuri aikapaine ja/tai liian huono tiedon suodattaminen oli johtanut väärään valintaan kriisiviestinnässä.⁸⁷

*Disseminaatio.*⁸⁸ Kun valinta päätöksestä tai päätöksistä on tehty, informaation tulisi kulkea sitä tarvitseville. Disseminaatiovaihe jatkojalostuu ulkoisessa tiedottamisessa. Disseminaatioissa kohdattiin kahdenlaisia ongelmia. Kolmessatoista 15 tapauksesta organisaation resurssit eivät riittäneet kriisin johdon ja tiedottavan organisaation tarpeisiin. Toinen ongelma syntyi huonosti suunnitellusta viestistä yleisölle.⁸⁹ Huhtala & Hakala käsittelevät viestintää myös disseminaationa, joka on syntynyt viestinnän siirtomalliin (viestintä nähdään tiedonsiirtona) ja yhteisyyssmalliin (viestintä nähdään yhteisyyden rakentumisena) kohdistuvana kritiikkinä. Disseminaatiomallin kehittäjänä pidetään John Durhamn Petersiä, joka ymmärtää viestinnän ensisijaisesti sanoman levittämisenä. Sanoman levittämisen ei ole niinkään olennaista lähettäjän konteksti, vaan se on enemmän vastaanottajakeskeistä. Vastaanottajaa ei nähdä yksittäisenä subjektina, vaan yhteiskunnallisissa ja kulttuurisissa tavoissa muokkaantuneena ja muovautuvana olentona. Vastaanottajan konteksti, eli tausta ja tilanne, muokkaavat viestinnän maaperästä sellaisen, johon viesti voi levitä. Ongelmaksi Petersin mallissa syntyy se, että lähettäjän ja vastaanottajan kontekstit voivat olla liian kaukana toisistaan. Disseminaatiomallin avulla voidaan jäsentää organisaatioiden tilannekuvan luomista sekä viestien leviämistä mahdollisimman nopeasti verkostoja pitkin.⁹⁰

Koska kriisin luonteeseen kuuluu sen ennakoimattomuus, niin kriisiviestintääkään ei voida yleistää koskemaan kaikkia kriisejä. Lehtosen mukaan kriiseissä toistuu kuitenkin kolme toi-

⁸⁶ Hale E, Dulek & Hale P, (2005), s.120,126.

⁸⁷ Sama, s.120,127

⁸⁸ Hale E, Dulek & Hale P. eivät tarkoita disseminaatiolla suoranaisesti samaa asiaa kuin Huhtala & Hakala (2007). Termi merkitsee englannin kielessä suoranaisesti levitystä, eli tässä tapauksessa viestien levitystä. ”the act of spreading something, especially information, widely; circulation:dissemination of public information” Oxford Dictionary (1995), s.302.

⁸⁹ Hale E, Dulek & Hale P, (2005), s.120, 129.

⁹⁰ Huhtala & Hakala, (2007), s.33-34

siinsa liittyvää periaatetta: tiedottamisen nopeus, sen vilpittömyys ja pyrkimys dialogiin kriisin osapuolina olevien intressiryhmien kanssa.⁹¹ Karhu & Henriksson lisäävät tähän lisään aloitteellisuuden, joka on heidän mielestään olennaista reaaliaikaisen tiedonvälityksen aikana.⁹²

2.4 Käytetyt lähteet ja niiden luonnehdinta

Kriisiviestinnän tämän hetkinen tutkimus voitaisiin jakaa onnettomuuksista tehtyihin tutkimuksiin, joissa on joko käsitelty suoranaisesti kriiseiksi luokiteltujen tapahtumien kriisiviestintää, ja kriisiviestinnän yleisteoksiin. Tutkimuksessani käytettyjä yksittäisiä kriisejä käsitteleviä tutkimuksia ovat olleet muun muassa Raittila & muut: *Jokelan koulusurmat mediassa*, Seeck, Lavento & Hakala: *Kriisijohtaminen ja viestintä. Tapaus Nokian vesikriisi*. Kriisiviestinnän yleisteoksiksi voitaisiin taas luokitella teokset kuten Hakala & Huhtala: *Kriisi ja viestintä* sekä Lehtonen: *Ettei pahin tapahtuisi – riski- ja kriisiviestinnän perusteet*.

Kriisien viestinnässä on tutkimusmenetelmänä käytetty lähtökohtaisesti aina haastatteluja, joiden aineistoa on analysoitu pääasiassa laadullisesti. Samaan menetelmään ovat tukeutuneet myös eri ministeriöiden julkaisemat tutkintalautakuntien raportit, joissa kriisejä ja onnettomuuksia on tutkittu varsinkin eri viranomaisten toiminnan ja sen kehittämisen näkökulmasta.

Lähdeaineisto edustaa siis kovin laajaa joukkoa tutkimuksia, joista suurin osa sijoittuu 2000-luvun loppupuolelle. Teokset antavat varsin hyviä lähtökohtia kriisiviestinnän analysoimiseen, varsinkin jos tutkijan tehtävänä olisi analysoida jotain tapahtunutta kriisiä. Tällöin aineistonkeruumenetelmäksi muodostuvat luonnollisesti mediamateriaali ja sen analysointi sekä haastattelut. Kriiseissä toimineita ihmisiä haastattelemalla saadaankin varsin käyttökelpoista tietoa kriisin kulusta, ja tätä materiaalia on helppo verrata esimerkiksi valmiussuunnitelmiin.

Kriisiviestinnän tutkimusten kritiikkinä pidän sitä seikkaa, että kriisiviestintä nähdään kaikissa käsittelemissäni tutkimuksissa siten, että se painottuu suurelta osin median, uhrien ja omaisten sekä viranomaisten välisenä vuorovaikutuksena. Tällöin tutkimusasetelmat luovat painopisteen median toimintaan, vaikka viranomaisten kannalta vähintäänkin yhtä tärkeä painoarvo on nimenomaan viranomaisten välisellä viestinnällä.

⁹¹ Lehtonen, (1999), s.11.

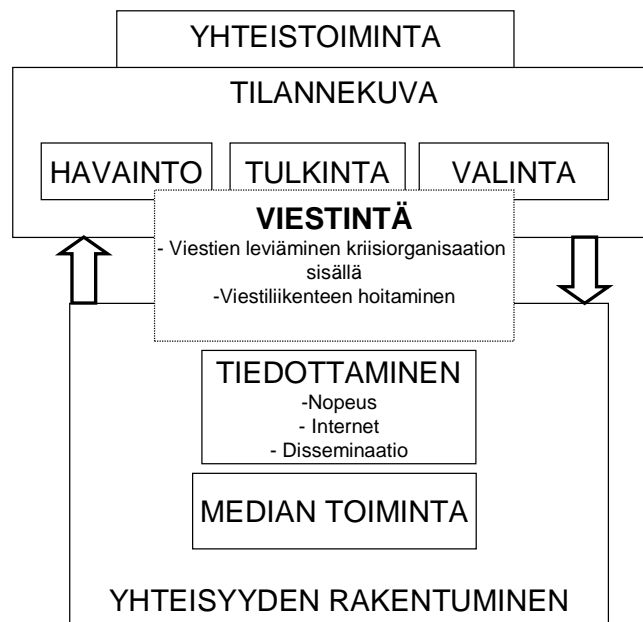
⁹² Karhu & Henriksson (2008), s.27.

2.5 Lähtökohdat kriisien tutkimiseen ja tutkimuksen viitekehys

Kriisiviestinnän teorialtarjoavat tutkijalle huomattavasti erilaisia ja myös toisistaan poikkeavia näkökulmia kriisien viestinnän tarkasteluun ja tutkimiseen. Kriisien viestintää voidaan tarkastella disseminaation eli lyhyesti viestien leviämislle otollisen maaperän kannalta. Kriisiviestintää voidaan tarkastella myös yhteisyyden tuottamisen tai viestinnän siirtomallin avulla. Monissa kriisiviestinnän teoksissa kriisiviestintää ei tarkastella teorian perusteella, vaan teoria nähdään enemminkin onnistuneen tai epäonnistuneen kriisiviestinnän lopputulosten valossa, joiden perusteella voidaan tehdä johtopäätöksiä siitä, miten kriiseissä tulisi toimia. Yhdysvaltalaiset tutkijat Hale E, Dulek & Hale P. taas näkevät kriisiviestinnän toisiaan seuraavina toimenpiteinä, joista jokainen on merkityksellinen onnistuneen kriisiviestinnän kannalta. Tässä valossa tutkija voi vaipua epätoivoon ja miettiä mikä näistä viitekehyksistä sopii omaan tutkimukseeni. Vastaus löytyy kuitenkin sateenkaaren loppupäästä eli tutkittavasta kohteesta. Koska tutkittava kohde on meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuuden kriisiviestinnän toteuttaminen hallinnon eri tasoilla, on väärin tarrautua liikaa yhteen teoriaan, koska sillä ei pystyttäisi kuvaamaan kuin korkeintaan muutaman tekijän vaikutusta systeemiin yhdeltä näkökannalta. Ajatusta ei tue myöskään laadullisen tutkimuksen metodologia, jossa tutkittavaa kohdetta tulisi tarkastella useasta eri näkökulmasta.⁹³

Edellä tehtyjen johtopäätösten valossa teoriaosuudessa tutkimuksen kohde liittyy kriisiksi luokiteltujen tapahtumien vertailuun. Kriiseistä ei tutkita niihin johtaneita syitä eikä jälkihoitoa, vaan vertailussa keskitytään kriisin hoitamisen vaiheeseen. Edellä mainitun kriisiviestintään liittyvän teorian mukaan tutkimuksen viitekehys on seuraava:

⁹³ Alasuutari, Pertti; *Laadullinen tutkimus*, Vastapaino, Tampere, (1994), s.74.

Kuva 3. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys

Viitekehyksellä kuvataan kriisiviestinnän sovellettuun teoriaan perustuvaa mallia, joka lähtee liikkeelle yhteistoiminnasta. Teoriaosuudessa käsitellään yhteistoiminnan toteutumista viranomaisten osalta, ja sitä minkälainen vaikutus sillä on ollut kriisiviestinnän onnistumiseen. Suur- ja monialaonnettomuuden määritelmässä todetaan, että sen hoitaminen vaatii yhteistoimintaa muiden viranomaisten sekä mahdollisesti kansainvälisten tahojen kanssa.⁹⁴ Hale E:n, Dulekin & Hale P:n mukaan kriisiviestinnässä olennaisiksi tekijöiksi ovat muodostuneet havainnon tekeminen, sen tulkinta sekä sen perusteella tehdyt valinnat. Näitä valintoja viestitetään kriisiorganisaation sisälle ja sen ulkopuolelle. Hale E:n, Dulekin & Hale P:n mukaan kriisiviestintä lähtee liikkeelle jostain kriisin laukaisevasta tekijästä.⁹⁵ Tämä laukaiseva tekijä ei ole teorian muodostuksessa oleellista sen takia, että tutkittavien kriisien laukaisevat tekijät eivät liity meripelastukseen. Sen sijaan tilannekuvan rakentaminen on olennaista niin kriisin johtamisen kuin kriisiviestinnänkin kannalta.⁹⁶ Kriisiviestinnässä olennaista on myös viestinnän toteuttaminen, eli viestien leviäminen kriisiorganisaation sisällä sekä viestiliikenteen hoitaminen. Viestiliikenteen toteuttamista tarkastellaan myös siksi, että se on olennainen osa me-

⁹⁴ Länsi-Suomen merivartioston meripelastussuunnitelma (2010), Kohta 1. *Suuronnettomuus*

⁹⁵ ”Triggering event” Hale E, Dulek & Hale P, (2005), s.120.

⁹⁶ Huhtala & Hakala (2007), s.7. Tilannekuvan epäsymmetrinen muodostaminen on ollut yksi toistuvista ongelmista kriisien hoitamisessa

ripelastusta.⁹⁷ Tiedottaminen, median toiminta ja tätä kautta syntyvä yhteisyyden rakentuminen ovat myös tärkeä osa kriisiviestintää, joka ulottuu valtakunnan ylimpään johtoon asti.⁹⁸ Tiedottamista ei nähdä myöskään nykytutkimuksen valossa yksisuuntaisena toimintana, vaan tiedottamisen tulisi mahdollistaa median, yhteiskunnan ja viranomaisten välinen dialogi.⁹⁹ Tiedottamisessa olennaiseksi seikaksi muodostuu myös Hakalan & Huhtalan käsittelemä disseminaatio, eli viestin leviäminen sille otollisessa maaperässä. Lähtökohtaisesti oikeanlaiseen disseminaatioon on päästy nopealla tiedottamisella.

Vaikka asettamani tarkastelukulma on mielestäni laaja kriisien tutkimiseen, niin olen rajannut viitekehyksestä pois olennaisia kriisien tutkimiseen kuuluvia seikkoja, kuten kriisiä hoitavien tahojen toiminnan yksilöllisen tarkastelun, kriisisuunnittelun ja kriisin jälkihoidon. Tätä ei ole tehty siitä syystä, että en pitäisi näitä asiakokonaisuuksia olennaisina kriisiviestinnän kannalta, vaan sen takia, että haluan keskittyä niihin seikkoihin, mitkä liittyvät *kriisin hoitamisen* vaiheeseen.

2.6 Yhteiskunta ja suuronnettomuus

Tarkastelussa keskitytäänkin enemmän viestintään, tiedottamiseen ja kriisin johtamiseen liittyviin seikkoihin, eikä seikkoja jotka eivät suoranaisesti liity meripelastukseen tuoda esille.¹⁰⁰ Koska kriisien viestinnän heikkouksia ja onnistumisia on eriteltynä eri tutkimuksissa ja julkaisuissa lukuisia, on luvun johtopäätöksissä keskityttävä *selkeisiin* ja *toistuviin* epäonnistumisiin ja onnistumisiin tutkimuksen selkeyttämiseksi.¹⁰¹ Kattavammat listat käsiteltyjen kriisien epäonnistumisista ja onnistumisista esitetään liitteinä.

Kriisinhallinta jakaantuu kolmeen vaiheeseen: ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin, kriisin hoitamiseen ja jälkihoitoon. Keskityin tutkimaan otantaan valittuja kriisejä ainoastaan kriisin hoitamiseen liittyvässä vaiheessa, koska tämä osa kriisistä konkretisoitunee eniten meripelastusorganisaatiossa.

⁹⁷ Meripelastuslaki 30.11.2001/1145 1§

⁹⁸ Lehtonen (2008), s.98-99, Henriksson & Karhu (2008), s.76-85, Huhtala & Hakala (2007), s.30-35,174.

⁹⁹ Lehtonen (2009), s.35

¹⁰⁰ Esimerkiksi kouluammuntoja käsittelevät tutkimukset käsittelevät paljon ampujien profiileja ja syitä miksi ampujat toteuttivat hirmutekonsa.

¹⁰¹ Näin ovat myös tehneet Huhtala & Hakala (2007), s.16.

Median tehtävänä on luoda kansalaisille kuva kriisistä, sekä rakentaa yhteisöllisyyttä.¹⁰² Gert Z. Nordströmin mukaan media rakentaa kertomuksen kriisistä käyttäen eri kerrontatapoja, kuten didaktista, eepistä, dramaattista ja lyyristä.¹⁰³ Kerrontatavoilla media muokkaa faktasta fiktiota tekemällä siis todellisuudesta representaation.¹⁰⁴ Nämä kerrontatavat edellyttävät dramatiikkaa, vastakkainasettelua ja tunteita tai ainakin tunnettuja kasvoja, kuten poliittiset johtajat.¹⁰⁵ Se kuka antaa kriisille kasvonsa, ei ole yksin median hallussa – myös kriisiorganisaatio voi päättää kuka astuu median valokeilaan, kuten esimerkiksi Estonian tapauksessa. Media-analyysyjä voidaan tehdä laadullisesti monella eri tutkimusmenetelmällä, joilla voidaan analysoida median kerrontatekniikoita tai tiedonvälityksen lineaarista suuntaa.¹⁰⁶ Tutkimuksessa ei tehdä varsinaisia media-analyysyjä, vaan niitä tulkitaan meripelastusorganisaation näkökulmasta. Meripelastusorganisaation näkökulmalla tarkoitan sitä, kuinka viranomais-ten tulisi suhtautua median toimintaan, ja mitkä seikat sitä ohjaavat. Median toiminta kriiseissä nousee esille omana alalukunaan jokaista kriisiä tarkasteltaessa.

Kriisien tarkastelun johtopäätöksiä ajatellen käsiteltävien kriisien valitseminen eli otanta nousee merkitykselliseksi asiaksi.¹⁰⁷ Kriisit edustavat tässä tutkimuksessa havaintoyksikköjä, joita on valittu käsiteltäviksi neljä kappaletta. Otanta on tehty siten, että kaikki käsiteltävät kriisit, paitsi Estonia, edustavat viimeaikaisia, 2000-luvulla tapahtuneita kriisejä. Merkityksellistä oli myös se, että ne ovat saaneet kriisistatuksen ja niiden hoitamista on tutkittu kriisiviestinnän näkökulmasta. Jos otantaa olisi haluttu laajentaa, niin kriisien joukkoon olisi varmasti voinut lisätä esimerkiksi Sellon ampumatapauksen, Nokian vesikriisin tai Konginkankaan linja-autoturman. Nämä kaikki kriisit edustavat sitä perusjoukkoa, josta havaintoyksikkö on valittu.

Kouluammuntoja käsitellään sen takia, että niistä on valmistunut hiljattain tutkimuksia, ja niiden vertailu avartaa näkemystä siitä, kuinka kaksi niin samantyyppistä kriisiä voivat osoittautua viestinnällisesti niin erilaisiksi. Myyrmannin räjähdystä käsitellään sen takia, että tällöin viranomaisten nykyään laajasti käyttämä Virve-verkko ei ollut vielä toiminnassa, mikä aiheutti kitkaa viranomaisten viestinnässä. Kriisissä sovellettiin myös Helsinki-Vantaan lentoasemalla tehtyä suuronnettomuussuunnitelmaa, mikä edesauttoi huomattavasti kriisin hoitamista.

¹⁰² Huhtala & Hakala (2007), s.36.

¹⁰³ Hakala (2010), s.51. Huhtala & Hakala (2007), s.36-40.

¹⁰⁴ Hakala (2010), s.51.

¹⁰⁵ Sama, s.48.

¹⁰⁶ Sama, s.51. ks. myös Huhtala & Hakala (2010), s.30-33.

¹⁰⁷ Uusitalo, Hannu; *Tiede tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan*. Toinen painos, WSOY, Juva (1995), s.70.

Teorialuvun johtopäätöksiä tehdessä en ota Estoniaa koskevaa osuutta esille, koska siitä tehtäviä johtopäätöksiä ei voi mielestäni soveltaa tänä päivänä käytössä olevaan meripelastusjärjestelmään eikä sitä voida verrata myöskään muihin kriiseihin. Jos Estonia-onnettomuus olisi tapahtunut 2000-luvulla, eivät poliittiset johtajat olisi voineet siirtää koko tapahtuman tiedotusta Saaristomeren merivartiostolle,¹⁰⁸ ja myös monet seikat jotka johtivat viestinnässä ongelmiin, on tänä päivänä korvattu täysin uusilla järjestelmillä ja menettelytavoilla. Edellä mainittujen seikkojen takia Estoniaa koskeva tarkempi tutkimus löytyy tutkimuksen liitteestä yksi, ja Estoniaa koskevassa luvussa tuodaan ainoastaan esille meripelastusjärjestelmän kehittyminen Estonian jälkeen.

Huomasin jo hyvin varhaisessa vaiheessa, että kriisejä ei ole hedelmällistä tutkia siten, että eri kriiseistä lähdetään etsimään viitekehyksen teemojen mukaan suoraan tietoa, vaan kriisien tutkiminen tuli suorittaa huomattavasti kokonaisvaltaisemmin. Koska lähdemateriaalin määrä vaihteli myös eri kriisien välillä suuresti, ei kaikkien kriisien kohdalla olisi kannattanut tutkia pelkästään samoja teemoja. Esimerkiksi räjähdystä kauppakeskus Myyrmannissa ei kannattanut käsitellä median toiminnan näkökulmasta, koska tutkintalautakuntaan ei ollut asiaan puuttunut. Sen sijaan Myyrmannissa oli noin 200 uhria, joista 167 tarvitsi hoitoa. Tämän takia Myyrmannia kannattaa käsitellä nimenomaan ensihoidon ja sairaalojen toiminnan kannalta. Kouluammunnoissa taas fyysistä ensihoitoa tarvitsevien uhrien määrä oli verrattain vähäinen, minkä takia ensihoidolla ei ollut niin suurta roolia kriiseissä.

Lähtiessäni vertailemaan kriisejä luomani viitekehyksen perusteella yritin ensin vertailla tapauksia siten, että muodostin jokaisesta tarkasteluyksiköstä kokonaisuuksia sen mukaan, miten eri kriisiviestintään liittyvät seikat tulivat esille tapauksissa. Tämä menetelmä johti todella laajaan lähestymiseen, eikä se tämän mukaan palvelut lopputulosta. Yritin myös supistaa tekstejä siten, että sijoitin osan havaituista ongelmista listamaisiin luetteloihin, jotka liitin tutkimukseni liitteiksi. Tällainen tarkastelu johti eri ongelmiksi ja onnistumisiksi koettujen asioiden selkeään esilletuomiseen, mutta syy-seuraussuhteet jäivät taas epäselviksi. Lopputuloksena päädyin ratkaisuun, jossa esitän eri kokonaisuuksia alaotsikoiden alla, jotka eri kriiseissä ovat tulleet selvästi esille. Jokelan ja Kauhajoen tapauksia vertaillaan heti saman otsikon alla keskenään, mutta muut kriiseistä esitetään omina lukuinaan. Varsinainen vertailu tehdään siis vasta johtopäätösluvussa, jossa tuodaan esille tärkeimmät seikat, mitkä tulivat esille eri kriisien tarkasteluissa.

¹⁰⁸ Uusisilta, Kaija; Haastattelu 21.4.2011

2.6.1 Aineisto ja sen hakumenetelmät

Kriiseihin liittyvää aineistoa haettiin pääasiassa tutkimusten eikä niinkään alkuperäistiedon muodossa.¹⁰⁹ Tiedonhakumenetelmänä käytettiin kriisien nimiin liittyviä hakusanoja, kuten ”Estonia” tai ”Myyrmanni”, joiden avulla päästiin tiedon lähteille. Myös monien tutkimusten lähdeluetteloista oli apua lähteiden paikantamisessa. Tärkein hakukone oli korkeakoulujen tiedonhaun portti Nelli¹¹⁰ (National Electronic Library Interface), jota voidaan pitää laadukkaana tiedonhakumenetelmänä.¹¹¹ Nellissä käytettiin monihakua sekä pikahakua mainitsemilani asiasanoilla. Nellin tutkimusten lähdeluetteloiden lisäksi käytin tutkijoille suunnattua Google Scholar -internethakukonetta¹¹² sekä tavallista Google-hakukonetta¹¹³. En erittele tässä osassa käsittelemiäni tutkimuksia, vaan käytetty lähdeaineisto selviää jokaisen kriisin kohdalla viitteistä.

Primäärilähteiksi muodostuivat eri ministeriöiden julkaisemat tutkintaraportit kriiseistä.¹¹⁴ Tämän lähdeaineiston antamia tietoja täydennettiin kriiseistä julkaistuilla tutkimuksilla, joita oli saatavissa vaihteleva määrä kriisistä riippuen. Lähdekritiikkiä voidaan osoittaa tutkintaraportteja kohtaan siinä mielessä, että niissä käsitellyt kokonaisuudet eroavat suuresti toisistaan. Tämän takia kriiseistä on mahdotonta tehdä objektiivista vertailevaa tutkimusta siten, että käsiteltävät aihekokonaisuudet olisivat joka kriisissä samat. Tällä on suuri vaikutus deduktiivisten johtopäätösten tekemiseen kriiseistä.

2.7 Meripelastusorganisaation muuttuminen Estonian jälkeen

Estonia-onnettomuus opetti monia seikkoja kriisiviestinnästä sekä byrokraattisesta organisaatiosta ainakin meripelastusjärjestelmälle. Byrokraattisen organisaation kompastuskiviin kuuluvat tärkeät muodolliset säännöt, joiden noudattamattomuus johtaa ongelmiin, niin kuin kävi myös Estonian kohdalla.¹¹⁵ Jos Estonia olisi lähettänyt hätäkutsunsa silloisten voimassaolevien hätäviestiohjeiden mukaan, olisi meripelastusorganisaatio ja muut radiokantaman päässä olleet merenkulkijat saaneet mitä todennäköisimmin välittömästi käsityksen siitä, minkä ta-

¹⁰⁹ Esim. haastatteluaineistot

¹¹⁰ Nelli-Portaali (<http://www.nelliportaali.fi/V?RN=452863535>)

¹¹¹ Hirsjärvi, Remes & Sajavaara (2010), s.97-99.

¹¹² (<http://scholar.google.fi/schhp?hl=fi&tab=ws>)

¹¹³ (<http://www.google.fi/>)

¹¹⁴ Oikeusministeriön asettamat Jokelan ja Kauhajoen tutkintalautakuntien raportit, Sisäasiainministeriön asettaman tutkintalautakunnan raportti räjähdyksestä kauppakeskus Myyrmannissa, onnettomuustutkintakeskuksen raportti Estoniasta

¹¹⁵ Huhtala & Hakala (2007), s.52 - 53.

soisesta ongelmasta on kyse. Hätäkutsun käsittelyssä oli myös toinen suuri byrokraattinen ongelma. Rajavartiolaitos oli vastannut torjuvasti liikenne- ja viestintäministeriön ehdotukseen ottaa hätäradioliikenne hoidettavakseen. Tämä johti käytännössä siihen, että meripelastuskeskuksen päivystäjä oli ristiriitaisessa tilanteessa hätäradioliikenteen hoitamisen osalta onnettomuudessa. Jos Estonia olisi lähettänyt kutsunsa käyttäen DSC-laitetta (Digital Selective Call), olisi meripelastuskeskus joutunut automaattisesti hoitamaan onnettomuuteen liittyvän radioliikenteen. Jos taas Estonia olisi lähettänyt Mayday-sanoman pre-GMDSS-järjestelmän mukaisesti VHF-radiolla, olisi hätäradioliikenteestä vastannut Helsinki Radio silloisen ohjeistuksen mukaisesti ollut velvollinen pitämään meripelastuskeskusta tietoisena tapahtumien kulusta. Meripelastuskeskuksen päivystäjälle oli luonnollista, että hän halusi Helsinki Radion hoitavan hätäliikennettä, koska tämä hallitsi kansainvälisen hätäliikenteen käynnin meripelastuskeskuksen päivystäjää paremmin. Meripelastuskeskuksessa siis elettiin vuoden 1985 aikaa, jolloin Rajavartiolaitoksen kanta hätäradioliikenteen hoitamiseen oli torjuva. Asenteet muuttuivat vasta Estonian jälkeen.¹¹⁶

On selvää, että kriisitilanteessa suurimmat paineet ja stressi kohdistuvat itse hätätilanteessa olevalle yksikölle ja erityisesti sen johtajalle, eli Estonian tapauksessa laivan päällikölle. Onkin siis herätettävä kysymys siitä, korjaisiko nykyisin käytössä oleva GMDSS-järjestelmä itse ongelman vai antaako se ainoastaan paremmat mahdollisuudet hätäviestin lähettämiseen ja jatkoviestinnän hoitamiseen. Viime aikoina tapahtuneissa laivaluokan onnettomuuksissa ensimmäisen tiedon onnettomuudesta saa yleensä alueen VTS-keskus (Vessel Traffic Service, alusten liikenteenohjausjärjestelmä), vaikka GMDSS-järjestelmässä yksiselitteisesti ohjeistetaan ja vaaditaan alusta ilmoittamaan mahdollisesta hätätilanteesta alueen meripelastuskeskukselle. Onnettomuustutkimuskeskuksen tutkimuksessa *Vaaratilanteen meriradioliikenne* (2002) on selvitetty useita syitä siihen, miksi hätäliikenne ei usein käynnisty niin kuin sen pitäisi. Näitä syitä ovat muun muassa negatiivisen julkisuuden saamisen pelko, pelastuspalkion kasvaminen ja kiire. Jos liikennöinti aloitetaan rutiiniliikenteenä, sitä ei helposti vaihdeta enää hätäliikenteeksi, eikä merilaki yksiselitteisesti vaadi aluksen päällikköä käynnistämään hätäliikennettä.¹¹⁷ Tämän lisäksi tutkimuksessa moititaan meripelastuskeskusten hätäkutsun välittämisen (Mayday-relay) vähyyttä. Syiksi mainitaan muun muassa rutiinin puute hätäliikenteen käymisessä sekä riittävän ohjeistuksen puuttuminen.¹¹⁸ Pidän tätä johtopäätöstä kuitenkin virheellisenä tämän päivän tilanteen kannalta, sillä meripelastuskeskuksissa on nyky-

¹¹⁶ Onnettomuustutkimuskeskuksen loppuraportti; *Vaaratilanteen meriradioliikenne*, (2002), s.63

¹¹⁷ Sama, s.99 – 103. Syitä selvitetty muun muassa haastatteluilla.

¹¹⁸ Sama s.103

ään yksiselitteiset ohjeet hätäkutsun toiston lähettämiseksi, ja sitä harjoitellaan useilla meripelastuskursseilla ennen operaattoriksi tai meripelastusjohtajaksi pätevöitymistä.¹¹⁹

2.7.1 Johtopäätökset tiedottamisesta ja median toiminnasta

Tiedottamisen näkökulmasta meripelastusorganisaatio onnistui tehtävässään hyvin, vaikkakin osin onnettomuuden johtamisen kustannuksella. Onnistumista kuvaa ennen kaikkea se, että media ei nostanut meripelastusorganisaatiota syntipukiksi, vaan enemmänkin sankarin asemaan. Toisinkin olisi voinut käydä, koska muun muassa hälytysten viivästyminen oli median tiedossa jo uutisoinnin alkuvaiheilla. Tiedotustilaisuuksia johti yksinomaan vartioston komentaja, jonka tehtävä oli myös vastata pelastustoimista. Kommodori Raimo Tiilikainen suoriutui tiedotustilaisuuksista kiitettävästi ja sai lehdistössä jopa sankarin maineen. Kysymys kuuluu, olisiko tiedotuksessa onnistuttu yhtä hyvin, jos tilaisuudet olisi johtanut vartioston apulaiskomentaja tai joku muu meripelastustoimeen perehtynyt upseeri, ja Tiilikainen olisi osallistunut ainoastaan tärkeimpiin tiedotustilaisuuksiin. Lisäksi tiedotustilaisuuksien tehokkuutta olisi voitu lisätä jakamalla kirjallisia tietopaketteja englannin kielellä onnettomuudesta.

Estonia-uutisointi herätti paljon keskustelua journalismin etiikasta, ja niin kuin myöhemmissä kriiseissä tulemme huomaamaan, tämä keskustelu ei ole vielääkään päättynyt. Estonian tapauksen yhteydessä todettiin, että journalistisen etiikan tulkitseminen ei ole viranomaisen tehtävä, vaan toimittajilla on itse oikeus harkita, mikä on sopivaa ja mikä ei. Tämän näkemyksen mukaan viranomaiset käyttävät eettisiä syitä tiedon salaamiselle ja sananvapauden rajoittamiselle. Tähän argumenttiin löytyy useita vasta-argumentteja, jotka eivät johda mielestäni parempiin lopputuloksiin.¹²⁰

2.8 Räjähdyksen kauppakeskus Myyrmannissa

”Vantaalla Myyrmäen kaupunginosassa sijaitsevassa Myyrmannin ostoskeskuksessa tapahtui räjähdys 11.10.2002 klo 19.35. Räjähdys aiheutui itse valmistetun räjähteen lauetessa kauppakeskuksen keskuskäytävällä. Räjähdysten seurauksena kuoli kuusi henkilöä ja räjähteen paikalle tuonut henkilö. Räjähteen ai-

¹¹⁹ Oma kokemus operaattorin tehtävästä MRCC Turussa vuosina 2006 - 2008

¹²⁰ Raittila (1996), s.90-91.

heuttamia eriasteisia vammoja oli lähes 200 henkilöllä ja 164:n tiedettiin hakeutuneen tapauksen johdosta lääkärinhoitoon.”¹²¹

Tarkasteltaessa Myyrmannin räjähdystä on muistettava, että elettiin aikaa ennen hätäkeskusuudistusta, joka on vielä tätä kirjoittaessa osittain kesken. Ennen uudistusta poliisilla oli omat hätäkeskuksensa, mistä hoidettiin poliisitoimelle kuuluvat tapahtumat ja hätäkeskuksista hoidettiin pelastustoimen tehtävien vastaanotto ja yksiköiden hälyttäminen. Viranomaisverkko Virve ei ollut myöskään täysin operatiivisesti käytössä, mikä tulee muistaa verratessa tapahtumaa muihin kriiseihin.

Tapahtumasta julkaistu materiaali on suppea ja parhaana lähteenä aiheeseen toimii sisäasiainministeriön asettaman tutkijalautakunnan raportti asiasta (2003). Raportissa ei ole otettu kantaa median toimintaan oikeastaan millään tavalla, mutta kriisistä löytyy muita kiinnostavia tarkastelun kohteita, minkä takia se oli syytä nostaa otantaan. Esimerkiksi sairaalat joutuivat nostamaan valmiuttaan ja varautumaan suureen potilasmäärään, mikä eroaa muista tarkastelluista 2000-luvun kriiseistä. Lisäksi tutkijalautakunta on ottanut kantaa viestinnän toimivuuteen, tilannekuvaan sekä tiedottamiseen. Tutkijalautakunnan raporttiin viitataan puheenjohtaja Olli-Pekka Ojasen nimellä. Myyrmannin räjähdyksestä on myös julkaistu haastattelututkimus 2003, jossa haastateltiin tapahtumassa olleita pelastajia. Aihetta ovat tutkineet myös Huhtala & Hakala (2007) osana laajempaa kriisiviestinnän tutkimusta.

2.8.1 Alkutiedot, hälytykset ja tilannekuva

Räjähdyshetkellä kauppakeskuksessa arvioitiin olevan noin 1000–2000 asiakasta, mikä kauppakeskuksen mittakaavassa tarkoitti sitä, että siellä oli väljää. Heti räjähdysten jälkeen Helsingin hätäkeskukseen tuli useita puheluita (36 kpl), joiden perusteella oli vaikeaa tehdä oikeanlaista tilannearviota tapahtumasta.¹²² Myös Strömbergin haastattelututkimuksessa todetaan, että tilanteeseen hälytetyt pelastuksen yksiköt kokivat ensihälytyksen ristiriitaisesti, mikä johti erilaisiin tulkintoihin tilanteesta yksilötasolla.¹²³ Nämä ristiriidat alkutilanteesta, ja erityisesti

¹²¹ Sisäasiainministeriön asettaman tutkijalautakunnan loppuraportti; *Räjähdys kauppakeskus Myyrmannissa*, sisäasiainministeriön julkaisu, (2003), kuvailulehti

¹²² Sama, s.19, Strömberg, Anne & Johansson, Leif & Leino, Tuula & Lusa, Sirpa & Mankkinen, Teija; Pelastajien kokemukset Myyrmannin kauppakeskuksen pommiräjähdysten pelastusoperaation aikana ja sen jälkeen - haastattelututkimus noin 1,5 vuotta tapahtuman jälkeen, Palosuojelurahaston rahoittama hanke, (2003), s.11.

¹²³ Strömberg & muut, (2003), s.13,47.

siitä, minkälainen räjähdys oli ollut kyseessä, kantautuivat aina kansainvälisille medioille saakka, kun sitä tulkittiin terrori-iskuna.¹²⁴

Tilanteen vakavuuden selvittyä päivystyksen johtava ylikonstaapeli käski vuorossa olleen ylikonstaapelin hoitamaan tilannetta päivystyksen osalta. Ylikonstaapelin tehtävänä oli tuottaa tukipalveluita kentälle, eli hälyttää lisäresursseja, kerätä alkutietoja ja pitää Päike-rekisteri (Päike = päivystyskeskusjärjestelmä) ajan tasalla. Ennen onnettomuutta tapahtunutta kenttäjohtovastuun siirtoa ei kuitenkaan tehty Päike-rekisteriin,¹²⁵ eikä siitä ilmoitettu hätäkeskuskelle eikä muille partiolle. Tämän takia paikalla olleet poliisin yksiköt eivät tienneet kuka oli kenttäjohtovastuussa.¹²⁶ Kenttäjohtajan avuksi määrättiin lisähenkilöstöä tehtävän vaativuuden takia.¹²⁷ Poliisi hälytti tehtävään aluksi viisi partiota, mutta tehtävän kestäessä partioita oli enimmillään kahdeksan samaan aikaan kohteessa.¹²⁸ Poliisin toimintaa olisi helpottanut, jos tilanteen alussa olisi osattu tehdä nopea tilannearvio, antaa tehtäviä partioille sekä määrittää selkeä johtopaikka tilanteenjohtamiselle ja vapaille partioille.¹²⁹

Pelastuksen osalta tehtävään hälytettiin ensimmäisen tunnin aikana yhteensä 24 pelastuksen ja sairaankuljetuksen yksikköä sekä Medi-Heli -lääkärihelikopteri.¹³⁰ Sairaaloita hälytettiin valmiuteen siten, että vastuussa ollut Peijaksen sairaala sai tiedon tapahtumasta ensimmäisenä, minkä jälkeen myös muita lähialueen sairaaloita hälytettiin valmiuteen. Osan hälytyksistä teki Töölön sairaala, eikä kaikkia tarvittavia sairaaloita onnistuttu hälyttämään ensimmäisen puolen tunnin aikana. Esimerkiksi Hyvinkään sairaala sai kuulla tapahtumasta vasta sinne tulossa olleelta sairaankuljetusyksiköltä. Yhteensä sairaaloita hälytettiin valmiuteen kuusi kappaletta, ja sairaaloiden valmiuden nostamisen varmisti myös Medi-Helin lääkäri noin puoli tuntia tapahtuman alun jälkeen.¹³¹

Tilannekuvaan vaikutti hätäkeskusten ja viranomaisten osalta se, että tilannetta alettiin hoitaa kahden eri vaste-ehdotuksen perusteella tilanteen alussa. Tästä syystä samaan tehtävään määrättiin yksiköitä kahden eri vasteen perusteella. Varsinkin hätäkeskusten tilannekuvaan vaikutti kenttäjohtajan ja hätäkeskusten välinen yhteydenpito, mikä koettiin liian vähäisenä hätä-

¹²⁴ Huhtala & Hakala (2007), s.65-66.

¹²⁵ Ennen hätäkeskusuudistusta poliisin omissa hälytyskeskuksissa oli käytössä Päike-rekisteri, jossa näkyi mm. johtovastuut, tehtävät ja voimankäytön ohjeistukset vaativampiin tehtäviin liittyen. Tämä tieto oli näkyvissä mm. poliisiasemilla, poliisin hälytyskeskuksissa ja hätäkeskuksissa. Liljeström, Satu, ylikonstaapeli (Itäkeskuksen poliisi), puhelinhaastattelu 10.3.2011

¹²⁶ Tutkijalautakunnan loppuraportti; *Räjähdys kauppakeskus Myyrmannissa*, (2003), s.24

¹²⁷ Sama s.20

¹²⁸ Sama s.22, Liite 4

¹²⁹ Sama s.41

¹³⁰ Sama s.21

¹³¹ Sama s.22,26

keskusten puolesta. Sairaaloiden hälyttämistä vaikeutti ja hidasti myös selvän suuronnettomuusohjeistuksen puuttuminen, jonka perusteella olisi voitu tietää tuleeko myös muita kuin Töölön sairaala hälyttää vastaavan mittaluokan tapahtumassa.

Kauppakeskus Myyrmanni sijaitsee valtavyölien läheisyydessä, mikä nopeutti potilaiden siirtoja ja yksiköiden saapumista paikalle. Tapahtuma-aikana liikenne pääkaupunkiseudulla oli rauhallista, ja kauppakeskuksessa oli verrattain vähän ihmisiä. Pelastustoita helpotti myös se, että automaattiset palontorjuntalaitteet eivät laenneet räjähdyksessä ja kauppakeskus kesti räjähdyspaineaallon hyvin, minkä takia pelastustyöntekijät saivat työskennellä kuivissa tiloissa. Räjähdys ei myöskään katkaissut kauppakeskuksen virtoja, minkä takia pelastustyöntekijöillä oli valoisat työskentelyolosuhteet.¹³²

2.8.2 Viestintä ja tiedottaminen

GSM-verkko ruuhkaantui, mikä vaikutti muun muassa sairaaloiden hälyttämiseen.¹³³ GSM-verkon lisäksi myös silloiset radioverkot, mukaan lukien osittain käyttöön otettu Virve-verkko, ruuhkaantuivat, mikä vaikeutti tilanteen johtamista. Viestiverkkojen ruuhkaantumisen takia yksiköt joutuivatkin tekemään itsenäisiä ratkaisuja tilanteissa, joissa normaalisti olisi konsultoitu ylempää johtoa. Tutkintalautakunta ehdottikin, että tilanteessa, jossa on osallisena tai sivullisina suuri määrä ihmisiä, tulisi viestiliikenteeseen olla varattuna useampia eri mahdollisuuksia. Myyrmannin tapauksessa tällaiset vaihtoehtoiset viestintävälineet olisivat voineet olla esimerkiksi läheisten kiinteistöjen kiinteät linjat.¹³⁴ Viestintäkapasiteetin riittämättömyys heijastui käytännössä kaikkiin Myyrmannin räjähdyksessä olleiden viranomaisten toimintaan.¹³⁵ Samanlaisia kokemuksia oli myös Strömbergin haastattelututkimukseen osallistuneilla pelastajilla, jotka kokivat, että jos kauppakeskuksessa olisi ollut huonon viestiliikenteen lisäksi vielä pimeää (sähkökatkos), niin tilanteessa olisi vallinnut todellinen kaaos.¹³⁶

Viranomaisten tiedottaminen Myyrmannin räjähdyksestä toteutettiin läheisen kirjaston aulassa siten, että ensimmäinen tiedotustilaisuus lehdistölle järjestettiin jo kello 21.00. Tilaisuutta johti pelastusjohtaja. Tämän jälkeen tiedotustilaisuuksia järjestettiin samoissa tiloissa kello 22.00 ja 24.00. Viimeinen tiedotustilaisuus pidettiin yhdessä Vantaan poliisin kanssa.¹³⁷ Usei-

¹³² Tutkijalautakunnan loppuraportti; *Räjähdys kauppakeskus Myyrmannissa*, (2003) s.38

¹³³ Sama s.26.

¹³⁴ Sama s.39,41.

¹³⁵ Sama s.39-43.

¹³⁶ Strömberg & muut (2003), s.38

¹³⁷ Tutkijalautakunnan loppuraportti; *Räjähdys kauppakeskus Myyrmannissa*, (2003), s.31.

ta tiedotustilaisuuksia järjestettiin myös Töölön sairaalassa, jonne oli myös keskitetty potilastiedotus omaisille. Tiedotuslinjasta poliisin kanssa ei sovittu erikseen, minkä takia tiedotustilaisuuksia järjestänyt lääkintäpäällikkö käytti samaa tiedotuslinjaa, jonka oli kuullut poliisin ulkoisissa tiedotteissa tapahtumasta. Puheluja Töölön potilastiedotukseen tuli noin 400, eikä sairaalan puhelinlinjat tukkeutuneet tästä määrästä puheluita. Osasyynä hyvin toimineeseen potilastiedotukseen oli Töölön sairaalan ennakointi tapahtumassa, minkä takia puhelinlinjat ynnä muut potilastiedotukseen tarvittavat viestiyhteydet olivat käytössä ennen kuin tiedustelusoittoja alkoi sadella. Ongelmana potilastiedotuksessa oli menehtyneiden uhrien tietojen puuttuminen. Potilastiedotuksessa osattiin kertoa ainoastaan pelastuneiden sairaaloihin tuotujen potilaiden tilasta ja olinpaikasta, mutta menehtyneiden omaiset jäivät ilman tietoja.¹³⁸ Huhtala & Hakala kuvaavat tätä Myyrmannin tapauksessa hyvin toiminutta viestintää ja tiedotusta hyväksi esimerkiksi viestinnän siirtomallin toimivuudesta silloin kun eri viranomaisilla on selvät tehtävät ja toiminta kriisissä. Potilastiedotus Töölössä toimi, koska se oli keskitetty yhdelle taholle, jolle kaikki tieto uhreista toimitettiin.¹³⁹

2.8.3 Median toiminta

Media oli paikalla Myyrmannin ostoskeskuksessa nopeasti räjähdysten tapahduttua, minkä takia myös tilanteeseen hälytetyt pelastajat joutuivat kohtaamaan toimittajia ennen kuin poliisi ehti eristää alueen. Pelastajien kokemukset median toiminnasta olivat haastatteluiden perusteella ristiriitaisia. Osa ymmärsi hyvin toimittajien tiedontarpeen, eikä häiriintynyt kesken pelastustöiden tapahtuneita kyselyitä. Osa taas suhtautui mediaan jopa vihamielisesti, eikä ymmärtänyt miksi toimittajien pitää ”roikkua hihassa” ja kysellä sellaisia asioita mihin ei pystytty vastaamaan, tai kysellä vielä senkin jälkeen kun on todettu, että tiedotustilaisuus järjestetään toimittajille hetken kuluttua.¹⁴⁰ Strömberg toteaaakin johtopäätöksissään, että koulutusta siihen, kuinka median edustajia tulisi kohdata tämän kaltaisissa tilanteissa, tulisi lisätä.¹⁴¹

Median suureen tiedontarpeeseen tilanteen alussa vaikutti myös se, että räjähdys tapahtui juuri ennen perjantai-illan pääuutislähetystä, minkä takia toimittajien oli saatava nopeasti tietoa tapahtumasta. Onneksi pelastusorganisaatio pystyi vastaamaan tähän tiedontarpeeseen jo noin tunti räjähdyksestä, minkä takia disseminaatio onnistui viranomaisten osalta. Disseminaation

¹³⁸ Tutkijalautakunnan loppuraportti; *Räjähdys kauppakeskus Myyrmannissa*, (2003), s.32.

¹³⁹ Huhtala & Hakala (2007), s.72

¹⁴⁰ Strömberg & muut (2003), s.41.

¹⁴¹ Sama s.50

kannalta myös tulkinnat tilanteesta terrorismina olivat otolliset maailmalla tapahtuneiden terrori-iskujen takia.¹⁴²

2.8.4 Johtopäätökset

Myyrmannin räjähdysen tutkintalautakunta totesi, että yleisarviolta kaikkien viranomaisten ja eri tahojen, kuten sairaaloiden, toiminta tapauksessa hoitui hyvin, mikä johtui suureksi osaksi siitä, että tilanteessa osattiin soveltaa Helsinki-Vantaan lentokentälle suunniteltua suuronnettomuussuunnitelmaa. Suurimmat ongelmat liittyivät tiedonkulkuun ja viestintään, jota olisi edesauttanut suuresti Virve-verkko, koska siinä eri viranomaiset olisivat voineet toimia samoilla kanavilla tehokkaammin. Tilannekuva ja sen muodostus olivat varsinkin tilanteen alkuvaiheessa epäselviä, ja tapahtumaan liittyvät olennaiset tiedot hukkuivat muun tiedon tulvaan. Tutkintalautakunta totesikin, että yhteistoimintaan ja tilannekuvaan liittyvät ongelmat olisivat ratkaistavissa riittävällä harjoittelulla ja suunnittelulla eri viranomaisten välillä.¹⁴³ Ajatusta tukee myös Strömbergin haastateltavat, joista yksi totesi, että suuronnettomuusharjoitukset edesauttavat vastaavissa tilanteissa toimimista oleellisesti.¹⁴⁴

Varsinkin Töölön sairaalan etupainotteinen toiminta edesauttoi omaisille ja medialle suunnatun viestinnän toteutumista. Koska Töölössä alettiin varautua tuleviin puheluihin ennen tietoa medialle, viestintäkapasiteetti oli jo käytössä ennen puhelutulvaa. Myös potilastiedon keskittäminen Töölön sairaalaan oli onnistunut ratkaisu disseminaation ja viranomaisten toiminnan helpottamisen kannalta.

Viranomaiset järjestivät kolme tiedotustilaisuutta median edustajille jo ensimmäisen vuorokauden aikana, vaikka itse räjähdys sattui vasta kello 19.30. Tätä voidaan pitää nopeana tiedotustoimintana, varsinkin kun ajatellaan alkutilanteen ja onnettomuuden syyn epäselvyyttä. Nopea tiedotustoiminta edisti niin omaisten kuin myös muiden toimijoiden tiedonsaantia onnettomuudesta, sekä sillä pystyttiin lieventämään terrori-iskun mielikuvia kansalaisilta.

¹⁴² Huhtala & Hakala (2007) s.72

¹⁴³ Tutkijalautakunnan loppuraportti; *Räjähdys kauppakeskus Myyrmannissa*, (2003) s.46-49.

¹⁴⁴ Strömberg & muut (2003) s.39

2.9 Jokelan ja Kauhajoen koulusurmat

”Poliisi sai 7.11.2007 kello 11.43. hälytyksen ammuskelusta Tuusulan Jokelassa. 18-vuotiaan abiturientin Pekka-Eric Auvisen runsaat 20 minuuttia kestänyt ammuskelu Jokelan koulukeskuksessa vei yhdeksän ihmisen hengen. Luoteihin menehtyivät koulun rehtori ja terveydenhoitaja, kuusi oppilasta ja lopulta myös Auvinen itse.”¹⁴⁵

Kauhajoella sama murhenäytelmä toistui, kun oppilas ampui Seinäjoen koulutuskuntayhtymän tiloissa kuolettavasti kymmenen ihmistä, sytytti tulipaloja ja ampui lopulta itsensä 23. syyskuuta 2008.¹⁴⁶

Tärkeimpinä lähteinä koulusurmien käsittelyssä ovat toimineet Oikeusministeriön asettamat tutkintalautakuntien raportit *Jokelan koulusurmat 7.11.2007* sekä *Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008*. Pidän kyseisiä tutkimuksia erittäin laadukkaina. Niissä on käsitelty kriisejä laajalaisesti unohtamatta viestintää, mediaa ja tilannekuvan merkitystä kriisien käsittelyssä. Koulusurmia ovat myös tutkineet Tommi Hoikkala & Leena Suurpää (toim.) 2010, Pentti Raittila & muut 2008, Raittila, Koljonen & Väliaverronen 2010 sekä Salli Hakala 2009. Nämä tutkimukset ovat keskittyneet enemmänkin median toiminnan tutkimiseen koulusurmissa. Koska käsiteltävä lähdemateriaali on laaja, koulusurmia käsittelevä kappale muodostuu muihin tutkittuihin kriiseihin verrattuna myös laajaksi. Laajan tutkimusaineiston ansiosta tiedostan jo tässä vaiheessa, että en pysty vertailemaan kumpaakin koulusurmaa kriisiviestinnän kannalta tyhjentävästi, joten keskityn tarkastelussa mielestäni olennaisimpiin seikkoihin.

Koulusurmia käsitellään yhtenä kokonaisuutena vertaillen eri tahojen toimintaa sekä keskeisiä seikkoja tutkimuksen viitekehyksen näkökulmasta, sillä useat niitä käsittelevät tutkimukset ovat myös toteutettu vertailemalla. Kouluammuntoja voidaan myös pitää samankaltaisina kriiseinä, ja niiden vertailu yhdessä kokonaisuudessa kertoo selvästi median ja viranomaisten toiminnan muutoksesta Jokelasta Kauhajokeen.¹⁴⁷ Vaikka kriisit ovatkin tapahtumatyypiltään samankaltaisia, ne ovat kuitenkin myös toistensa vastakohtia. Raittila, Koljonen ja

¹⁴⁵ Raittila, Juntunen, Johansson, Kangasluoma, Koljonen, Kumpu, Perno & Väliaverronen; *Jokelan koulusurmat mediassa*. Kopio Niini Finland Oy, Tampere, (2008), s.12

¹⁴⁶ Raittila, Pentti, Koljonen, Kari & Väliaverronen, Jari; *Journalism and school shootings in Finland 2007-2008*, Tampereen yliopistopaino Oy, Tampere, (2010), s.23.

¹⁴⁷ mm. tutkimukset: Raittila, Koljonen & Väliaverronen (2010) sekä Hakala, Salli: *Koulusurmat verkostoyhteiskunnassa, Analyysi Jokelan ja Kauhajoen kriisien viestinnästä*, Viestinnän tutkimuskeskus CRC, viestinnän laitos, Helsingin yliopisto (2009)

Väliverronen ovat eritelleet kriisien perustietoja taulukossa, jotka tässä tutkimuksessa esitetään suomennettuina.

	Jokela 2007	Kauhajoki 2008
Aika ja paikka	7.11.2007 klo 11.40. Kunta Etelä-Suomessa, noin 8000 asukasta. Puolen tunnin ajomatka Helsingistä	23.9.2008 klo 10.40. Kaupunki Etelä-Pohjanmaalla, noin 14000 asukasta 2-4 t ajomatka Helsingistä
Tilanne paikan päällä	Epätietoisuus, kaaos	Kaikki järjestyksessä kun toimittajat saapuvat. Poliisi eristänyt alueen, eikä toimintakuvia ole mahdollista saada
Silminnäkijät ja muut osalliset	Alaikäisiä opiskelijoita, jotka toimittajien tavoitettavissa	Pääasiassa aikuisia opiskelijoita, jotka eivät olleet median tavoitettavissa
Surevat omaiset, perheet	Kaikki samasta kunnasta, monet vanhemmat odottivat lastaan toimittajien kanssa	Uhrien omaiset eivät paikallisia, eivätkä median tavoitettavissa
Viranomaisten viestintämenetelmät	Ei selvillä. Ensimmäinen julkinen tiedotustilaisuus 6 t ampumisen jälkeen	Paremminkin selvillä. Alkaen klo 13.00 tunnin välein tiedotustilaisuuksia
Tunnelma ja reaktiot	Paikallisia yhdistivät nopeasti negatiiviset kokemukset toimittajista, jotka lopulta kulminoituivat kollektiiviseen vihaan mediaa kohtaan.	Jokelasta saatu kritiikki oli vaikuttanut viranomaisiin, mediaan, kriisityöntekijöihin ja yleisöön.

Kuva 4. Perustietoa Jokelan ja Kauhajoen kouluampumatapauksista¹⁴⁸

2.9.1 Tilannekuvan muodostaminen ja lähtökohtatilanteet

Lähtökohtatilanteet molempien koulusurmien hoitamiseen olivat viranomaisten kannalta hyvin erilaiset. Jokelan tapauksessa hätäkeskuksella ja sitä myöten poliisilla ei ollut selvää tietoa, mitä Jokelan koulukeskuksessa oli tapahtunut. Hätäkeskukseen sateli kymmeniä puheluita koululaisilta ja muilta paikalla olleilta, ja ensimmäinen vaste mikä tilanteeseen lähetettiin, lähti B-luokan tehtävänä.¹⁴⁹ Hätäkeskukselle ja sitä kautta poliisille selvisi kuitenkin verrattain nopeasti, että kyseessä oli ampumatapaus, ja tehtävään alettiin hälyttää myös poliisin valmiusyksikön henkilöstöä, joka oli tapahtuma-aikaan harjoituksissa Itä-Uudellamaalla.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Raitila, Koljonen & Väliverronen (2010) s.43. Huom. Osa tutkijan mielestä meripelastuksen kannalta epäolennaisia tietoja jätetty pois.

¹⁴⁹ Tutkijalautakunnan raportti; *Jokelan koulusurmat 7.11.2007*, Oikeusministeriön julkaisu (2009), s.22. B-kiireellisyysluokka tarkoittaa keskisuurta tai tuntematonta riskiä

¹⁵⁰ Sama s.22

Poliisi perusti kenttäjohtopaikan tapahtuman alussa noin 100 metrin päähän Jokelan koulusta. Täältä kenttäjohtaja välitti tietoa yleisjohtajalle, joka taas välitti tietoa eteenpäin. Noin tunti tapahtuman alun jälkeen kenttäjohtopaikalla oli tarpeeksi miehitystä, jotta tilannelokia pystyttiin pitämään yllä.¹⁵¹

Tilannekuvan muodostukseen paikan päällä vaikutti yhteistoiminnan puute pelastustoimen, ensiavun ja poliisin välillä. Yhteisiä puheryhmiä ei käytetty ja tilannetiedon kulussa oli puutteita. Jokelan tutkintalautakunnan mukaan tämä johtui yhteisten harjoitusten ja suunnitelmien puutteesta.¹⁵²

Keskushallinnon tasolla, joka Jokelan tapauksessa käsitti opetusministeriön ja opetushallituksen, sai ensitiedon tapahtumasta STT:n (Suomen Tietotoimisto) kautta kello 12.30. Opetusministeriö (joka sai ensimmäisenä tiedon) käynnisti tällöin tilannekuvan selvittämisen sekä tausta-aineiston valmistelemisen ministerille. Yhteinen tilannekuva varmistettiin opetusministeriön ja opetushallituksen välillä. Molempien tahojen valmiusorganisaatiot kokoontuivat, ja vastuuhenkilöt olivat yhteydessä toisiinsa.¹⁵³

Kauhajoen tapauksessa hätäkeskus pystyi pitämään linjan auki noin puolitoista tuntia yhden oppilaan kanssa, joka oli samassa luokassa jossa surmat tapahtuivat.¹⁵⁴ Nämä toisistaan eroavat lähtökohtatilanteet antoivat Kauhajoella viranomaisille huomattavasti paremman asetelman tilannekuvan muodostamiseen. Hätäkeskus pystyi ensitiedon perusteella hälyttämään viiveettä suuren määrän poliisi-, pelastus- ja ensihoitoyksiköitä. Ilmoitukset menivät myös muille tahoille, kuten Kauhajoen kaupunginjohdolle ja eri hallinnon aloille.¹⁵⁵ Tapahtum aikana Kauhajoen koululla oli myös hoitotason sairaankuljettaja pitämässä ensiapukoulutusta. Hän otti tilanteen alkaessa ensihoidon kenttäjohtamisvastuun, ja hänen ilmoitustensa ansiosta paikallisen terveyskeskuksen ja sairaaloiden valmiutta nostettiin aikaisessa vaiheessa. Ensihoidon ja terveyskeskuksen ylilääkärin välisen Virve-yhteyden ansiosta kaupungin johtoryhmällä oli tarvitsemansa tilannekuva.¹⁵⁶

Pelastuslaitoksen johto ilmoitti tapahtumasta aikaisessa vaiheessa sisäasiainministeriön pelastusosastolle, joka puolestaan informoi valtioneuvoston tilannekeskusta ja sosiaali- ja terveysministeriötä sekä opetusministeriötä. ”Tiedon kulku sisäasiainministeriön pelastusosastolta

¹⁵¹ Tutkijalautakunnan raportti; *Jokelan koulusurmat 7.11.2007* s.28 (2009)

¹⁵² Sama s.105

¹⁵³ Sama s.32

¹⁵⁴ Tutkijalautakunnan raportti; *Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008*, Oikeusministeriön julkaisu, (2010), s.22.

¹⁵⁵ Sama s.134

¹⁵⁶ Sama s.137-138

valtioneuvoston tilannekeskukseen kesti 35–40 minuuttia, mutta virka-ajan ulkopuolella se olisi todennäköisesti ollut pitempi. Nopeasti aloitettu yhteydenpito ylempiin viranomaisiin oli tärkeää tukitoimien käynnistämiseksi.”¹⁵⁷

Tilanteen johtamista ja tilannekuvaa olisi edesauttanut, jos poliisi olisi perustanut kenttäjohtopaikan muiden viranomaisten kanssa sekä jos kenttäjohtaja olisi ottanut muita poliisimiehiä johtamistuekseen.¹⁵⁸

Yleisesti ottaen toimintaan osallistuneilla viranomaisilla ei ollut riittävää yhteistä tilannekuvaa ja toiminnan yhteensovittaminen oli jossain määrin satunnaista. Kauhajoen tutkintalautakunnan raportin mukaan tämä johtui puutteellisesta yhteistoiminnan koulutuksesta, ohjeista ja suunnitelmista.¹⁵⁹ ”Puutteet korostuvat tilanteissa, joissa on nopeasti ratkaistava toimivaltuuksiin, toimenpiteiden yhteen sovittamiseen, tilannekuvan ylläpitoon sekä yleisjohtamiseen liittyviä kysymyksiä”¹⁶⁰.

Yhteenvetona molempien koulusurmien alkutoimenpiteistä ja tilannekuvasta voidaan todeta, että poliisin, sairaankuljetuksen ja pelastuksen toimenpiteillä ei olisi voitu pelastaa uhreja, ja molemmissa tapauksissa viranomaisten kenttätoimintaa kohteissa on luonnehdittu hyväksi. Molemmissa tapauksissa tultiin kuitenkin täysin samoihin johtopäätöksiin siitä, että tilannekuvan muodostukseen vaikutti yhteistoiminnan puute, mikä johtui ohjeistuksen, suunnitelmien ja harjoittelun puutteista. Keskushallinto sai Kauhajoen tapauksessa huomattavasti aikaisemmin tiedon tapahtuneesta, mikä antoi reagointiaikaa tiedotteiden ynnä muun toiminnan valmistelulle. Tilannekuva muodostettiin kentällä oman organisaation toimenpiteiden seuramisesta, koska yhteistoiminta oli vähäistä. Ylemmissä johtoportaisissa tilannekuva muodostettiin alempien johtoportaiden tilanneilmoitusten lisäksi median kautta tulevalla tiedolla.

2.9.2 Yhteistoiminta

Kauhajoella poliisi perusti tilanteen alussa kenttäjohtopaikan noin sadan metrin päähän koulurakennuksesta, josta kenttäjohtotoimintaa johti yksin poliisin kenttäjohtaja. Tätä päätöstä kritisoitiin Kauhajoen tutkintalautakunnan raportissa. Poliisin kenttäjohtajalla olisi ollut mahdollisuus perustaa kenttäjohtamisensa tueksi myös muitten tahojen edustajista koostuvan esikun-

¹⁵⁷ Tutkijalautakunnan raportti; *Kauhajoen koulusurmat* 23.9.2008, (2010), s.137

¹⁵⁸ Sama s.135

¹⁵⁹ Sama s.154

¹⁶⁰ Sama

nan, joka olisi edesauttanut varsinkin viranomaisten yhteistoimintaa. Kenttäjohtaja ei myöskään ottanut muita poliisimiehiä avukseen johtamisen helpottamiseksi.¹⁶¹ Koska viranomaisten väliseen yhteistoimintaan liittyviä asioita ei ollut määritelty riittävästi säädöksissä, määräyksissä, ohjeissa eikä koulutuksessa, yhteistoimintatavat muotoutuivat vasta käytännön tilanteessa. Toiminta onnistui sinänsä hyvin, mutta tutkintaraportissa todetaan, että säädökset ja koulutus eivät ole kaikilta osin riittäviä määrittämään yleisjohtamisvastuussa olevan viranomaisen toimintaa.¹⁶²

Kauhajoella viranomaisten ja eri toimijoiden välinen yhteistoiminta organisoitiin paremmin kenttäjohtotasosta ylöspäin. Yksittäisistä tahoista (ampujaa ja poliittista johtoa lukuun ottamatta) ei muodostunut samanlaisia osastoja kuin Jokelassa.

Keskeiseksi ongelmaksi Jokelan tapauksessa muodostui tiedonkulku ja virallisen tiedon puuttuminen. Koska poliisia ammuttiin sen tullessa tapahtumapaikalle, vastuu siirtyi tällöin automaattisesti poliisille.¹⁶³ Jokelan tapauksessa poliisin yleisjohto, tiedotus ja johtokeskus sijaitsivat koko tapauksen ajan Järvenpään poliisitalolla.¹⁶⁴ Kunnan johto ei kuitenkaan saanut hätäkeskukselta eikä poliisilta tietoa tapahtumasta, vaan se saapui sinne välikäsien kautta. Kunnan olisi pitänyt kuitenkin saada tapahtumasta tieto, koska sen piti myös alkaa suunnitella toimintaansa kriisiin liittyen. Valmiussuunnitelmien mukaisia tehtäviä ei myöskään noudatettu, eivätkä oikeat henkilöt (sosiaalitoimenjohtaja, kunnan johtava lääkäri, kunnanjohtajan lähin alainen) menneet hoitamaan tehtäviinsä kuuluvia toimia kriisissä.¹⁶⁵ Kunnanjohtaja on vastuussa tämänkaltaisten tapausten johtamisesta. Sosiaali- ja terveysministeriö ohitti kuitenkin kunnan, mikä aiheutti vaikeuksia niin kriisikeskuksen toiminnassa kuin kriisin jälkihoidossa.¹⁶⁶

Tärkeimpiä Jokelan opetuksia oli, että useimmat kriisit koskettavat monia viranomaisia. Tällöin ainoa looginen tapa organisoitua on yhteistoiminta.¹⁶⁷ Viranomaisten välistä yhteistoimintaa kritisoidaan myös Jokelan koulusurmien tutkintalautakunnan raportissa:

”Pelastustoimen ja ensihoidon näkökulmasta viranomaisyhteistyö poliisin kanssa ei toiminut parhaalla mahdollisella tavalla. Viestivälineiden yhteisiä puhe-

¹⁶¹ Tutkijalautakunnan raportti; *Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008*, (2010) s.135

¹⁶² Sama s.137.

¹⁶³ Tutkijalautakunnan raportti; *Jokelan koulusurmat 7.11.2007*, (2009), s.28.

¹⁶⁴ Hakala (2010) s.23

¹⁶⁵ Hakala s.43 (2010) ks. myös Raittila ym. (2008) s.36-37

¹⁶⁶ Hakala (2010) s.118

¹⁶⁷ Sama s.47

ryhmiä ei käytetty ja tilannetiedonkulussa oli puutteita. Yhteisen koordinaation puute koettiin myös tiedottamisessa. Tällaista yhteistyötarvetta varten ei paikalla olevilla viranomaisilla ollut yhteisiä suunnitelmia eikä yhteistoimintaa ollut riittävästi harjoiteltu.”¹⁶⁸

Hakalan ja Petäjäniemen johtopäätöksiä viranomaisten kenttätöimintaan liittyvästä yhteistoiminnasta voidaan pitää pätevinä myös Kauhajoen tapauksessa.

2.9.3 Viestintä, viestiliikenne ja tiedottaminen

Viranomaiset käyttivät molemmissa koulusurmissa viestiliikenteeseen Virve-viranomaisverkkoa sekä GSM-puhelimia. Toiminnassa käytettiin kunkin viranomaisen normaalin käytännön mukaisia ja viranomaisten yhteistoimintaan tarkoitettuja puheryhmiä. Molemmissa tapauksissa viestiliikenne puuroutui suuren viestintämäärän takia, ja Jokelassa yksi Virve-verkon tukiasema jouduttiin käynnistämään uudelleen. Kauhajoella poliisin kenttäjohtaja joutui jopa käymään kaksi kertaa yleisjohdossa kertomassa tilanteen etenemisestä, tällöin akuutti tilanne oli kuitenkin jo ohi. Viestiliikennettä vaikeutti molemmissa tapauksissa myös se, että GSM-verkko tukkeutui, koska paikalla oli suuri määrä viranomaisia, median edustajia ja sivustaseuraa. Lisäksi Kauhajoella poliisin toimintaa häiritsi tapahtumapaikalla Virve-puhelimien vähäinen määrä.¹⁶⁹

Johtopäätöksinä Jokelan tutkintaraportissa todetaan, että viestivälineiden yhteisiä puheryhmiä ei käytetty ja tiedonkulussa oli puutteita. Taas kerran viitattiin yhteisten suunnitelmien ja harjoitusten puutteeseen. Kauhajoen tutkintaraportissa viestintään ei ole otettu erikseen johtopäätösten osalta kantaa.¹⁷⁰

Tiedottamisesta ei ollut Jokelassa selkeää vastuuta. Normaalissa tilanteessa kenttäjohtaja pitää paikan päällä olevat ihmiset tietoisina tapahtumien kulusta, mutta Jokelassa tietoa tihkui medialle vähän joka puolelta poliisiorganisaatiota.¹⁷¹ Poliisi ei myöskään nähnyt Jokelan kouluammuntaa moniviranomaistilanteena, minkä takia tiedonkulku eri viranomaistahoille viivä-

¹⁶⁸ Tutkijalautakunnan raportti; *Jokelan koulusurmat 7.11.2007* (2009) s.105

¹⁶⁹ Tutkijalautakunnan raportti; *Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008*, (2010), s.33-34, Tutkijalautakunnan raportti; *Jokelan koulusurmat 7.11.2007* (2009) s.28

¹⁷⁰ Tutkijalautakunnan raportti; *Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008*, (2010), johtopäätökset, Tutkijalautakunnan raportti; *Jokelan koulusurmat 7.11.2007*, (2009), s.105

¹⁷¹ Hakala (2010), s.23, Tutkijalautakunnan raportti; *Jokelan koulusurmat 7.11.2007* (2009) s.73

tyi, eikä muita viranomaisia otettu mukaan ensimmäisiin tiedotustilaisuuksiin.¹⁷² Normaleissa ja erityistilanteissa poliisin viestintäohjeiden mukaan ulkoisen viestinnän tulisi olla mahdollisimman nopeaa, tehokasta, avointa ja julkisuusperiaatteen mukaan läpinäkyvää.¹⁷³ Pullonkaulaksi poliisin tiedonkulussa muodostui tiedotusvastuun siirtäminen krp:lle. Vastuunsiirron takia tiedotteisiin tuli käytännössä noin neljän tunnin tauko ilman yhtään uutta tietoa Jokelasta.

Huhtala kritisoi poliisin toimintaa varsinkin tiedottamisen ja vastuunsiirron osalta. Hänen mukaansa tiedottamisvastuuta ei olisi pitänyt siirtää krp:lle niin aikaisessa vaiheessa, eikä myöhemminkään kokonaan. Keski-Uudenmaan poliisi olisi voinut vastuunsiirronkin jälkeen tiedottaa onnettomuuspaikalla tapahtuvista asioista siirtäen tällä tavalla median mielenkiintoa pois uhrien omaisista kohti viranomaisia.¹⁷⁴ Raittila ym. toteavat, että poliisi ja kriisityöntekijät olivat puutteellisen tiedottamisensa lisäksi myös kyvyttömiä ja haluttomia suojaamaan kriisin uhreja medialta.¹⁷⁵ Poliisi ei ymmärtänyt kriisijohtamisen ja viestinnän yhteyttä, vaan näki nämä toisiinsa liittyvät asiat peräkkäisinä toimintoina.¹⁷⁶

Vastuunsiirrosta johtunutta aikakatkoa tiedottamisessa voidaan myös lähestyä Heikki Luostarisen kolmen journalistisen julkisuuden hallinnan edellytyksen avulla, jotka liittyvät myös viestinnän disseminaatiomalliin: julkisuuteen pääsy, lähtevän sanoman kontrolli ja vaikutus.¹⁷⁷ Koska tiedotustilaisuudet viivästyivät varsinkin krp:n osalta, poliisi ei päässyt oikeaan aikaan julkisuuteen, ja tätä kautta tieto ei myöskään päässyt vaikutukseen. Ampuja sen sijaan pääsi manifestillaan julkisuuteen juuri haluamallaan tavalla. Kauhajoen tiedotustilaisuudet taas oli järjestetty etupainotteisesti, ja kaikki eri viranomaiset ja toimijat joita kriisi koski, saivat äänensä kuuluviin oikeassa foorumissa ja oikeaan aikaan.¹⁷⁸ Tiedotustilaisuuksilla poliisi ja muut toimijat pystyivät myös kontrolloimaan sanomaansa, koska tilaisuudet uutisoitiin pääasiassa suorina lähetyksinä, eikä tällöin medialla ollut mahdollisuutta muokata tiedottajien sanomaa. Ainoa muu keino, jolla esimerkiksi viranomainen voi kontrolloida sanomaansa, ovat omat verkkosivut.

Jokelassa kunnan tiedottamisen ja kriisijohtamisen vastuunjako muodostui spontaanisti kriisin alettua. Koska toimintaohjeita vastaavanlaiselle tilanteelle ei ollut, tehtäviä jaettiin ad hoc -

¹⁷² Hakala (2010), s.24,40. Hakala tarkoittaa krp:n järjestämiä tiedotustilaisuuksia

¹⁷³ Tutkijalautakunnan raportti; *Jokelan koulusurmat 7.11.2007* (2009) s.73

¹⁷⁴ Hakala (2009), s.74, Raittila ym. (2008) s.195

¹⁷⁵ Raittila ym. (2008) s.195

¹⁷⁶ Hakala (2010) s.47

¹⁷⁷ Professori Heikki Luostarinen on väitellyt sotapropagandasta. Hakala (2010) s.96

¹⁷⁸ Hakala (2010) s.96-97. Ensimmäinen tiedotustilaisuus järjestettiin jopa niin aikaisin, että kaikki toimittajat eivät ehtineet tilaisuuteen.

periaatteella.¹⁷⁹ Tuusulan kunnan laitettua ensimmäiset tiedotteensa tapauksesta kunnan verkkosivuille noin kello 13.30 sivut kaatuivat nopeasti, ja niiden kapasiteettia jouduttiin lisäämään.¹⁸⁰ Kunnan puhelinvaihte meni myös nopeasti tukkoon, eikä läheskään kaikkiin puheluihin kyetty vastaamaan. Kaiken kaikkiaan Tuusulan kunta onnistui kuitenkin resursseihin nähden kriisitiedottamisessa, vaikka vastaavaa tilannetta ei osattu ennakoida, eikä kunta saanut yhteyttä poliisiin riittävän aikaisessa vaiheessa.¹⁸¹

Kunnan ja kriisikeskuksen yhteistä tiedotustilaisuutta ei pidetty ensimmäisen päivän aikana lainkaan. Tällaisella tiedotustilaisuudella olisi voitu edesauttaa uhrien omaisten tietoisuutta tapahtuneesta sekä kertoa muiden viranomaisten ja eri tahojen toiminnasta kriisissä.¹⁸² Osasyynä tähän saattoi olla kriisikeskuksen puutteellinen tai olematon tilannekuva, sillä kukaan ei organisoinut kriisikeskuksen tiedotusapua, eikä sen johtajaan saanut yhteyttä.¹⁸³ Kriisikeskuksen järjestäminen ja johtaminen kuuluivat myös kunnan vastuulle, mutta sosiaali- ja terveysministeriö asetti oman henkilönsä johtamaan keskusta. Tästä ei myöskään tiedotettu muille viranomaisille.¹⁸⁴

Nämä seikat eivät muodostuneet ongelmiksi Kauhajoella. Poliisi ja kunnanjohtaja pystyivät sopimaan ennen tiedotustilaisuuksia mitä kukin taho tulee kertomaan. Kauhajoen onnistumisesta kriisiviestinnässä kuvaa myös se, että ampujan jälkeen mediassa nousi toisena esiin viranomaiset eivätkä uhrien omaiset ja muut koululaiset kuten Jokelassa.¹⁸⁵ Kauhajoella viranomaiset ja eri tahoja edustaneet henkilöt esiintyivät myös huomattavasti tasaisemmin medias-
sa verraten Jokelaan.¹⁸⁶ Viranomaiset säilyttivät kasvonsa symbolisesti Kauhajoen tapauksessa paremmin kuin Jokelassa, vaikka jälkikäteen ajateltuna loogisinta olisi ollut vastakkainen asetelma. Olihan Kauhajoen poliisi haastatellut tekijää juuri päivää ennen ampumatapausta tullen siihen tulokseen, ettei hänen asettaan tarvitse takavarikoida. Symbolista johtajuutta ajatellen valtionjohto epäonnistui kummassakin tilanteessa. Salli Hakala toteaaakin: ”Pääministeri, sisäministeri ja opetusministeri lukivat osanottavat puheensa papereista televisioiduissa tiedotustilaisuudessa. Jos ministerin katse hakee kohdetta koko ajan, ei läsnäolon tuntu väli-

¹⁷⁹ Hakala (2010) s.34.

¹⁸⁰ Sama

¹⁸¹ Sama s.34-38

¹⁸² Sama s.40

¹⁸³ Sama s.44

¹⁸⁴ Sama s.26

¹⁸⁵ Sama s.47

¹⁸⁶ Sama s.57-58 & s.62-63

ty kansakunnan hädän hetkellä”¹⁸⁷. Myös tasavallan presidentti ei noussut kummassakaan tapauksessa symboliseksi arvojohtajaksi.¹⁸⁸

2.9.4 Median toiminta

Tarkasteltaessa median toimintaa molemmissa kriiseissä tulee muistaa, että Kauhajoen tapaus toimi eräänlaisena toisintona Jokelan tapaukselle. Media-aineiston analyysissä on huomattu, että Jokelaan viitattiin useasti Kauhajokea käsiteltäessä.¹⁸⁹

Jokela sijaitsee noin puolen tunnin ajomatkan päässä Helsingistä, missä sijaitsee myös suurimmat mediatalot. Kauhajoki sijaitsee taas noin kahden-neljän tunnin ajomatkan päässä pääkaupungista.¹⁹⁰ Kauhajoen etäinen sijainti mediataloista antoi poliisille ja muille viranomaisille pidemmän työrauhan kriisinhoitamisessa sekä valmistautumisajan median kysymyksiin vastailussa.¹⁹¹ Median edustajat ehtivät myös saada alkutietoja ja toimintaohjeita ajomatkalla Kauhajoelle paremmin kuin Jokelan tapauksessa. Päätoimittajat antoivat myös tarkkoja rajoituksia koskien muun muassa alaikäisten ja uhrien kuvaamista, jottei ”Jokelan virhettä” uusitaisi. Yhtenäiset toimintaohjeet koettiin myös toimittajien kesken positiivisina.¹⁹²

Kauhajoella toimittajat kohtasivat rauhallisia ihmisiä, jotka olivat valmiita keskustelemaan kouluammunnasta avoimesti, tai kieltäytyivät kohteliaasti haastattelusta. Jokelassa toimittajat kohtasivat jopa aggressiivisia ihmisiä.¹⁹³ Kauhajoella myöskään kriisityöntekijät ja viranomaiset eivät kokeneet kohdanneensa ongelmia median kanssa. Expressen-lehden (ruotsalainen iltapäivälehti) toimittaja teki kuitenkin Kauhajoella ylilyönnin hakiessaan haastatteluja kuuden eri uhrin omaiselta, ennen kuin poliisi oli virallisesti ehtinyt kertoa uhrien perheille kuolemantapauksesta. Suomalainen media tuomitsi Expressenin toimittajan teon jyrkästi.¹⁹⁴ Kauhajoen tapauksessa media ei myöskään hakenut juttuja laajasti uhrien taustoista ja muista yksityiskohdista, jotta uutistoimistot olisivat voineet julkaista surukertomuksia näistä tapauksista. Vaikka erityisesti Jokelan tapauksessa mediaa arvosteltiin suuresti sen tavasta kohdata

¹⁸⁷ Hakala (2010) s.124

¹⁸⁸ Sama

¹⁸⁹ Hakala (2010), s.68, Hakala & Sumiala s.10

¹⁹⁰ Raitila, Koljonen & Väliaverronen (2010) s.44

¹⁹¹ Tutkijalautakunnan raportti; *Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008*, (2010) s.48

¹⁹² Roger Simpson & William E. Coté (2006) sekä Lieselotte Englund (2008) Viitattu teoksessa Raitila, Koljonen & Väliaverronen (2010) s.44

¹⁹³ Raitila, Koljonen & Väliaverronen (2010) s.48. Kauhajokelaiset kirjoittivat media toiminnasta Jokelassa adressin, joka luovutettiin silliselle pääministeri Matti Vanhaselle. Adressi on esitetty kyseisen kirjan liitteenä 2, ks. myös Tutkijalautakunnan raportti; *Jokelan koulusurmat 7.11.2007* (2009) s.98, sekä Tutkijalautakunnan raportti; *Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008* (2010), s.48

¹⁹⁴ Raitila, Koljonen & Väliaverronen (2010) s.53

uhrien omaisia ja kriisistä selvinneitä, niin myös tulevaisuudessa medially on tarve esittää onnettomuuksista myös muuta kuin faktatietoa. Median toimintaa Jokelassa voidaan myös puolustaa sillä, että median tekemä nopea tiedonvälitys tapahtumasta auttoi katkaisemaan huhuja ja poistamaan ihmisten epätietoisuutta tapahtuneesta.¹⁹⁵ On yhtä tarpeellista esittää myös tapaukseen liittyviä tunteita ja kokemuksia.¹⁹⁶ Kauhajoen uutisointi oli etäistä ja emotionaalisesti kylmää, osaksi varmasti siitä syystä, ettei media löytänyt tarpeeksi ihmisiä haastateltaviksi.¹⁹⁷ Mediakerronnan kannalta Jokelan tapaus esitti hyvin dramaattista ja aktiivista kerrontaa, kun Kauhajoella media oli ottanut etäisemmän eepin kerrontatavan.¹⁹⁸ Raittila, Koljonen ja Väliaverronen pitävät median toimintaa Kauhajoella yllättävänä, sillä toimittajat ovat aina painottaneet aikaisemmissa kriiseissä sitä, kuinka tärkeää uhrien profiiliin kertominen on.¹⁹⁹ Raittila, Koljonen & Väliaverronen esittävät johtopäätöksenä tästä asiasta, että julkisella mielipiteellä median toimintaan on merkitystä. Punnittaessa median saamaa negatiivista julkisuutta ja mahdollisesti paremmin myyviä juttuja kovassa kilpailussa vaakakupissa painaa edelleen enemmän julkinen mielipide ja yleisön odotukset median toiminnasta.²⁰⁰ Kriiseissä huomattiin myös se seikka, että vaikka suomalainen media halusi suojella ampujan identiteettiä (Kauhajoen tapaus), niin ulkomaalaista mediaa tällaiset säännöt eivät koskeneet.²⁰¹

Toimittajien kertomukset tutkimuksessa viittasivat siihen suuntaan, että tulevaisuudessa juttua koskevat eettiset ja teleologiset valinnat mukautuvat sekamuotoiseksi käytännöksi, jossa tietoa kerätään niin kuin aikaisemmin, mutta toimituksessa päätetään juttukohtaisesti, mitä loppujen lopuksi julkaistaan ja millä tavalla.²⁰² Raittila, Koljonen ja Väliaverronen eivät myöskään löytäneet selvää johtopäätöstä tutkimuksessaan tähän kysymykseen, vaan ovat myös sitä mieltä, että kriisejä tulee tulkita tapauskohtaisesti ja päättää mikä on sopivaa ja mikä ei.²⁰³ He myös toteavat, että tulevaisuudessa median tulisi tehdä yhteistyötä selvittääkseen mikä median rooli on kriisissä, miksi toimittajia tarvitaan kriisipaikoilla sekä mitkä heidän velvollisuutensa sekä oikeutensa ovat.²⁰⁴

Toimittajien kyseenalainen toiminta Jokelassa herätti keskustelua toimittajien ja kansalaisten keskuudessa siitä, millä tavalla toimittajan oikeastaan tulisi käyttäytyä Jokelan kaltaisessa

¹⁹⁵ Raittila & muut. (2008) s.191

¹⁹⁶ Raittila, Koljonen & Väliaverronen (2010), s.80. ks. myös Hakala (2009) s.17

¹⁹⁷ Raittila, Koljonen & Väliaverronen (2010), s.80, Tutkijalautakunnan raportti; *Kauhajoen koulusurmat* 23.9.2008, (2010) s.48

¹⁹⁸ Hakala (2010) s.71

¹⁹⁹ Raittila, Koljonen & Väliaverronen (2010) s.53

²⁰⁰ Sama s.75

²⁰¹ Sama s.69

²⁰² Sama

²⁰³ Sama s.80

²⁰⁴ Raittila, Koljonen & Väliaverronen (2010) s.80-81, Raittila & muut. (2008) s.196

tilanteessa. Tulisiko toimittajan olla osaa ottava, neutraali, hillitty? Voiko haastattelu toimia eräänlaisena terapiana? Tulisiko toimittajien kysyä tunteisiin vetoavia kysymyksiä vai pidättäytyä ainoastaan faktojen selvittämisessä?²⁰⁵

Koska molemmista kouluammunnoista oli niin paljon verkkomateriaalia saatavilla, niin tämä seikka on alkanut häivyttää journalismin ja verkkojulkaisun rajaa.²⁰⁶ Vaikka on oletettavissa, että perinteinen media ei tule saavuttamaan samaa kannatusta kuin sosiaalinen media nyky-nuorison keskuudessa, on kuitenkin arvioitu, että perinteinen ja sosiaalinen media tulevat jatkossakin elämään yhdessä.²⁰⁷ Ennen sosiaalista mediaa toimittajat ja perinteinen media olivat ainoa tiedonjakelukanava kriisitilanteissa, nykyään internetillä ja sosiaalisella medialla on keskeinen rooli perinteisen median rinnalla.²⁰⁸ Verkon vaikutus näkyy toimituksissa myös uudenlaisena kilpailuasetelmana. Ennen julkaisupäätöstä saatettiin odottaa aina viime hetkille ennen sanomalehden julkaisua, nykyään julkaisupäätös on tehtävä välittömästi ja uutinen on saatava verkkoon. Tämä vaikutti myös osaltaan toimittajien ärhäkkään käytökseen haastattelujen etsimisessä.²⁰⁹ Verkkojulkaisuja eivät myöskään koske samanlaiset eettiset periaatteet kuin esimerkiksi lehtijulkaisuja. Verkkojulkaisut olivatkin Jokelan tapauksessa eräänlainen kaatopaikka, jonne tuputettiin uutta tietoa kun sitä saatiin.²¹⁰

Ongelmaksi viranomaisen kannalta muodostuu tiedon valvomattomuus ja vääräys – internet onkin rakennettu tiedon jakamista, ei valvomista varten.²¹¹ Tieto leviää internetissä äärimmäisen nopeasti erilaisille keskustelupalstoille ja foorumeille, joissa huhut saavat uudet siivet keskustelun kautta. Verkko alkaa elää tapahtuman ympärillä, kuten molemmissa koulusurmista todettiin. Jos verkkoa verrataan vanhanaikaiseen mediaan, jossa kriisillä oli alku, keskivaihe ja loppu, niin verkostoyhteiskunnassa tieto jää kiertämään internetiin, vaikka sitä sivustojen ylläpitäjien toimesta yritettäisiinkin valvoa.²¹²

Useat keskustelufooromit saivat enemmän kävijöitä yhden viikon aikana kuin muuten koko vuonna kouluampumatapauksien vuoksi.²¹³ Disseminaation kannalta keskiöön nousivat kuvat

²⁰⁵ Raittila, Koljonen & Väliaverronen (2010) s.47-48

²⁰⁶ Sama s.77

²⁰⁷ Sama s.78

²⁰⁸ Sama

²⁰⁹ Raittila & muut. (2008), s.30-31. Tutkijalautakunnan raportti; *Jokelan koulusurmat 7.11.2007* (2009) s.98

²¹⁰ Tutkijalautakunnan raportti; *Jokelan koulusurmat 7.11.2007* (2009) s.98-99

²¹¹ Sama s.60

²¹² Hakala (2010), s.124. Tutkijalautakunnan raportti; *Jokelan koulusurmat 7.11.2007* (2009) s.60-61

²¹³ Hakala (2010), s.114-117

ja tekstit, joissa oli vahva affektiivinen lataus, kuten esimerkiksi ampujien verkkoon jättämissä viesteissä sekä poliisin Karhu-ryhmän organisoitumisessa Jokelan koululla.²¹⁴

Merkittävin seikka koulusurmissa median kannalta oli se mediaspektaakkeli, mikä molemmista koulusurmista rakennettiin. Tähän mediaspektaakkeliin osasyllisinä eivät olleet viranomaiset eivätkä uhrit, vaan media ja tekijät. Spektaakkeli syntyi jatkuvalla uutisten toiston ja kierrätyksen logiikalla.²¹⁵ Valtakuntamme päämediat valitsivat myös kouluampujat ykkös uutisiksi. Ampujat mahdollistivat tämän julkaisemalla sosiaalisessa mediassa materiaalia, jota media käytti armottomasti hyväkseen.²¹⁶

2.9.5 Johtopäätökset koulusurmista

Koulusurmien ei pitänyt olla mahdollisia Suomessa, vaikka Raumalla ammuttiin kaksi oppilasta koulussa vuonna 1998 ja kauppakeskus Myyrmannissa räjäytettiin pommi vuonna 2002. Koulusurmien kaltaisia tilanteita ei osattu ennakoida Valtioneuvoston antamassa yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisstrategiassa (Yetts 2006), eikä sen perustella vuonna 2007 tehdyissä kriisiviestinnän ohjeissa.²¹⁷ Koulusurmista tuli mediaspektaakkeli terrori-iskujen tapaan.²¹⁸

Kouluampumatapaukset osoittivat toisaalta kuinka häikäilemätöntä median toiminta kriisissä voi olla, ja toisaalta, kuinka nopeasti se voi virheistään oppia. Jokelan ja Kauhajoen tapaukset olivat tekotavaltaan kovin samanlaisia, mutta varsinkin median ja viranomaisten näkökulmasta toistensa vastakohtia. Lyhyinä johtopäätöksinä voitaisiinkin todeta, että siinä missä Jokelassa epäonnistuttiin, niin siinä Kauhajoella onnistuttiin. Kauhajoki on kriisiviestinnässä tapaus, jossa viranomaisten valmistautuminen, yhteistoiminta ja etäisyydestä aiheutunut työrauha muokkasivat kriisiviestinnän niille urille, joissa sen kuuluu tällaisissa tapauksissa liikkua. Koska viranomaiset olivat valmiita ja halukkaita jakamaan tietoa aktiivisesti medialle, ei median tarvinnut syöllistyä ylilyönteihin hakemalla väkisin tietoa esimerkiksi uhrien omasilta. Huhtalan tutkimus nostikin esille kysymyksen symbolisen johtajuuden merkityksestä. Yhteiskunnassa, jossa ainoastaan ääriteoilla pääsee valtakunnan ykkös uutiseksi, viranomaisten tiedotustilaisuudet näyttivät virkamiesmäisiltä sururituaaleilta ampujien kuvamanifesteihin ver-

²¹⁴ Hakala (2010) s.118

²¹⁵ Hakala & Sumiala (Verkkajulkaisu) s.10

²¹⁶ Sama s.10-11

²¹⁷ Hakala (2010) s.5. ks. myös Raittila & muut (2008), s. 15

²¹⁸ Hakala (2010) s.5

rattuna. Vain eduskunta teki Jokelan tapauksessa vahvan symbolisen eleen keskeyttämällä täysistuntonsa.²¹⁹

Käyn tässä yhteenvedossa lyhyesti läpi seikat, jotka kouluampumatapauksissa epäonnistuivat ja onnistuivat, ja mitkä syyt näihin mielestäni olennaisimpiin seikkoihin johtivat. Epäonnistumisista ensimmäisenä olisi toisaalta helppoa mainita se seikka, että koulusurmiin ei ollut valmistauduttu valtionhallinnon (Yetts) eikä poliisin tahoilla. Tämä seikka ei mielestäni ole olennaisin, koska jo kriisin määritelmään kuuluu sen ennalta-arvaamattomuus. Poliisin olisi pitänyt kyetä selviämään kriisiviestinnästä voimassaolevilla ohjeilla ja menetelmillä, mutta näin ei kuitenkaan tapahtunut. Suurin seikka, mikä tähän vaikutti kriisiviestinnän kannalta, oli mielestäni epäselvät johtosuhteet kunnan ja sosiaali- ja terveysministeriön välillä, puutteellinen tilannekuva kunnassa ja kriisikeskuksessa ja erityisesti tehtävienvaihto krp:n ja Keski-Uudenmaan poliisin välillä.²²⁰

Harjoituksen ja suunnitelmien puutteella sekä riittämättömällä ohjeistuksella oli suuri merkitys viestinnän, tilannekuvan ja yhteistoiminnan epäonnistumiselle molemmissa kriiseissä, varsinkin kenttätoiminnan osalta. Viestintään vaikuttivat myös GSM-verkon tukkiutuminen sekä Virve-verkon viestinnän puuroutuminen ja riittämättömyys. Oman kokemukseni mukaan ainakin Virve-verkon osalta yhteistoiminnan harjoittelulla ja toisten viranomaisten toiminnan tuntemisella on suuri merkitys viestinnän määrään. Jos kaikki osalliset tuntevat toistensa toiminnan, ei kaikkea tarvitse kysyä viestivälineissä ja viestinnästä tulee muutenkin selvempää ja lyhyempää, kun osapuolet tuntevat yhteiset termit. Jos molemmissa tapauksissa olisi myös perustettu viranomaisten yhteinen kenttäjohtopaikka, olisi tällä ollut varmasti merkitystä viestiliikenteen määrään. Tällä tavoin eri viranomaisten omaan toimintaan liittyvä viestintä saadaan ohjattua omille kanavilleen, ja kenttäjohtopaikalle muodostetaan yleiskuva tilanteesta, jota jaetaan tarvittaessa yhteisillä kanavilla.

Poliisi (erityisesti krp) ei myöskään ymmärtänyt kriisiviestinnän ja kriisijohtamisen yhteyttä, vaan poliisi yritti hoitaa ensin tilanteen ja sen jälkeen kertoa medialle tapahtumasta. Tämä ei tuottanut hyvää lopputulosta, sillä median tarvitsi saada tietoa tapahtumasta monta tuntia ennen kuin poliisi pystyi sitä tarjoamaan.

Median toiminta molemmissa kriiseissä edusti miltei kaikilta osin vastakohtia toisilleen, vaikka koulusurmat olivat tapahtumina samankaltaisia. Siinä missä Jokelassa tehtiin ylilyöntejä,

²¹⁹ Hakala (2010) s.118

²²⁰ Jokelan tapaus

niin Kauhajoella median toimintaa voisi kuvailla jopa ”alilyönniksi”, koska media ei onnistunut välittämään tapahtumasta juuri muuta kuin faktatietoa. Tämä näkyi uutisten eepisenä kerrontatapana. Uutisten kuluttajat, eli yhteiskunta, kaipaa kuitenkin yhtä paljon tunteiden ja kokemusten välittämistä uutisten kautta kuin faktatietoa. Koulusurmista valmistuneita tutkimuksia lukemalla on helppo sanoa kuinka median olisi tullut toimia näissä kyseisissä tapauksissa. Suurempi kysymys onkin kuinka pitäisi toimia tulevaisuudessa? Tähän kysymykseen on turha liikaa etsiä vastausta, sillä mitkään kriisitilanteet eivät ole veljiä keskenään, kuten koulusurmia käsitellessä on tullut useasti esille. Tämän takia on myös varmasti mahdotonta löytää yksiä oikeita pelisääntöjä tulevaisuuteen. Kansan mielipiteellä – ainakin kansallisen – median toiminnasta on väliä, minkä takia emme toivottavasti tule kokemaan Jokelan kaltaisia ylilyönnejä. Kauhajoella toimituksien ohjeistuksella oli suuri merkitys toimittajien teleologisten ja eettisten valintojen onnistumiseen.

2.10 Johtopäätökset

Termin kriisi määritelmä sai tarkastelussa ennakoitua laajemman merkityksen. Kriisi ei merkitse pelkästään jotain ennakoimatonta, äkillistä ja negatiivista, vaan siihen liittyy nykypäivänä myös median toiminta, moraali ja etiikka. Jos rupeaisin erittelemään ja määrittelemään minkälainen tapahtuma johtaa meripelastustoimessa kriisiin, kumoaisin tällöin myös koko kriisin määritelmän. Se minkä osaamme olettaa, ei ole olettamatonta.²²¹ Suur- ja monialaonnettomuudet ovat varmasti tilanteita, jotka voivat johtaa meripelastusorganisaation kriisiin. Tällainen mahdollisuus elää, jos jotain äkillistä ja ennakoimatonta tapahtuu ja siihen liittyy median tuomat paineet organisaatiolle.

Teorialla pystytään selittämään otantaan valittujen kriisien perusteella kriisiviestintään vaikuttavia seikkoja. Koska kriisejä tarkasteltiin rakentamassani viitekehyksessä, sen selittämiskyvyn ulkopuolelle jää myös osa viitekehyksen ulkopuolella olevista asioista, kuten kriisin jälkihoitoon liittyvä kriisiviestintä. Laajempi kriisiviestinnän tutkimusten tarkastelu olisi varmasti luonut laajemman näkökannan käsittelemiini kriiseihin, mutta toisaalta liian suuri näkökanta tekee tarkasteltavista ilmiöistä myös laajoja kokonaisuuksia vertailevan tutkimuksen kannalta. Katsonkin, että viestinnän tutkimuksessa joudutaan aina tekemään raakoja ratkaisuja tarkastelunäkökulmaa etsittäessä, sillä viestintä liittyy kaikkeen inhimilliseen toimintaan missä ihmiset ovat vuorovaikutuksessa keskenään.

²²¹ Leppänen (2011), s.4. Joka viittaa amiraali Rod Johnssonin Göteborgissa 2010 pitämään luentoan liittyen massaevakuointeihin

Tutkimusta tehdessäni yritin jäsenellä alaotsikoita siten, että jokaisen alle olisi tullut ainoastaan siihen kohtaan kuuluvaa asiaa, eikä samoja asioita olisi toistettu uusien alalukujen kohdalla. Huomasin, että tämä ei ole mahdollista tai ainakaan se ei olisi tehnyt lopputuloksesta selkeää. Asioiden toistaminen johtui siitä, että käsitellyissä kriiseissä kaikilla asioilla on vaikutusta keskenään. Hälytyksiä ei voida irrottaa lähtökohtatilanteesta, viestintää ei voida irrottaa tilannekuvasta, tiedotusorganisaation toiminta liittyy suoranaisesti median toimintaan ja niin edespäin. Myös kriisiviestintä kokonaisuudessaan liittyy koko kriisin hoitamiseen ja erityisesti johtamiseen. Tämä onkin yksi vertailuni johtopäätöksistä. Eri viestinnällisten seikkojen tulkitseminen syy-seuraussuhteena olisi liian suppea kanta tarkastelluissa kriiseissä. Eri tapahtumien, viestinnän ja johtamisen liittyminen toisiinsa näkyi niin kauseliteettina kuin myös vaikutuksena koko kriisin lopputulokseen. Eikä eri kokonaisuuksien liittyminen toisiinsa näy pelkästään yksittäisissä kriiseissä, vaan eri kriisit liittyvät myös toisiinsa. Estonian verrattiin Titanicin, Kauhajokea Jokelaan ja Myyrmannin tapauksessa nostettiin esille uutiset terrorismista. Vaikka tällä seikalla ei ole suoranaista merkitystä viranomaisten kannalta, tulee lehdistö vertaamaan myös tulevaisuuden kriisejä historiaan.

Kuten Kauhajoen koulusurmien huomattavasti paremmin onnistunut tiedottaminen verraten Jokelaan osoitti, niin toimintaohjeet toimittajille kulkevat parhaiten mediatalojen kautta. Tämä seikka on hyvä myös tiedostaa meripelastusorganisaatiossa, jos toimittajille halutaan jakaa kollektiivisesti toimintaohjeita koskien esimerkiksi pelastusyksiköiden ja uhrien haastatteluja.

Tarkasteltaessa kouluammuntoja ja Myyrmannin pommi-iskua tulee muistaa, että pelastuslaitoksen ja poliisin ensimmäiset yksiköt olivat paikalla vain noin kymmenen minuuttia ensimmäisen hätäkeskukselle tulleen hätäpuhelun jälkeen.²²² Tämä ei luo vertailukelpoista näkökulmaa meripelastustoimeen, jossa tavoiteaika ensimmäisen yksikön paikalla ololle on tunnin sisällä hälytyksestä. Voidaan siis todeta, että aikajanat tarkastelluissa onnettomuuksissa eivät luo vertailukelpoista lähtökohtaa meripelastustoimeen.

Huomasin myös eri käsiteltyjä kriisejä analysoidessani, että sen lisäksi että käsiteltyt kriisit olivat tapahtumina hyvin erilaisia, (vaikka kouluammunnat monelta lähtökohtatilanteeltaan olivatkin samanlaisia, kuten ampujan käyttäytymien, fasilitaatti, ase, uhrien määrä, itsemurha) niin kriisistä muodostuu myös uniikki monen muun seikan takia. Näitä kriisin luonteeseen vaikuttavia seikkoja oli kriisiviestintään suoranaisesti vaikuttaneiden seikkojen lisäksi muun muassa etäisyyksistä johtuva yksiköiden saapuminen paikalle, sää, olosuhteet kohteessa ja

²²² Hakala (2010) s.22

onnettomuuden tapahtumisajankohta. Ajankohdalla on erityinen merkitys niin valtion ylimmän johdon tavoittamiseen kuin itse kriisiorganisaation kokoamiseen. Virka-aikana kriisijohdaminen on helpompaa, kuten Kauhajoki vertailussa paljasti. Myös kriisin lähtökohtatiedot ovat merkityksellisiä tapahtumaan reagoitaessa. Olen eritellyt Jokelan ja Kauhajoen yksiköiden hälytysaikoja liitteeseen kaksi. Liitteestä näkyy, kuinka Kauhajoen paremmat lähtötiedot vaikuttivat yksiköiden hälytyksiin.

Aikaisemmat johtopäätökseni huomioiden kriiseistä löytyi kuitenkin yllättävä määrä samankaltaisuuksia. (1) Jokaisessa kriisissä oli riittämättömät tekniset valmiudet viestiä, mikä johti jokaisessa tapauksessa siihen, että pelastusyksiköt joutuivat toimimaan verrattain itsenäisesti. Myyrmannin tutkintalautakunnan raportissa ounasteltiin, että Virve-verkko ratkaisisi nämä ongelmat, mutta Kauhajoki ja Jokela osoittivat, että ongelma on edelleen olemassa. (2) Puhelinvaihteet koettiin riittämättömiksi kaikissa muissa kriiseissä kuin Myyrmannissa. Kriisilinjoiille saattaa tulla useita tuhansia puheluita tapahtumaan liittyen vuorokaudenkin aikana tapahtumasta riippuen, eivätkä kapasiteetit riittäneet missään muualla kuin Töölön sairaalassa viestiliikenteen hoitamiseen.²²³ (3) Yhteistoiminnan organisoinnissa koettiin ongelmia kaikissa kriiseissä liittyen operatiiviseen toimintaan. Suurimmat ongelmat koettiin koulusurmien yhteydessä, missä tutkintalautakunnat toivat harjoituksen puutteen erityisesti esille. Kauhajoella ja Myyrmannissa viranomaiset organisoituivat keskenään tiedotustilaisuuksissa, mikä johti hyvään lopputulokseen kansalaisten tiedonsaannin kannalta.

Median toiminnan osalta johtopäätökset liittyvät suoranaisesti tiedotusorganisaation nopeaan reagointiin ja toisaalta myös tapahtumaan. Jokelan tapaus osoitti kuinka hidas tiedotusorganisaatio ja median röyhkeä toiminta voivat johtaa mediaspektaakkeliin. Kun tähän yhtälöön lisätään se, että viranomaiset eivät ehtineet eristää uhreja eivätkä omaisia toimittajilta, syntyi tilanne, jossa lopputuloksena aiheutui jopa henkisiä traumoja omaisille. Samansuuntaisia kokemuksia oli myös Estonian tapauksessa, jossa toimittajat ahdistelivat uhreja sairaaloissa. Kauhajoen tapaus on tässä asetelmassa täysi vastakohta tilanteena, jossa toimittajat eristettiin täydellisesti tapahtumasta. Median toimintaa tulkittaessa tulee myös muistaa, että suomalaisen median eettiset säännöt ja toimintamallit eivät päde ulkomaiseen mediaan.

Yhteisyyden kannalta nämä ääripäät eivät ole toimivia ratkaisuja. Johtopäätökseni onkin, että tulevaisuudessa viranomaisten tulisi kiinnittää enemmän huomiota median toimintaan kriisi-kohteiden lisäksi myös esimerkiksi sairaaloissa. Toimittajat eivät ole kriisipsykologian am-

²²³ Tulee kuitenkin muistaa, että Töölön sairaalassa jouduttiin vastaamaan ainoastaan noin 400 puheluu ensimmäisen vuorokauden aikana

mattilaisia, eivätkä täten pysty myöskään tulevaisuudessa arvioimaan onko haastateltava sellaisessa tilassa, että häntä voi haastatella. Tämän päätöksen tekoon tulisi osallistua haastateltavan lisäksi sellaisen henkilön, joka pystyy arvioimaan haastateltavan henkistä tilaa. Median toimintaan puuttuminen ei ole kuitenkaan suoranaisesti viranomaisten tehtävä, minkä takia asetelma on ongelmallinen. Se mikä sananvapaudessa ja yhteisyydessä voitetaan, saatetaan joutua maksamaan yksilöiden henkisen terveyden ja yksityisyyden suojan kustannuksella.

Eri tutkimuksissa on todettu, että nyky-yhteiskunnassa kriisi on muuttanut paikkaa. Ennen kriisit kuten Estonia olivat keskusjohtoisia. Nykyään kriisin keskus on siirtynyt organisaatioilta mediaan.²²⁴ Estonia-onnettomuus tapahtui ulkomerellä Utön eteläpuolella. Estonia upposi nopeasti, eikä senaikaisella viestintäteknologialla ollut mahdollista soitella omaisille tai lähettää multimediaviestejä kännykällä omaisille tai internetiin laivan uppoamisesta. Tämän takia erityisesti ulkoinen tiedotus pysyi meripelastusorganisaation käsissä. Kriisistä pystyttiin kertomaan medialle ja yhteiskunnalle se mitä haluttiin. Estonia-onnettomuudessa ei myöskään ollut sellaisia seikkoja, joita kriisiorganisaatio olisi halunnut salailla tai jättää kertomatta medialle.

²²⁴ Esim. Tikka, Minttu & Pedak, Maarit & Hakala, Salli; Kriisi, *SPR ja mediayhteiskunta. Suomen punaisenristin organisoituminen kotimaisissa kriiseissä*. Yliopistopaino, Helsinki, (2010), tiivistelmä

3. KRIISIVIESTINNÄN TOTEUTUS HALLINNON ERI TASOILLA

Tässä luvussa on tarkoitus sitoa käsittelemieni kriisien ja kriisiviestinnän teorioiden havainnot meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuuden käsitteeseen hallinnon eri tasoilla. Kriisiviestintää tarkastellaan eri hallinnon tasoilla laadullisen sisällön analyysin keinoin, jossa johtopäätöksiä luodaan myös vertailevalla menetelmällä. Tarkasteltavia kohteita tutkimuksen teorian ja viimeaikaisissa kriiseissä tehtyjen havaintojen mukaisesti ovat internetin hyväksikäyttö, tilannekuvan siirto hallinnon eri tasoille ja yhteistoimintaviranomaisille, puhelinvaihteiden järjestäminen, tiedotuksen järjestäminen ja siitä sopiminen hallinnon eri tasoilla sekä tiedonkulun varmistaminen. Tiedonkulun varmistamista ei käsitellä omana alalukunaan, koska se liittyy jokaiseen viestinnän keinoon jota viranomaiset käyttävät. Tarkoitan tiedonkulun varmistamisella lähinnä sitä, että minkälaisia vaihtoehtoisia järjestelmiä hallinnon eri tasoilla on käytössä, jos pääasiallinen tiedonsiirtoväline lakkaa toimimasta kesken kriisin. Käsiteltäviä aiheita joita kriisien tutkimisessa nousi esiin, olisi useampia, mutta mainitsemani kohdat ovat sellaisia, jotka liittyvät eniten tiedottamiseen.

Tässä luvussa luodaan myös tutkimuksen empiria muodostetun teorian pohjalle. Vaikka jokainen kriisi on ainutkertainen ilmiö, esiintyy sen määritelmään sopivia tilanteita kuitenkin uudelleen aina uusissa yhteyksissä. Tässä tutkimuksessa se yhteys, jossa kriisi esiintyy, on meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuus. Koska tutkimuskohdetta ei voida tutkia puhtaan empiirisesti, lähestyn kohdetta hallinnon eri tasoilla tehtyjen kriisiviestintään liittyvien dokumenttien perusteella. Koska dokumentit eivät kuvaa sitä todellisuutta, mitä suur- ja monialaonnettomuudessa oikeasti tapahtuisi kriisiviestinnän osalta, voidaan johtopäätöksiä tehdä ainoastaan suunnittelun tasosta eli siitä, onko tutkimissani kriiseissä esille tulleet asiat otettu huomioon. Tutkimuksen empiirinen osuus liittyy siis pitkälti organisaation tasojen tavoitettelaan, joihin organisaatiot yrittävät pyrkiä omalla toiminnallaan ja sen suunnittelulla. Tätä subjektiivisuutta on pyritty karsimaan puolistrukturoiduilla asiantuntijahaastatteluilla, joissa painopiste on ollut nimenomaan haastateltavan oman asiantuntemuksen esilletuomisessa, eikä niinkään omien mielipiteiden kuvaamisessa. Asiantuntijoiden mielipiteitä tuodaan myös esille, mutta ainoastaan selventämään tutkimuskohteista tehtäviä ristiriitaisia tulkintoja. Johtopäätökset tutkimistani asiakokonaisuuksista esitetään luvussa neljä.

Normatiivinen perusta viranomaisten viestinnälle normaalioloissa sekä häiriötilanteissa tulee julkisuuslaista sekä laista viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja hyvästä tiedonhallintavasta (1030/1999, muutettu 380/2002). Tämän lisäksi valtioneuvoston kanslia, sisäasiainmi-

nisteriö, rajavartiolaitoksen esikunta sekä merivartiostot ovat julkaisseet omat käskynsä ja ohjeensa, joiden perusteella viestintää koordinoidaan. Tarkasteltaessa meripelastuksen viestinnän ohjeistusta tulee muistaa kaksi eri tasoa, joilla toimintaa ohjataan. Normaalitilassa hallinnon tasot määrittyvät siten, että ylin johtoporras, jossa viestintää koordinoidaan, on sisäasiainministeriö. Toisena tasona toimii rajavartiolaitoksen esikunta, joka ohjaa koko Rajavartiolaitoksessa tapahtuvaa viestintää. Viimeisin ohjeistusta antava taso ovat merivartiostojen esikunnat. Näitä tasoja tarkasteltaessa tulee muistaa, että ohjeistusta, joka koskee normaalitilassa olevaa vartiostoa, ei voida välttämättä soveltaa suur- tai monialaonnettomuudessa. Yksikään onnettomuus ei ole samanlainen, minkä myötä myös viestinnässä on kyettävä olemaan luova. On siis perusteltua, että ohjeissa ei anneta liian tarkkoja määreitä viestinnän suunnittelun ja toteuttamisen perusteiksi. Parhaiten viestinnässä onnistuvat ne, jotka pystyvät mukauttamaan toimintaansa kriisin edellyttämiin muutoksiin.²²⁵

Tematisoitaessa tutkimuskohdetta, eli suur- ja monialaonnettomuuksiin liittyvää tilanneorganisaatiota hallinnon eri tasoilla, voitaisiin tätä laajaa aihetta lähestyä usealla eri tavalla. Perinteisin metodi olisi varmasti hallinnon eri tasojen tutkiminen erillään, mutta tämä tapa ei loisi painopistettä käsiteltyyn asiaan. Tämän lisäksi kriisiviestinnän monet haasteet ovat hallinnon tasoista riippumattomia, mikä puoltaa asioiden käsittelyä yhdessä kokonaisuudessa. Johdantoajatukseni tutkimuskohteeseen edellisen perusteella on siis se, että organisaation kohdatessa kriisin se joutuu tekemään nopeita päätöksiä vallitsevien tilannetietojen valossa kriisin ratkaisemiseksi. Tämän päätöksenteon avuksi organisaation on välttämätöntä suorittaa viestintää sekä vertikaalisesti että horisontaalisesti tilanteen johtamiseen liittyen sekä myös tilannekuvan muodostamiseksi. Median luomat paineet organisaatioille eivät koske pelkästään tilannetta johtavaa organisaatiota, vaan ne koskevat koko hallinnon alaa ja valtionjohtoa.²²⁶ Tämä takia esimerkiksi tiedotusta on turha eritellä koskemaan esimerkiksi pelkästään merivartiostoja.

Luvussa käsiteltävä aineisto koostuu asiakirjamateriaalista sekä haastatteluista. Asiakirjoilla tarkoitan valtioneuvoston ja sisäasiainministeriön kriisiviestintää koskevaa aineistoa, joka linjaa koko valtionhallinnossa toteutettavaa kriisiviestintää ja sen järjestelyitä. Tätä asiakirjamateriaalia täydennetään merivartiostojen meripelastussuunnitelmilla, viestintään liittyvillä käskyillä ja pysyväisasiakirjoilla. Asiakirjamateriaalia käsitellään siten, että suurimman painoarvon tutkimuksessa saavat konkreettisimmat ohjeet eli käytännössä meripelastussuunnitelmat ja pysyväisasiakirjat. Konkreettista liittymäpintaa käsiteltävään asiaan on haettu myös

²²⁵ Sisäasiainministeriö, (2006) s.9

²²⁶ Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (2010), s.60, Uusisilta; haastattelu 21.4.2011

haastatteluilla, joissa on käsitelty kriisiviestintää koskevaa aineistoa ja sen kattavuutta.²²⁷ Käsitelty aineisto on laajaa, ja sitä käsiteltäessä tulee muistaa, että laadullisen sisällön analyysin keinoin ei asiaa voida tutkia kokonaisuutena. Meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuuden kriisiviestintään vaikuttaa varmasti myös muita asiakokonaisuuksia, ja varsinkin itse onnettomuuden johtamiseen liittyvä viestinnän tarkastelu jätetään tässä tutkimuksessa pienemmälle painoarvolle kuin hallinnon tasojen välinen viestintä ja tiedotus.

3.1 Laadullinen sisällön analyysi

Laadullisella sisällön analyysillä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa sitä tutkimusmetodia, jolla valitsemistani suur- ja monialaonnettomuuteen liittyvistä kriisiviestinnän teemoja on tutkittu. Menetelmää käytettiin käytännössä siten, että tutkimusaineistosta käsiteltiin ne kohdat, jotka liittyvät valitsemini teemoihin siinä järjestyksessä, missä ne esiintyvät asiakirjojen tärkeysjärjestyksessä. Tässä luokittelussa pidän tärkeimpinä lähteinä valtioneuvoston ja sisäministeriön antamia ohjeita kriisiviestinnästä. Käytännönläheisemmän tarkastelun asiaan antoivat taas Rajavartiolaitoksessa noudatettavat ohjeet liittyen valmiuteen ja meripelastukseen.

Tutkimuksen empiirisessä osuudessa noudatetaan teorialähtöistä aineiston analyysiä, koska aineistoa tutkitaan teoriaosuudessa muodostettujen teemojen pohjalta. Tässä menetelmässä tutkimusyksikkö määritellään nimenomaan muodostetun teorian pohjalta, joka on kuvailtu edellisen luvun johtopäätöksissä. Tällöin teoria ohjaa tutkimusyksikön käsittelyä, ja aikaisemmissa kriiseissä havaittuja kriisiviestinnällisiä elementtejä tutkitaan uudessa kontekstissa eli meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuuden viitekehyksessä valituilla teemoilla. Tutkimusmenetelmällä pyritään saamaan kuvaus valituista teemoista tiivistetyssä muodossa.

Aineiston analyysi tehdään siten, että aineistosta analysoidaan teemoja käsittelevät kohdat niin, että niiden sisältöä analysoidaan sen mukaan, millä tavalla käsittelemiäni teemoja on tuotu esille. Teemojen painoarvon mittaaminen eli laadun todentaminen on tässä tapauksessa haasteellista, koska materiaalissa esiintyvät valitsemani teemat riippuvat paljolti dokumenttien sisällöstä. Tämän takia laadullisuutta mitataan loogisuudella eli sillä, kuinka yhtenäisesti eri hallinnon tasojen kriisiviestintää käsittelevässä aineistossa on tuotu teemat esille ja esiintyykö näiden dokumenttien välillä ristiriitoja.

²²⁷ Uusisilta; haastattelu 21.4.2011. Uusisilta esitteli haastattelussa samoja lähteitä, joita tutkimuksessa on käytetty

Aineistoklusterointi toteutettiin siten, että jokaista hallinnon tasaa käsiteltiin erillisenä kokonaisuutena, jonka jälkeen kokonaisuuksista muodostuneita kappaleita verrattiin keskenään. Aineiston käsittely toteutettiin erillisessä tiedostossa, minkä jälkeen kokonaisuus tuotiin esille tutkimukseen. Päätelyssä noudatettiin abduktiivista menetelmää. Eli johtopäätöksiä voidaan luoda, kun päätelyyn liittyy johtoajatus ja johtolanka.

Tutkimuksessa käytetyn laadullisen sisällönanalyysin kritiikkinä voidaan pitää sitä, että siinä joudutaan tekemään väkisin vankkoja rajauksia sen suhteen, mitä sisällöstä tullaan käsittelemään.²²⁸ Tämän takia osa tutkimuksen kannalta olennaisesta tiedosta voi jäädä käsittelemättä. Tätä epäkohtaa on yritetty välttää sillä, että tutkimukseen on valittu useita analysoitavia kohteita kriisiviestinnästä. Lisäksi materiaalia, joissa teemoja käsitellään, on useita, minkä ansiosta päästään kattavaan esitykseen ainakin valituista teemoista. Teemojen määrän ja laajuuden vastakohta on se, että kokonaisuudet itsessään ovat tutkimuskohteina niin laajoja, että pelkästään yhtä teemaa voitaisiin tutkia helposti opinnäytetyön laajuisessa tutkimuksessa.

Tutkimuksessa suoritettiin myös kolme laajaa puolistrukturoitua teemahaastattelua sekä kuusi suppeaa asiantuntijahaastattelua. Haastattelujen tarkoitus on tuottaa hallinnon eri tasoihin liittyvää tietoa, jota erilaisista hallinnon tasojen viestintään, kriisiviestintä ja meripelastussuunnitteluun liittyvistä dokumenteista ei ollut mahdollisuutta saada. Haastatteluilla pyritään myös sitomaan konkretiaa eri ohjeissa ja käskyissä esille tulleita asioita. Teemahaastattelujen runko on esitetty tutkimuksen liitteenä kolme.

3.1.1 Viitekehys kokonaisuuden tarkasteluun

Hallinnon eri tasojen kriisiviestinnän tarkastelu toteutetaan tässä tutkimuksessa siten, että tarkastelen eri hallinnon tasojen kriisiviestintää edellisen luvun johtopäätösten tarjoamassa viitekehyksessä, jota on täydennetty kriisiviestinnän ohjeistuksella. Tällä ohjeistuksella tarkoitan yhteiskunnan turvallisuusstrategian määrittämiä vaatimuksia kriisiviestinnälle ja tilannekuvalle sekä valionhallinnon viestinnästä kriisitilanteissa annetuilla ohjeilla. Koska ohjeet eivät usein vastaa sitä todellisuutta, mikä tilanne oikeasti kentällä vallitsee, niin testaan aikaisempien kriisien tarkastelussa sekä kriisiviestinnän teorian tarkastelussa esille tulleita seikkoja asiakirjojen ja haastatteluiden perusteella. Asiakirjojen tarkastelussa ja haastatteluissa en siis hae vastausta pelkästään sille, onko jonkun kriisiviestinnän osa-alueeseen otettu kantaa siten, että

²²⁸ Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli; *Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi*, Gummerus, Jyväskylä, (2004) s.94

”tiedottamisen tulee olla aktiivista”, vaan ennen kaikkea haen vastausta siihen *miten tiedotus on järjestetty, kuka siitä vastaa sekä mitä henkilöstö ja kalustoresursseja hänellä on käytettävissä tehtävän suorittamiseen*. Lähestymiseni on siis konkreettisuuteen pyrkivä, missä yritän osoittaa niin tarkasti kuin mahdollista kuinka kriisiviestinnän osa-alueet on toteutettu hallinnon eri tasoilla. Laadullisuuteen päästään sillä, että havaintoja peilataan valtionhallinnon kriisiviestinnästä annettuun ohjeistukseen.

Viitekehyksenä ja runkona haastatteluiden suorittamiseen toimii meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuus niin kuin se esiintyy merivartiostojen meripelastussuunnitelmissa sekä meripelastusohjeessa. Tämä määritelmä ei sinällään välttämättä kuvaa sen enempää todellisuutta, mutta sen ainakin tulisi toimia lähtökohtana suunnittelutyölle meripelastuskeskuksissa ja merivartiostoissa. Tarkasteluun otetaan siis meripelastuskeskus Turun (MRCC Turku) ja meripelastuslohkokeskus Helsingin (MRSC Helsinki) suunnitelmat, jotka toimivat käytännön ohjeina suur- tai monialaonnettomuuksissa työskenteleville henkilöille merivartiostoissa, ja varsinkin meripelastuskeskuksissa ja esikunnissa.²²⁹ Tarkemmassa viestinnän ohjeistuksen tarkastelussa käytetään malliesimerkkinä Länsi-Suomen merivartiostoa ja meripelastuskeskus Turkua, koska tutkija palvelee kyseisessä merivartiostossa, minkä takia aineiston hankinta ja haastatteluiden suorittaminen oli helpompaa.

Meripelastuksen suuronnettomuudeksi katsotaan tilanne, jossa on kymmeniä ihmisiä hengenvaarassa tai useita ihmisiä menehtyy, vammautuu tai katoaa samanaikaisesti. Onnettomuuden hoitamiseen vaaditaan useiden viranomaisten ponnisteluja sekä normaalitilannetta laajempaa yhteistoimintaa lentotoiminnan ja mahdollisesti myös kansainvälisten tahojen kanssa. Tilanteessa on otettava huomioon ympäristöonnettomuuden mahdollisuus, mikä lisää yhteistoiminnan tarvetta.

Suuronnettomuuden sattuessa pelastustoiminnan johtamista tehostetaan. Meripelastusjohtajan avuksi kootaan meripelastuslohkon johtoryhmä, joka koostuu muun muassa yhteistoimintaviranomaisten edustajista sekä tapausta johtavan merivartioston johdosta. Meripelastusjohtajan tueksi asetetaan myös onnettomuuspaikan johtaja, joka on optimaalisessa tilanteessa jonkun tilanteeseen hälytetyn merivartioalueksen päällikkö tai muussa tapauksessa jonkun muun aluksen päällikkö, joka on kykenevä tilanteen johtamiseen (vrt. Estonian tapaus). Onnettomuuspaikan johtaja toimii onnettomuuspaikalla tai sen välittömässä läheisyydessä. Meripelastus-

²²⁹ Suomessa toimii myös meripelastuslohkokeskus Vaasa. Vaasan meripelastuslohkokeskuksen suunnitelmia ei oteta mukaan tarkasteluun, koska lohkokeskuksen toiminnot on suunniteltu yhdistettävän Turun meripelastuskeskukseen vuoteen 2012 mennessä. Lähde: Länsi-Suomen merivartiosto; *Tulossuunnitelma 2010 sekä toiminta- ja taloussuunnitelma 2011-2014 aineisto*

johtajan tueksi asetetaan myös lentotoiminnan koordinaattori, jonka tehtävänä on johtaa ilma-aluksia ja varmistaa lentotoiminnan turvallisuus. Lentotoiminnan koordinaattori työskentelee lähtökohtaisesti meripelastusjohtajan läheisyydessä, mutta voi myös toimia alueella olevasta ilma-aluksesta. Esimerkiksi MRCC Turussa lentotoiminnan koordinaattorille on varattu oma työskentelytila johtokeskuksesta.

Monialaonnettomuudella tarkoitetaan ”*onnettomuutta tai vaaratilannetta, jossa vaara uhkaa ihmishengen ohella ympäristöä, alusta, sen lastia tai muuta omaisuutta.*”²³⁰ Suur- tai monialaonnettomuudessa pelastustoimet eivät etene toisiaan seuraavana jatkumona, vaan samanaikaisesti on kyettävä ihmishenkien pelastamiseen sekä valmistauduttava ympäristövahinkojen torjumiseen ja omaisuuden pelastamiseen.²³¹

Edellisessä luvussa tekemieni johtopäätösten sekä tutkimuksen viitekehyksen valossa selvitetäviksi seikoiksi tulevat siis seuraavat asiat. (1) Kuinka internetiä hyödynnetään kriisiviestinnässä ja erityisesti tiedottamisessa? Minkälainen kapasiteetti palvelimissa on eli kuinka monta kävijää sivut kestävät yhtäaikaista? Kuka tai ketkä hoitavat sivustojen ylläpidon kriisitilanteissa ja mistä he saavat tarvitsemansa tilannekuvan sivustojen päivittämiseen? (2) Kuinka puhelinvaihteiden toiminta on järjestetty eri hallinnon tasoilla? Ketkä vastaavat puhelimiin ja onko heillä tällaiseen toimintaan koulutusta sekä riittävä kielitaito? (3) Millä tavalla ja mitä kautta eri viranomaiset ja yhteistoimintatahot saavat tarvitsemansa tilannekuvan? (4) Millä tavalla tilannekuvaa siirretään hallinnon eri tasojen välillä ja millä varamenetelmillä tilannekuvan siirto varmistetaan? (5) Millä tavoin tiedotusorganisaatio ja tiedotustilaisuuksien järjestetty? Millä tavoin sovitaan hallinnon eri tasojen välillä tiedotuksen päällekkäisyyksien välttämiseksi?

3.2 Suur- ja monialaonnettomuuteen liittyvä ohjaus valtion hallinnossa kriisiviestinnän osalta

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999) velvoittaa viranomaisia siten, että kansalaisten tiedonsaantivelvoitetta ei rajoiteta ilman, että siihen on lakisääteistä perustetta (17§). Lain tarkoituksena on, että viranomaisten toiminta olisi avointa ja että viranomaiset toteuttavat toiminnassaan hyvää tiedonhallintatapaa (3§).²³²

²³⁰ Meripelastuslaki 1145/2001, 2§

²³¹ MRCC Turku, meripelastussuunnitelma (2010), s.3

²³² Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999. ks. myös perustuslaki 731/1999 2§ ja 12§

Tärkein asiakirja, joka ohjaa viranomaisia kriisiviestinnässä, on yhteiskunnan turvallisuusstrategia, joka antaa perusteet valmiussuunnittelulle koko hallinnon alalla.²³³ Yhteiskuntaa koskevien uhkien hallinta edellyttää, että viranomaisilla on käytössään kaikkien varautumiseen ja häiriötilanteiden hallintaan osallistuvien toimijoiden tuntemat ja harjoittelemat toimintatavat. Yhteiskunnan haavoittuvuuden lisääntyessä nopeiden tilanteiden hallinta edellyttää, että myös toimenpiteet aloitetaan nopeasti. Koska kriisien vaikuttavuus on myös usein moniulotteinen, tarvitaan kriisien hallintaan toimivaltaisen viranomaisen avuksi myös poikkihallinnollista tukea. Yhteistoiminnan tulisi myös olla suunniteltua ja harjoiteltua kaikilla hallinnon eri tasoilla.²³⁴

Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa annetaan myös mielestäni tärkein kriisiviestintääkin ohjaava periaate. *”Toimivaltainen viranomainen johtaa operatiivista toimintaa ja poikkihallinnolliset yhteistyöelimet tukevat vastuuviranomaista. Toimintaa johtava taho vastaa myös viestinnästä.”*²³⁵ Tämän lisäksi operatiivisten toimien ohella häiriötilanteiden hallinnassa korostuu tiedonkulun riittävä varmistaminen sekä valtionjohdon riittävä informointi.²³⁶ Viestintä nähdään myös olennaiseksi osaksi johtamista ja häiriötilanteiden hallintaa yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa, missä myös määritetään, että perusteet viestinnästä annetaan valtionhallinnon viestinnästä kriisitilanteissa ja poikkeusoloissa (VNK:n julkaisusarja 15/2007).²³⁷ Koska Rajavartiolaitoksessa ei ole otettu kantaa kuin normaaliolojen ja normaaliolojen häiriötilanteiden viestintää, ei tutkimuksessa myöskään viitata valtionhallinnon antamiin vaatimuksiin poikkeusolojen viestinnästä.²³⁸

Valtioneuvoston tasolla toimintaa – ja tarvittaessa ministeriöiden välistä yhteistoimintaa – johtaa toimivaltainen ministeriö eli meripelastusta koskevissa tilanteissa sisäasiainministeriö. Työn järjestäminen on kansliapäälliköiden vastuulla, minkä takia kansliapäällikkökokous voi olla tarpeellinen työn organisointivaiheessa. Ministeriöiden toimintaa turvallisuusasioissa tukeva keskeinen yhteistyöelin on ministeriöiden valmiuspäällikkökokous, johon osallistuu myös Rajavartiolaitoksen päällikkö tai apulaispäällikkö.²³⁹

²³³ Uusisilta; haastattelu 21.4.2011

²³⁴ Yhteiskunnan turvallisuusstrategia, (2010), s.54

²³⁵ Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2010, s.54, ks. myös Sisäasiainministeriö, s.7 (2006) ja Valtioneuvoston kanslia, s.9-10 (2007), Sisäasiainministeriö, s.12 (2011), jotka ovat kirjoitettu samassa hengessä.

²³⁶ Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2010, s.54

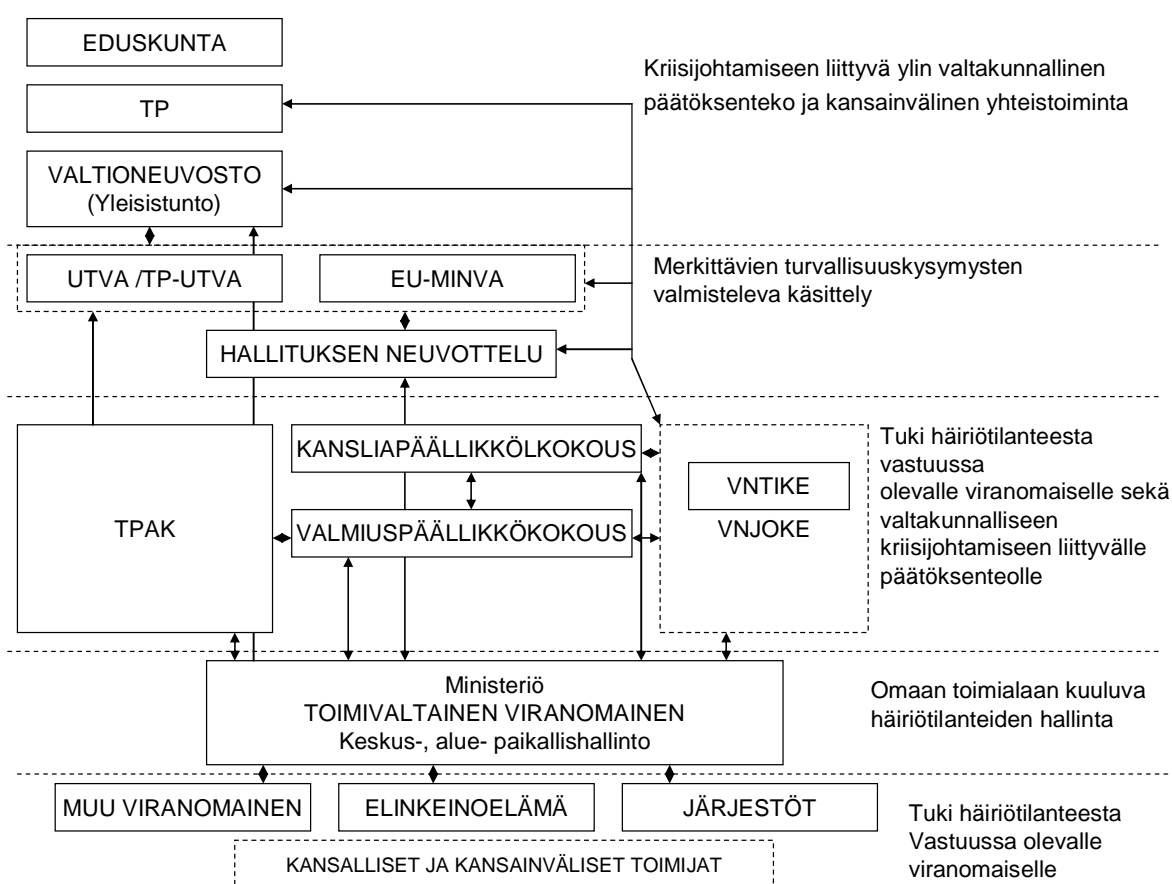
²³⁷ Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2010, s.58

²³⁸ Sisäasiainministeriö, s. 48-49 (2006)

²³⁹ Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2010, s.54, Haastattelu Niittyä – Uusivirta, Kaija

Keskeinen elin, joka tukee ministeriöiden ja valtioneuvoston työtä kriisitilanteissa, on valtioneuvoston johtokeskus. Johtokeskus koostuu johto-osasta sekä valtioneuvoston kanslian alla toimivista viestintäkeskuksesta ja tilannekeskuksesta. Johto-osa voi kokoontua eri kokoonpanoilla, esimerkiksi valmiuspäälliköiden, kansliapäälliköiden tai valtioneuvoston jäsenten tasolla. Johtokeskuksella on myös yhteydet operatiivisen tason eri toimijoihin, kuten meripelastuskeskuksiin.²⁴⁰

Valtionhallinnon kriisijohtamisen organisaatiota on kuvattu yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa alla olevalla kuvalla. Kuvasta selviää keskeisimmät hallinnon alojen eri toimijat, ja siitä hahmottuu myös hyvin valtioneuvoston tilannekeskuksen tärkeä rooli kriisivalmiudessa.

Kuva 5. Häiriötilanteiden hallinnan periaate²⁴¹

²⁴⁰ Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (2010), s.55, Uusisilta; haastattelu 21.4.2011, ks. myös sisäasiainministeriö, (2011) s.18

²⁴¹ Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (2010), s.56. Lyhenteiden selvennykset: VNTIKE = valtioneuvoston tilannekeskus, VNJOKE = valtioneuvoston johtokeskus, TPAK = turvallisuus ja puolustusasiain komitea, EU-MINVA = Euroopan Unionin ministerivaliokunta, UTVA = ulko- ja turvallisuusasiain valiokunta, TP-UTVA = ulko- ja turvallisuusasiainvaliokunta, johon myös tasavallan presidentti osallistuu, TP = tasavallan presidentti

Kuva viisi selventää myös tarvittavaa tilannekuvan siirtoa eri toimijoille. Tutkimuksessa käsiteltävät kolme hallinnon tasoa sijoittuvat kuvan toiseen portaaseen, eikä kuva sinällään selvennä tätä yhteistoiminnan tarvetta eikä viestintää, mutta siitä selvenee hyvin varsinkin valtioneuvoston tilannekeskuksen merkittävä rooli häiriötilanteiden hallinnassa. Kuvaa ei pidä tulkita siten, että kaikki kuvassa näkyvät organisaatiot ja toimijat olisivat aina toimijoina kaikissa kriiseissä. Esimerkiksi jos kriisi koskettaa pelkästään kansallisia tahoja, ei Euroopan Unionin ministerivaliokunnasta muodostu välttämättä merkittävää toimijaa, koska sen tehtävänä on esitellä Euroopan Unionissa käsiteltävät asiat.²⁴²

Näiden laillisuusperiaatteiden sekä yhteiskunnan turvallisuusstrategian lisäksi valtionhallinnon viestintää ohjataan valtionhallinnon viestintäsuosituksessa. Suositus on päivitetty vuoden 2010 alussa. Tällä suosituksella linjataan valtionhallinnon yleistä viestintää, ja siinä viitataan valtionhallinnon kriisiviestintäohjeisiin kriisiviestinnän osalta. Viestintäsuositus on päivitetty versio vuoden 2002 viestintäsuosituksesta, ja siinä on kiinnitetty enemmän huomiota muun muassa verkkoviestintään. Viestintäsuosituksessa nähdään, että sosiaalinen media ja muut uudet verkkoviestinnän keinot lisäävät kansalaisten keskuudessa vertaisviestintää, ja yhteiskunnallinen osallistuminen on aktiivisempaa tämän ansiosta. Median ja viranomaisten rooli muuttuu verkon myötä, eikä viestintää kyetä valvomaan ja kontrolloimaan. Uutisviestintä muuttuu myös verkon ansiosta jatkuvasti päivittyväksi, ja median rooli muuttuu vallasta kertovasta toimijasta valtaa käyttäväksi. Viranomaisten yhteistoiminnan tarve nähdään myös lisääntyvänä, sillä nykyiset yhteiskunnalliset haasteet rikkovat sektorirajoja.²⁴³

Kuten yllä olevasta tekstistä voidaan tulkita, valtionhallinnossa on ymmärretty viestinnän merkitys nyky-yhteiskunnassa. Valtionhallinnon viestintäsuositus asettaakin ministeriöille ja julkishallinnolle useita vaatimuksia viestintänsä toteuttamiseksi. Näitä vaatimuksia tai suosituksia ei ole olennaista lähteä luettelemaan uudestaan, koska olennaista ei ole se miten viestintää haluttaisiin toteutettavan, vaan miten sitä on konkreettisesti suunniteltu toteutettavan ja miten kriisiviestintään on varauduttu. Valtionhallinnon viestintäohjeisiin palataan niissä kohdissa, missä sisäasiainministeriön, rajavartiolaitoksen esikunnan tai merivartiostojen viestintäsuunnitelmat tai valmiussuunnitelmat poikkeavat oleellisesti toisistaan.

Valtionhallinnon kiinnostus kriisiviestinnän uudelleen tarkasteluun valtionhallinnossa johtui hyökyaaltokatastrofin jälkeen huomatuissa puutteissa kriisiviestinnän valmiuksissa. Tämän johdosta valtioneuvoston kanslia asetti työryhmän uudistamaan valtionhallinnon kriisitilantei-

²⁴² Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (2010), s.55

²⁴³ Valtioneuvoston kanslia (2010) s.10

ta ja poikkeusoloja koskevan ohjeistuksen. Uudistusten pohjalla on myös käytetty valmiusharjoituksissa saatuja kokemuksia, joiden perusteella ohjeistusta tuli uudistaa.

Valtionhallinnon viestintää ohjataan *Valtionhallinnon viestintäsuosituksella, Valtionhallinnon viestinnällä kriisitilanteissa* sekä osaltaan myös *yhteiskunnan turvallisuusstrategialla*.²⁴⁴ Valtioneuvoston kanslian antamassa puolustuspoliittisessa selonteossa 11.2.2009 määriteltiin muun muassa tilannekuvatoiminnan keskittämisen ja kriisiviestinnän olevan keskeisiä toimintoja kriisijohtamiskyvyn kehittämisessä.²⁴⁵

Sisäasiainministeriön tehtävänä on vastata oman hallinnonalansa kriisiviestinnästä sekä sen yhteensovittamisesta.²⁴⁶

”Ministeriön viestintäyksikön tehtävät normaaliolojen häiriötilanteissa:

- *vastata ministeriön ulkoisesta ja sisäisestä viestinnästä sekä verkkoviestinnästä eli käytännössä mm. tiedotteiden toimittamisesta, lähettämisestä ja tiedotustilaisuuksien järjestämisestä*
- *varmistaa, että ministeriä ja ministeriön johtoa on informoitu*
- *informoida valtioneuvoston viestintäjohtajaa (tai I tai II sijaista) ja tarvittaessa hallintoyksikön tietohallintoryhmää ja kääntäjiä*
- *informoida kansainvälisiä ulottuvuuksia sisältävässä tilanteessa ulkoasiainministeriön viestintä- ja kulttuuriosaston osastopäällikköä ja tiedotusyksikön päällikköä*
- *tarvittaessa yhteen sovittaa sisäasiainhallinnon viestintää (myös muiden hallinnonalojen viranomaisten viestintää, jos SM:llä on kokonaisvastuu tilanteesta)*
- *tarvittaessa toimittaa tiedotusaineistoa valtioneuvoston viestintäyksikön ja UM:n viestintä- ja kulttuuriosaston käyttöön.*”²⁴⁷

Perusteet ja vaatimukset meripelastusorganisaation valmiussuunnitteluun tulevat lakien ja pysyväisasiakirjojen lisäksi meripelastusohjeesta, joka on viimeksi päivitetty vuonna 2010. Meripelastusohjeessa todetaan, että jokaisella meripelastuskeskuksella tulee olla käytettävissä-

²⁴⁴ Uusisilta, Kaija; Sisäasiainministeriön viestintästrategia ja -suunnitelma vuosille 2011 – 2015. (2011) s.12

²⁴⁵ Valtioneuvoston kanslia; *Valtion kriisijohtamismallin toteuttaminen alue- ja paikallishallinnossa*. Työryhmän loppuraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja s.24 15/2009

²⁴⁶ Valtioneuvoston kanslia, (2009) s.15

²⁴⁷ Valmiusviestintätyöryhmä puheenjohtaja, viestintäpäällikkö Uusisilta Kaija, sihteeri: Manninen, Tero (1.12.2004-30.3.2005), Hauta, Janne (1.6.2005-31.3.2006). *Tehostettu viestintä sisäasiainhallinnossa. Valmiusviestintätyöryhmän raportti*. Sisäasiainministeriön julkaisusarja, Helsinki (21/2006) s.14

sään ajantasaiset suunnitelmat. Kansainvälisenä ohjeena toimii IMO:n IAMSAR-manuaalit, jotka antavat kansainväliset perusteet operatiiviselle toiminnalle. Tämän lisäksi meripelastusta ohjaa oppikirjaksi laadittu meripelastusopas (2006). Jos esimerkiksi merivartiostojen omissa ohjeissa on poikkeavuuksia edellä mainittuihin asiakirjoihin, toimitaan näiden normiasiakirjojen mukaisesti.

Koska merenkulku on suurelta osin kansainvälistä toimintaa, on myös selvää, että meripelastuksessa on oltava kansainväliset norminsa. Tällä tavalla minkä tahansa kansalaisuuden omaava laivan päällikkö tietää miten toimia vaaratilanteen sattuessa riippumatta siitä millä merialueella hän sattuu purjehtimaan. Meripelastuksen johtaminen on myös hyvin pitkälti kansainvälisesti säädeltyä toimintaa. Hampurin sopimus (International Convention on Maritime Search and Rescue, 1979) antaa tärkeimmät kansainväliset perusteet meripelastustoimen järjestämiselle.²⁴⁸ Suomi ratifioi kyseisen sopimuksen vuonna 1986.²⁴⁹ Hampurin sopimuksen perusteella on tehty IAMSAR-käsikirja, joka sisältää muun muassa käytännön ohjeita meripelastustoimen järjestämisestä ja johtamisesta.²⁵⁰ Hampurin sopimuksen lisäksi kansainvälisen tason sopimuksia, jotka velvoittavat rantavaltioita meripelastustoimensa järjestämisessä, on YK:n merioikeussopimus (SopS 50/1996, UNCLOS United Nations Convention on the Law Of the Sea, 1982) sekä valtioiden väliset sopimukset (kuten Suomen ja Ruotsin välillä sekä Suomen ja Viron välillä).²⁵¹ SOLAS-yleissopimus (International Convention for the Safety of Life at Sea, 1974) on myös merkittävä kansainvälisen tason yleissopimus, joka liittyy kuitenkin enemmän matkustaja-alusten kuin rannikkovaltioiden velvoitteisiin meripelastuksesta. Kansallisella tasolla meripelastusta säätelee lain puitteissa meripelastuslaki, jossa on huomioitu yllä mainittujen kansainvälisten sopimusten sisältö.²⁵² Meripelastusohje sekä meripelastusasetus täydentävät lain sisältöä muun muassa määrittäen meripelastuksessa käytettäviä viestintäjärjestelmiä, pätevyysvaatimuksia ja meripelastuksen johtoryhmän kokoonpanoa.²⁵³

Meripelastusjärjestelmän hallinnointi koostuu kahdesta eri linjasta, meripelastuksen hallinnollisesta linjasta sekä meripelastuksen operatiivisesta linjasta. Hallinnollinen linja ohjaa ja valvoo operatiivisen linjan toimintaa, ja se on myös velvollinen osoittamaan tarvittavat voimavarat operatiiviselle linjalle meripelastustoimen järjestämiseksi.²⁵⁴ Meripelastuksen hallinnollisella linjalla ei tehtäviensä mukaisesti ole viestinnän tai tiedottamisen järjestelyyn liittyvää

²⁴⁸ Leppänen (2011) s.40

²⁴⁹ Meripelastusohje (2010), Liite 4

²⁵⁰ Sama s.4

²⁵¹ Sama

²⁵² Meripelastuslaki 30.11.2001/1145, joka perustuu suurelta osin Hampurin sopimukseen

²⁵³ Sama, 27§

²⁵⁴ Meripelastusopas 2006. s.4

suoranaista operatiivista vastuuta tai velvollisuutta. Hallinnollisen linjan vastuu viestinnän asioissa liittyykin enemmän viestinnän järjestelyiden mahdollistamiseen ja niiden seuraamiseen. Leppänen toteaa, että hallinnollisen linjan tehtävät ja vastuut ovat kuitenkin huomattavasti moninaisemmat kuin mitä Rajavartiolaitos julkaisemissaan asiakirjoissa on esittänyt.²⁵⁵

Meripelastuksen operatiivinen linja liittyy etsinnän ja pelastuksen järjestämiseen, johtoryhmätyöskentelyyn ja tiedottamiseen. Etsinnän ja pelastuksen järjestäminen on näistä tehtävistä ehdottomasti tärkein, ja koko operatiivisen linjan toiminta tähtää siihen.

Meripelastuksen johtokeskusten tehtävänä on vastata välittömästä johtamis- ja viestintävalmiuden ylläpidosta sekä meripelastuksen vaaratilanteiden hätäradioliikenteestä vastuualueellaan.²⁵⁶ Näissä keskuksissa toimii vähintään kaksi johtamistoimintaan ja viestiliikenteeseen perehtynyttä virkamiestä. Toinen näistä virkamiehistä toimii meripelastusjohtajana (SMC), jolla on vähintään opistoupseeritason peruskoulutus sekä meripelastusjohtajan koulutus.²⁵⁷ Meripelastuksen hallinnollinen ja operatiivinen linja on esitetty kuvina tutkimuksen liitteessä neljä.

3.2.1 Valmiusjärjestelyt hallinnon eri tasoilla

*”Ministeriöiden varallaolopäivystäjät sekä eri hallinnonalojen tilannekeskukset muodostavat valtioneuvostotasolla rungon häiriötilanteisiin reagoimiselle. Valtioneuvoston tilannekeskus toimii ministeriöiden varallaolopäivystyksen yhteyspisteenä. Se informoi ympärivuorokautisesti hallinnonaloja havaituista tapah-
tumista ja kutsuu tarvittaessa koolle yhteistyöelimet sekä tarvittavat asiantuntijat eri hallinnonaloilta ajantasaisen tiedonsaannin turvaamiseksi. Tilannekeskus myös koordinoi tarvittaessa tilannekuvan laatimisen, häiriötilanteen hallintaan osallistuvien viranomaisten ja muiden toimijoiden tuella.”*²⁵⁸

Rajavartiolaitoksen valmiusjärjestelyillä tuotetaan se reagointinopeus, joka kulloiseenkin tapahtumaan saadaan hälytettyä ilman henkilöiden hälyttämistä vapailta tai lomilta. Valmiusjärjestelyjen tarkoituksena on taata Rajavartiolaitokselle säädettyjen tehtävien hoitaminen ympärivuorokautisesti. Valmiusjärjestelyjen tarkoituksena ei ole luoda välitöntä johtovalmiutta

²⁵⁵ Leppänen (2011) s.75

²⁵⁶ Leppänen s.49 (2011) Meripelastuksen johtokeskuksia ovat Turku (MRCC Turku), Helsinki (MRSC Helsinki) ja Vaasa (MRSC Vaasa)

²⁵⁷ Leppänen s.49

²⁵⁸ Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2010, s.55

kaikkiin tilanteisiin, vaan mahdollistaa toimenpiteiden aloittamisen.²⁵⁹ Estonian tapauksessa täysi valmius saavutettiin noin neljässä tunnissa, kun vartioston komentaja saapui meripelastuskeskukseen.²⁶⁰

Käytännössä merivartiostojen johtamisvalmius koostuu vähintään kahdesta meripelastuskeskuksessa työskentelevästä henkilöstä, joista toinen toimii meripelastusjohtajana ja toinen operaattorina. Tämän lisäksi merivartiostoissa on valmiuspäivystäjä, joka on hälytettävissä johtokeskukseen maksimissaan tunnin varoitusajalla. Rajavartiolaitoksen esikunnassa on tämän lisäksi vähintään yksi päivystävä esiupseeri, joka voi tarpeen tullen hälyttää lisävoimia avukseen. Suur- ja monialaonnettomuuksissa merivartiostojen johtoryhmät ja tarvittava lisähenkilöstö hälytetään vartiostojen esikuntiin ja meripelastuskeskuksiin automaattihälytyksellä, ja lisähenkilöstö on velvollinen saapumaan paikalle mahdollisimman nopeasti. Automaattihälytystä harjoitellaan vähintään kerran vuodessa, ja se on todettu toimivaksi järjestelmäksi ihmisten tavoittamisessa.²⁶¹ Koska henkilöillä jotka eivät ole sidottuja päivystämään, ei ole velvollisuutta saapua tietyn aikamääreen sisällä meripelastuskeskukseen, ei koko organisaation reagointinopeudelle voida antaa määrettä. Harjoitukset eivät myöskään kerro tästä nopeudesta, koska ne ovat ennalta tiedossa kaikille osallistujille.

3.3 Internetin hyödyntäminen kriisiviestinnässä

Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa sekä valtionhallinnon viestintää ohjaavissa dokumenteissa verkkoviestinnän käsite liitetään lähes kaikkiin viestinnän muotoihin, joita viranomais-ten on toteutettava liittyen kriiseihin sekä normaalioloihin.²⁶² Verkkoviestinnän merkittävyyteen herättiin hyökyaaltokatastrofin jälkeen, jolloin huomattiin, että viranomaisten ja etenkin ministeriöiden on kyettävä kertomaan tapahtumista myös verkossa.²⁶³ Ennen hyökyaaltokatastrofia valtionhallinnolla oli liian pienet kapasiteetit verkkosivujensa ylläpitoon, ja ne kaatuivat nopeasti kriisin alettua.

Nykyään verkkoviestintää ei nähdä pelkästään informaationjakomenetelmänä, vaan yhtälöön on otettu mukaan myös sosiaalinen media, jonka avulla eri viranomaistahojen on mahdollista päästä vuorovaikutteisempaan viestintään. Verkkoviestintä nähdäänkin sisäasiainministeriön

²⁵⁹ Rajavartiolaitoksen pysyväisasiakirja C.2 Rajavartiolaitoksen valmiusjärjestelyt (1933/44/2005), s. 2.

²⁶⁰ Liite 1. Täytyy muistaa, että hälytysjärjestelmät ovat nopeutuneet Estonian ajoista.

²⁶¹ Guseff & Hiljanen; haastattelu 20.4.2011

²⁶² Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (2010), s.59, Valtioneuvoston kanslia (2007) s.18-20

²⁶³ Valtioneuvoston kanslia (2007), s.9

viestintästrategiassa merkittävimpänä viestinnän muotona, koska se palvelee samanaikaisesti kansalaisia, mediaa ja muita sidosryhmiä.²⁶⁴

Yleisesti viestintäjärjestelmien toimivuuden takaaminen on eri hallinnon alojen ja näistä vastaavien ministeriöiden vastuulla. Verkkoviestinnän palvelinkapasiteettia on nostettu viimeaikaisten kriisien kokemusten perusteella. Nykyään kaikkien sisäasiainhallinnon alla toimivilla yksiköillä on yhteinen Haltikin varmistama verkkoyhteys, joka takaa 50 000 yhtäaikaisen verkonkäyttäjän kapasiteetin kaikilla sivuilla. Sisäasiainministeriön viestintäpäällikkö Kaija Uusisilta pitää tätä kapasiteettia erittäin riittävänä, vaikka kyseessä olisi kriisitilanne.²⁶⁵ Uusisillan kanssa vastakkaista näkemystä edustaa entinen Länsi-Suomen merivartioston apulaismomentaja Ari Laaksonen, jonka mukaan kapasiteetti on aivan liian pieni suur- ja monialaonnettomuustilanteisiin. Laaksonen perustelee näkemystään sillä, että kyseisissä tilanteissa voi olla osallisena useampi tuhat ihmistä, joilla on jo niin monta omaista, että pelkästään tämä määrä ylittää 50 000 käyttäjän määrän.²⁶⁶ Laaksonen näkemystä tukee se, että esimerkiksi Aasian hyökyaaltokatastrofissa ulkoministeriön sivujen päivittäinen huippukävijämäärä oli 64 956 kävijää.²⁶⁷ Sisäasiainministeriön sivuilla kävi taas viikon aikana 1,4 miljoonaa ihmistä.²⁶⁸ Jos tämä määrä jaetaan siten, että jokainen kävijä on ollut sivuilla yhden minuutin, niin viikon keskiarvo on jo noin 1300 ihmistä sivuilla joka hetki. Tämä ei tietysti pidä täysin paikkaansa, sillä keskellä yötä on varmasti ollut vähemmän kävijöitä, ja jotkut viiptyvät sivuilla pidempään ja jotkut lyhyemmän ajan. Joka tapauksessa 50 000 kapasiteetti ei ole tämän perusteella välttämättä riittävä. Jos kapasiteettia verrataan meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuuteen, niin Aasian hyökyaaltokatastrofi toimii hyvänä vertauskriisinä, koska kriisialueella oli noin 3000 suomalaista.²⁶⁹ 3000 ihmistä ei ole myöskään kaukaa haettu lukema, jos ajatellaan matkustaja-alusten matkustajamääriä.²⁷⁰

Kriisin luonne ratkaisee kuitenkin lopunperin tarvittavan kapasiteetin. Esimerkiksi Fukushima ydinvoimalaonnettomuus ruuhkautti säteilyturvakeskuksen verkkosivut 14.3.2011 julkaistun Aamulehden jutun mukaan, jossa oli haastateltu säteilyturvakeskuksen viestintäpäällikkö Risto Isakssonia. Isakssonin mukaan kävijämäärä oli enimmillään 18 000, jolloin sivut

²⁶⁴ Valtioneuvoston kanslia (2007), s.16, Valtioneuvoston kanslia (2005) s.11

²⁶⁵ Uusisilta; haastattelu 21.4.2011, ks. myös Sisäasiainministeriö, (2006) s.59

²⁶⁶ Laaksonen; haastattelu 27.4.2011

²⁶⁷ Onnettomuustutkintakeskuksen tutkintaraportti; *Aasian luonnonkatastrofi 26.12.2004*, Multiprint, Helsinki, (2005) s.105

²⁶⁸ Sama, s.119

²⁶⁹ Sama, johdanto

²⁷⁰ Länsi-Suomen merivartioston meripelastussuunnitelma (2010), osa; *Uhka-analyysi*, s. 4.

kaatuivat. Tämän takia sivuille yrittäneiden määrää ei pystytty arvioimaan.²⁷¹ Vaikka itselle tuntui kaukaa haetulta ajatukselta, että kyseisessä tapahtumassa olisi edes jonkinlainen mahdollisuus Suomeen ulottuvaan säteilyuhkaan, niin varsinkin viranomaisten tulee nähdä tilanteet mahdollisimman objektiivisesti ja tarjota tietoa tapahtumista, vaikka se välillä saattaakin tuntua tarpeettomalta.

Rajavartiolaitoksen osalta verkkoviestinnässä ei kuitenkaan käytetä kaikkia sen suomina mahdollisuuksia varsinkaan sosiaalisen median osalta. Sosiaalisessa mediassa mukanaolo antaisi kansalaisille ja viranomaisille mahdollisuuden vuoropuheluun, jonka merkitystä korostetaan valtionhallinnon viestintäsuosituksessa. Meripelastuksen osalta verkkoviestintä näkyy suunnitelmissa samanlaisena toimintana kaikissa tilanteissa eli verkkoon laitetaan tieto tapahtumasta heti kuin mahdollista ja tätä tietoa päivitetään tapahtuman kuluessa. Rajavartiolaitoksella itsellään ei ole kuitenkaan suoranaista keinoa saada www.raja.fi-sivuston kautta löydettäviä tiedotteita kansalaisten laajaan tietoisuuteen, vaan tässä tarvitaan median ja sisäasiainministeriön viestintäosaston apua, jotta nämä tahot voisivat markkinoida sivuilta löytyviä tiedotteita ja tapahtuman tilannetietoja kansan tietoisuuteen. Tähän seikkaan ei ole otettu kantaa meripelastussuunnitelmissa eikä viestintäkäskeyissä. Verkkoviestinnän kasvaessa myös sen laadun on kasvettava. Tiedotteet tulee olla käännettyinä suomen ja ruotsin lisäksi myös englanniksi. Merivartiostojen esikunnissa työskentelee yhteensä kaksi kielenkääntäjää, joilla ei ole päivystysvelvollisuutta. Tämän takia kielenkäännösapu ei ole taattua tai varsinkaan nopeaa sellaisissa tilanteissa, jotka tapahtuvat virka-ajan ulkopuolella. Tällaisessa tilanteessa valtioneuvoston tilannekeskus tai sisäasiainministeriön viestintäosasto ovat yhteistyökumppaneita, joilta mahdollista käännösapua voitaisiin pyytää.²⁷²

Verkkoviestinnän tulevaisuusnäkyymiin kuuluu valtioneuvoston kanslian ylläpitämä kriisisivusto, joka toiminee tulevaisuudessa sivustona, jonne kootaan viranomaisten tiedotteita eri tapahtumista. Sivuston ideana olisi siis toimia kansalaisen tilannekuvaportaalina eri kriiseihin. Samantyyppinen palvelu on jo käytössä median tiedonsaantia varten valtioneuvoston kanslian sivustoilla. Tämä sivusto vaatii sisäänkirjautumisen ja sen tarkoituksena on tuottaa medialle etupainotteisesti tietoa esimerkiksi onnettomuuksista. Sivustolla voidaan myös tiedottaa medialle järjestettävistä tiedotustilaisuuksista.

²⁷¹ Aamulehden verkkosivut 14.3.2011, (<http://www.aamulehti.fi/cs/Satellite/Kotimaa/1194670400454/artikkeli/miksi+sateilytuturvakeskuksen+sivut+kaatuivat+.html>)

²⁷² Uusisilta; haastattelu 21.4.2011

3.4 Tilannekuva ja sen siirto

”Yleisesti tilannekuva tarkoittaa asiantuntijoiden kokoamaa kuvausta vallitsevista olosuhteista ja eri toimijoiden toimintavalmiuksista, häiriötilanteen synnyttäneistä tapahtumista, sitä koskevista taustatiedoista ja tilanteen kehittymistä koskevista arvioista. Tilannekuvaan saattaa liittyä tietojen analysointiin perustuvia toimintasuosituksia. Kokonaisuus muodostetaan verkostoitunutta toimintamallia hyväksikäyttäen eri lähteistä. Prosessi muodostuu tiedon keräämisestä, informaation kokoamisesta, luokittelusta ja analysoinnista sekä analysoidun tiedon oikea-aikaisesta ja tehokkaasta jakamisesta sitä tarvitseville.”²⁷³

Jokainen kriisissä toimiva organisaatio tarvitsee tietoa ympäristöstään ja tapahtumista sekä niiden vaikutuksesta omaan toimintaan. Tarkoituksenmukainen, oikeisiin tietoihin perustuva sekä nopea tilannekuva korostuu kriiseissä, jolloin joudutaan tekemään laaja-alaisesti vaikuttavia päätöksiä nopeasti.²⁷⁴ Tarkastelemissani kriiseissä tilannekuvan siirrossa ja sen muodostamisessa oli ollut ongelmia viranomaisilla. Jokelassa, Kauhajoella ja Myyrmannissa toiminta koski eniten kolmea tahoa – pelastuslaitosta, poliisia ja sairaaloita. Silti viranomaisilla ei ollut selkeää kuvaa varsinkaan toistensa toiminnasta. Meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuudessa toimijoita on todennäköisesti huomattavasti enemmän, joista osa on ulkomaisia. Tällöin tilannekuvan muodostaminen ja sen siirto muodostuu entistä hankalammaksi, koska varsinkin tilannetta johtavalla meripelastuskeskuksella on huomattava määrä erilaisia tiedonlähteitä, joiden antaman tiedon perusteella tilannekuva joudutaan muodostamaan. Tilannekuvaa ei tulisi myöskään muodostaa ainoastaan oman organisaation tuottaman tiedon varassa, koska tämä voi johtaa vääristyneeseen tilannekuvaan niin kuin esimerkiksi Nokian vesikriisissä, jossa eri puolilta tulevia varoitussignaaleja ei osattu koota yhtenäiseksi tilannekuvaksi, minkä perusteella olisi ollut todennäköistä päätyä oikeisiin johtopäätöksiin.²⁷⁵

Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa tilannekuvalle ja sen siirtämiselle asetetaan korkeita laadullisia vaatimuksia. Tilannekuva edellyttää muun muassa yhteistoimintaa ja osaamista, jotka mahdollistavat kokonaisvaltaisen toimintaympäristön seurannan, informaation analysoinnin ja kokoamisen, tiedon jakamisen, tutkimustarpeiden tunnistamisen ja verkostojen hallinnan. Lisäksi tietojärjestelmien tulisi mahdollistaa systemaattinen tietolähteiden käyttö ja yhteistoiminta sekä siihen liittyvä joustava tilannetietojen jakaminen. Tilannetietoisuutta vaa-

²⁷³ Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (2010), s. 57.

²⁷⁴ Sama, s. 56.

²⁷⁵ Seeck, Hannele, Hakala, Salli & Lavento, Heidi; *Kriisijohtaminen ja viestintä. Tapaus Nokian vesikriisi*, Kuntaliitto, Helsinki, (2008) s.6

ditaan myös hallinnon kaikilla tasoilla, sillä nykyaikana poliittisen tahon päättäjät joutuvat jo hyvin nopeasti kriisin alettua vastaamaan median kysymyksiin.²⁷⁶ Lisäksi valtioneuvoston kriisiviestintäohjeissa lisätään näihin laatuvaatimuksiin se, että viestinnän, tilannekuvatoiminnan ja kriisinjohdon yhteistoiminnan tulisi olla esteetöntä ja tiivistä. Viestintähenkilöstön olisi kyettävä seuraamaan tilannekuvan kehittymistä reaaliajassa, tuottamaan tilannekuvan muodostamiseen tarvittavaa aineistoa sekä hyödyntämään tietopalvelujen eri lähteistä tuottamaa aineistoa.²⁷⁷

Sisäasiainministeriön ohjeissa ei tarkenneta näitä vaatimuksia, vaan viitataan yllä mainittuihin ohjeisiin.²⁷⁸ Sisäasiainministeriössä kokoontuu turvallisuusasioiden johtoryhmä nopeasti tilanteen alettua. Johtoryhmässä on edustettuna toimivaltaisen viranomaisen edustajan, kuten Rajavartiolaitoksen kohdalla Rajavartiolaitoksen päällikkö tai osastopäällikkö. Johtoryhmää muokataan tilanteen edellyttämällä tavalla ja siihen voidaan kutsua myös muiden ministeriöiden edustajia riippuen tilanteesta. Johtoryhmän kokoontuminen on ollut oleellista viimeaikaissa kriiseissä, sillä useammissa tilanteissa johtoryhmä on joutunut puuttumaan onnettomuuksien hoitamiseen tarvittavien resurssien järjestämiseen.²⁷⁹

Tilannekuvan aikaansaaminen vaatii tehokasta sidosryhmätyötä muiden meripelastukseen osallistuvien viranomaisten ja myös kansainvälisten tahojen kanssa, niin onnettomuustilanteessa kuin sitä ennen. Itse tapahtuma määrittää mitkä sidosryhmät muodostuvat tärkeimmiksi yhteistyötahoiksi suur- ja monialaonnettomuudessa.

Tilannekuvalla kriisin hoitamisen aikana tarkoitetaan operatiivista tilannekuvaa, joka on yhteiskunnan turvallisuusstrategian mukaan jatkuvaa tilannetietojen päivittämistä ja analysoimista. Tilannetietojen tulisi olla myös niin paikkansapitäviä, että niiden avulla pystytään tekemään myös poliittisia päätöksiä.²⁸⁰ Jokainen hallinnon ala vastaa oman tilannekuvansa muodostamisesta, ja valtioneuvoston tilannekeskuksen muodostama tilannekuva palvelee ennen kaikkea valtioneuvostoa ja sen tarvitsemaa tilannekuvaa. Yhteiskunnan turvallisuusstrategian mukaan tilannekuvajärjestelmiä on tarkoitus kehittää niin sisäasiainhallinnossa kuin ulko- ja puolustushallinnoissa.

²⁷⁶ Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (2010), s.57, Uusisilta; haastattelu 21.4.2011, ks. myös sisäasiainministeriö, (2006) s.12-13

²⁷⁷ Valtioneuvoston kanslia (2007), s.19,24.

²⁷⁸ Sisäasiainministeriö (2006), sisäasiainministeriö (2010)

²⁷⁹ Uusisilta; haastattelu 21.4.2011

²⁸⁰ Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (2010), s.57, Uusisilta; haastattelu 21.4.2011

Ongelmia, joita tilannekuvan luomiseen ja erityisesti tiedonsiirtoon liittyy, ovat ennen kaikkea järjestelmien keskinäiset eroavaisuudet. Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa onkin mainittu tavoitetilä tiedonsiirrolle tilannekuvaan liittyen. Tiedonsiirto tulisi suunnitella jo valmistautumisen yhteydessä ministeriön johdolla siten, että järjestelmät olisivat yhtenevät eri paikallishallinnoissa ja myös elinkeinoelämän puolella.²⁸¹

Käytännössä suur- ja monialaonnettomuuksista muodostettava tilannekuva syntyy monella eri tasolla, mutta onnettomuuden johtamisen kannalta merkityksellisin paikka jossa tilannekuvaa muodostetaan, ovat meripelastuskeskukset. Tällä hetkellä tilannekuvan sähköiseen siirtoon ei ole olemassa sellaista järjestelmää, jota voitaisiin käyttää kaikilla hallinnon tasoilla joustavasti sille annettujen vaatimusten mukaisesti. Tilannekuva muodostetaan manuaalisesti ylläpidettävien tasojen lisäksi Rajavartiolaitoksen tietojärjestelmän meripelastussovelluksessa, joka on käytössä meripelastuskeskuksissa ja Rajavartiolaitoksen esikunnassa. Järjestelmää ei ole kuitenkaan luotu pelkästään tilannekuvaa varten, vaan sinne syötetään myös paljon muuta tietoa. Järjestelmän tulkitseminen ja käyttö vaatii myös ammattitaitoisen käyttäjän, koska suuri osa sinne syötettävistä tiedoista ei ole jäsenneltyä. Kaikki tiedot eivät välttämättä ole myöskään kyseisessä järjestelmässä, sillä vaativissa tilanteissa järjestelmään saatetaan syöttää olennaisimmat tiedot vasta jälkikäteen, koska esimerkiksi yksiköiden hälyttäminen vie tilanteiden alkuvaiheessa paljon aikaa. Järjestelmä ei ole myöskään käytössä sisäasiainministeriössä eikä valtioneuvoston kanslian tilannekeskuksessa.

Yllä oleva muistaen meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuustilanteessa, jossa tapahtuma on niin merkittävä, että myös valtionjohdolta vaaditaan reagointia asiaan, tilannekuva siirretään puhelimilla ja muilla erikseen sovittavilla keinoilla hallinnon eri tasoille. Kehitysnäkymiä tilannekuvajärjestelmien parantamiseksi on ollut jo ainakin vuodesta 2005, mutta tänä päivänä meripelastuskeskuksissa olevat järjestelmät eivät mahdollista reaaliaikaista tilannekuvan siirtoa.²⁸² Itse asiassa koko reaaliaikaisen tilannekuvan käsite hallinnon ylemmillä portailla on ongelmallinen, koska reaaliaikaisuuden vaatimuksen lisäksi tilannekuvan tulisi olla analysoitua tietoa, joka perustuu faktoihin. Tietääkseni tiedon analysoiminen ja varmentaminen vaati aikaa, minkä takia tällainen tilannekuva on välttämättä ainakin vähän myöhässä sen saavuttaessa vastaanottajansa. Tilannekuvan siirrossa olennainen taho on myös suuremmissa meripelastustilanteissa hälytettävät meripelastuksen johtoryhmät, joiden jäsenistö koostuu pääasiassa paikallisten yhteistyöviranomaisten edustajista. Johtoryhmä hälytetään merivartios-

²⁸¹ Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (2010), s.58

²⁸² Guseff, Niklas, meripelastusjohtaja MRCC Turku; haastattelu 20.4.2011, Hiljanen, Samu, meripelastusjohtaja MRCC Turku; haastattelu 20.4.2011, Laaksonen; haastattelu 27.4.2011

ton komentajan päätöksellä automaattihälytyksenä ja sen tehtävänä on tukea onnettomuuden johtamista eri alojen asiantuntemuksella. Johtoryhmien jäsenille on varattu tietoliikenne- ja videoneuvotteluyhteydet. Johtoryhmä on olennaisessa osassa tilannekuvaa siirretäessä varsinkin muille viranomaisille.²⁸³

Meripelastusta ohjaavissa dokumenteissa tilannekuvalle annetaan myös samoja laatuvaatimuksia. Keskeisimpinä tilannekuvaa ylläpitävinä tahoina toimivat meripelastuskeskukset, jotka ylläpitävät kansallisten resurssien perustietoja, rekisteritietoja, meri- ja ilmatilannekuvaa sekä yhteystietoja joka hetki.²⁸⁴ Tämän lisäksi keskuksissa ylläpidetään käynnissä olevien meripelastustapahtumien tilannekuvaa. Tärkein määräys Rajavartiolaitoksessa, joka koskee tilannekuvaa, on Rajavartiolaitoksen pysyväisasiakirja C.12. Tämän pysyväisasiakirjan mukaan meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuudet sisältyvät tapahtumiin, joista on välittömästi ilmoitettava rajavartiolaitoksen esikunnalle. Esikunnassa päivystäjä ilmoittaa tapahtumasta välittömästi muiden viranomaistahojen lisäksi valtioneuvoston tilannekeskukseen tilannekuvaportaalin kautta tai virka-ajan ulkopuolella puhelimella.²⁸⁵

3.4.1 Tilannekuvan siirron prosessi

Koska tilannekuvan siirtäminen on edellisen luvun mukaisesti muutoksen alla, olen luonnostellut alle kaavion, jonka mukaan tilannekuvaa tällä hetkellä siirretään meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuustilanteissa. Kaavio ei ole moneltakaan osin täysin kattava, eikä siinä ole huomioitu yhteistoimintaviranomaisia. Perustana kaavion luomiselle on käytetty yhteiskunnan turvallisuusstrategian häiriötilanteiden hallinnan prosessikaaviota²⁸⁶, meripelastuksen operatiivista linjaa kuvaavaa kaaviota²⁸⁷ sekä Rajavartiolaitoksen ydinprosessien kuvaamisen prosessikaavion meripelastusosaa.²⁸⁸ Mallissa ei ole myöskään huomioitu erilaisten järjestelmien mahdollista vaikutusta kaavioon.

²⁸³ Länsi-Suomen merivartioston meripelastussuunnitelma (2010), kohta suuronnettomuus, s.3

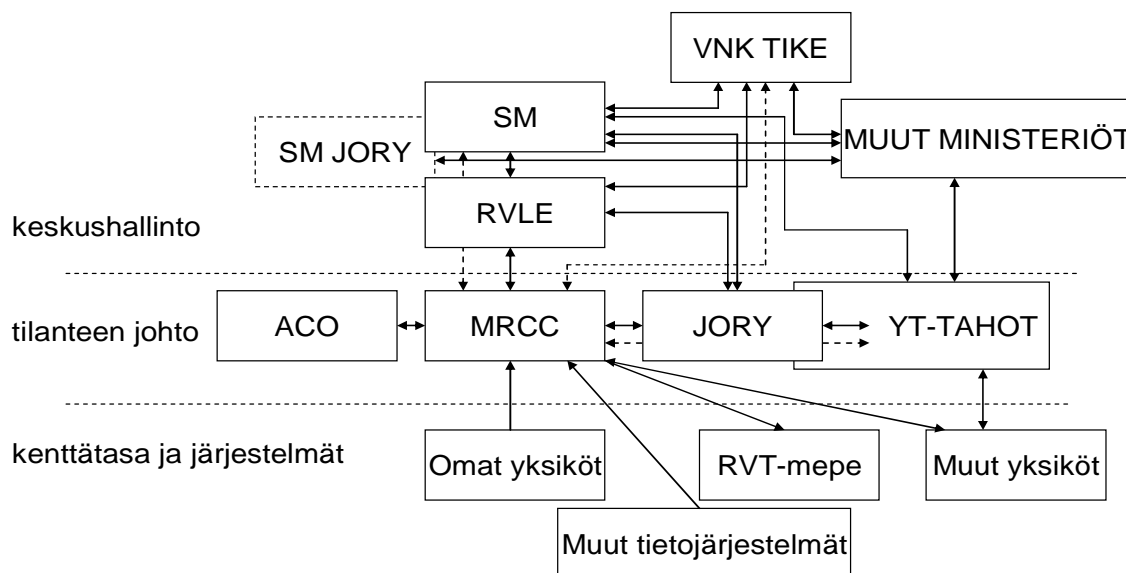
²⁸⁴ Meripelastusohje (2010), s.8,20

²⁸⁵ Rajavartiolaitoksen pysyväisasiakirja C.12 (RVLE:n määräys n:o 2661/rmos/400/23.12.2005), (2005) s. 1-4.

²⁸⁶ Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (2010), s.56

²⁸⁷ Meripelastusopas, (2006) s.4

²⁸⁸ Rajavartiolaitos, ydinprosessien välinen toimintamalli, (2007) s.28

Kuva 6. Tilannekuvan siirto hallinnon eri tasoilla²⁸⁹

Kuvassa katkoviivalla esitetyt nuolet kuvaavat vähintään alkutietojen tai hälytyksen antamista organisaatiolle. Yhtenäiset viivat kuvaavat jatkuvampaa yhteydenpitoa, joka suur- ja monialaonnettomuudessa tulisi todennäköisesti tapahtumaan. Kuvaa on yksinkertaistettu huomattavasti mainitsemistani prosessikaavioista ja siinä on esitetty pelkästään ne tahot, jotka olisivat onnettomuuden hoitamisen kanssa välittömästi tekemisissä. Tämän yksinkertaistamisenkin jälkeen kuvasta voidaan todeta, että tilannekuvaa siirretään monella taholla, mutta suurimmiksi tilannekuvan kuluttajiksi muodostuvat sisäasiainministeriö sekä valtioneuvoston tilannekeskus. Liitteenä viisi on esitetty rajavartiolaitoksen tietojärjestelmästä saatava tilannekuva, jota on suunniteltu siirrettävän ainakin johtoryhmän käyttöön suur- ja monialaonnettomuustilanteissa.

3.5 Tiedotustilaisuuksien järjestelyt hallinnon eri tasoilla

Viranomaisten tiedottamiseen liittyvät periaatteet tulevat yhteiskunnan turvallisuusstrategias-
ta, jossa myös todetaan, että valtionjohdolta vaaditaan reagointia erilaisiin häiriötilanteisiin,

²⁸⁹ Lyhenteiden selitykset; SM JORY = sisäasiainministeriön johtoryhmä, VN TIKE = valtioneuvoston tilannekeskus, SM = sisäasiainministeriö, RVLE = rajavartiolaitoksen esikunta, ACO = lentotoiminnan johtaja, MRCC = meripelastusjohtokeskus, RVT-mepe = rajavartiolaitoksen tietojärjestelmän meripelastussovellus

vaikka heidän toimenpiteillään asialle ei voitaisikaan mitään.²⁹⁰ Tiedottamiseen siis liittyy läheisesti tilannekuva ja sen siirto, koska ilman tilannetietoja on mahdotonta tiedottaa tapahtumista.

Tiedottaminen voidaan jakaa välittömään viranomaistiedottamiseen, jolla tähdätään kansalaisille suunnattuun informaation jakamiseen lisävahinkojen välttämiseksi, sekä muuhun ulkoiseen tiedottamiseen, jossa viranomaisen tehtävänä on kertoa omasta toiminnastaan. Välitön tiedottaminen on ennen kaikkea vastuuviranomaisen tehtävä, joka käytännössä toteutetaan hätäkeskusten kautta valituille radio- ja tv-kanaville. Tällaisia tiedotteita kutsutaan hätätiedotteiksi, joiden tarkoituksena on tiedottaa kansalaisia heidän oman turvallisuutensa takaamiseksi. Yleisradiolla on hätä- ja turvallisuustiedotteisiin liittyen erityinen vastuu, ja se on valmis välittämään tällaiset tiedotteet kaikkien kanaviensa kautta.²⁹¹ Tällaiset tiedotteet meripelastusviranomaisilta kansalaisille ovat tyypillisiä talviaikana, jolloin jokin alus on rikkonut jäitä alueella, missä aikaisemmin on vallinnut vahva jääkenttä. Tällaisessa tilanteessa meripelastuskeskus valmistelee hätä- tai turvallisuustiedotteen, joka luetaan sellaisenaan esimerkiksi valituilla radiokanavilla heti kuin mahdollista.

Tiedottaminen tulisi yhteiskunnan turvallisuusstrategian mukaan olla aktiivista ja monipuolista. Käytettäviä keinoja tulisi olla verkkotiedottaminen, sosiaalinen media, tiedotustilaisuudet, asiantuntijahaastattelut, neuvontapuhelimet ja medialle suunnatut tiedotteet.²⁹² Valtioneuvoston kriisiviestintäohjeissa todetaan, että tietojen tulisi tulla asiayhteyden kannalta toimivaltaiselta viranomaiselta. Viestinnän tulisi olla myös vuorovaikutteista, minkä perustana toimii avoimuus, palveluhenkisyys ja kaksisuuntaisuus.²⁹³

Kriisitilanteissa median huomio suuntautuu välittömästi kaikille hallinnon tasoille samanaikaisesti. Estonian aikaan tiedottamisen osalta pystyttiin vielä vaikenemaan monilla hallinnon tasoilla, koska Suomen poliittinen johto ei halunnut ottaa kantaa tapahtuman syihin. Nykypäivänä tämä ei ole enää mahdollista. Median toiminta on organisoidumpaa, ja se pystyy samanaikaisesti tuottamaan tietoa kaikilta tahoilta siten, että jo kriisin alkuvaiheessa toimituksessa päätetään eri tietoa tuottavien linjojen luomisesta. Joku linja keskittyy onnettomuutta johtavaan organisaatioon, kun taas joku poliittiseen johtoon. Käytännössä kysymykset, joita eri tahoille esitetään, voidaan arvata helposti, koska media haluaa tietää siitä mikä on eri tahojen

²⁹⁰ Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (2010), s. 56.

²⁹¹ Valtioneuvoston kanslia (2007), s.17

²⁹² Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (2010), s.60

²⁹³ Valtioneuvoston kanslia (2007), s.9

vastuualue ja erikoisosaaminen.²⁹⁴ Meripelastuksen osalta tämä tarkoittaa sitä, että myös rajavartiolaitoksen esikunta joutuu järjestämään tiedotusorganisaationsa jo hyvin aikaisessa vaiheessa kriisin alettua. Media haluaa todennäköisesti tietää esimerkiksi rajavartiolaitoksen esikunnalta siitä, kuinka meripelastustoimi on järjestetty Suomessa, kuinka viranomaiset ovat valmistautuneet tällaisiin tapauksiin ja mikä on heidän koulutustaso. Onnettomuutta johtava organisaatio saa taas vastata perinteisempiin kysymyksiin, kuten mitä on tapahtunut, kuinka monta ihmistä on hädässä, ynnä muihin välittömämmin onnettomuuteen liittyviin kysymyksiin.²⁹⁵

Tiedottamisen lisäksi hallinnon eri tasojen tulisi suorittaa mediaseurantaa.²⁹⁶ Mediaseurantaa toteutetaan myös merivartiostoissa viestintäkäskyn antamien periaatteiden mukaisesti, mutta tällä mediaseurannalla ei tarkoiteta esimerkiksi suur- tai monialaonnettomuudessa tapahtuvaa mediaseurantaa. Mediaseurannan tarkoituksena on seurata tilanteen kehittymistä kansallisessa ja kansainvälisessä mediassa siten, että tilannetta johtava taho saa mahdollisimman nopeasti tietoon mitä mediassa on kerrottu tapahtumasta. Olennaista on korjata välittömästi väärin tulkitut asiat, jotta huhuille ja väärille tiedoille ei anneta mahdollisuutta levitä. Mediaseuranta on toteutettavissa nykypäivänä tietokoneohjelman avulla, joka seuraa myös lehdissä julkaistua tietoa esimerkiksi asiasanojen perusteella. Tällainen mediaseurantajärjestelmä on myös käytössä Rajavartiolaitoksella, mutta mediaseurantaan ei oteta erikseen kantaa liittyen onnettomuussuunnitteluun.²⁹⁷

Länsi-Suomen merivartioston (myöhemmin LSMV) viestinnästä sekä onnettomuusviestinnästä on linjattu suuronnettomuussuunnitelmassa²⁹⁸ ja LSMV:n viestintäkäskyssä²⁹⁹. Nämä asiakirjat linjaavat tiedottamisen toteuttamisen melko yksiselitteisesti. LSMV:ssä toimii lisäksi tiedotusryhmä, jonka puheenjohtajana toimii vartioston apulaiskomentaja. Ryhmä kokoontuu noin viisi kertaa vuodessa, ja sen muina jäseninä toimivat vartioston tiedotussihteeri ja nimetyt henkilöt merivartioalueilta ja johtokeskuksista. Tiedotusryhmä laatii kokouksistaan pöytäkirjat, jotka ovat kuitenkin vartioston viestintäkäskyn mukaisia. Tiedotusryhmän toiminta ei liity suur- tai monialaonnettomuuksista tiedottamiseen, vaan enemmänkin vartioston sisäisen ja ulkoisen tiedottamisen järjestelyihin ja toimintaan normaalioloissa.³⁰⁰

²⁹⁴ Uusisilta; haastattelu 21.4.2011

²⁹⁵ Uusisilta; haastattelu 21.4.2011

²⁹⁶ Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (2010), s.60,

²⁹⁷ Sisäasiainministeriö, (2011), s.23, Uusisilta; haastattelu 21.4.2011, LSMV:n ja SLMV:n viestintäkäskyt ja meripelastussuunnitelmat

²⁹⁸ LSMV:n suuronnettomuussuunnitelma. (2010), Liite 8

²⁹⁹ Länsi-Suomen merivartioston viestintä (2009). Käsky 312/04/2009

³⁰⁰ Maunu; 13.1.2011, Puhelinhaastattelu.

”Komentaja johtaa vartioston tiedottamista. Apulaiskomentaja vastaa tiedottamisen järjestelyistä vartioston osalta ja kunkin yksikön päällikkö vastaa viestinnästä omalta osaltaan. Vartioston tiedotussihteeri toimii vartioston ja esikunnan osalta apulaiskomentajan apuna käytännön järjestelijänä. Jokaiselle merivartioalueelle ja laivoille yhteisenä on nimetty viestinnän yhdyshenkilö ja lisäksi johtokeskukseen yhdyshenkilö.”³⁰¹

Yllä oleva lainaus kuvaa LSMV:n tiedotustoimintaa silloin, kun organisaatio on niin sanotusti normaalitilassa. Suur- tai monialaonnettomuudessa siirrytään kuitenkin suuronnettomuussuunnitelman mukaisiin tiedostusjärjestelyihin. Tällöin vuorossa oleva johtokeskusupseeri aloittaa tiedottamisen lähettämällä ensitiedotteen hätäkeskuksen kautta tärkeimmille medioille. Tiedotteen tulisi sisältää ensitiedot tapahtumasta, kuten mitä tapahtunut, missä tapahtunut ja oman organisaation ensitoimenpiteet. Tiedotteessa pyydetään myös 30 minuutin työrauhaa medialta onnettomuuden johtamisen kannalta kriittisimpien tehtävien hoitamiseen, kuten suuronnettomuushälytyksen antamiseen ja näiden hälytysten varmistamiseen.³⁰²

Kun vartioston valmiuspäivystäjä saapuu johtokeskukseen hälytyksen saatuaan, ottaa hän tapahtumasta tiedotusvastuun ja alkaa järjestää tiedotusorganisaatiota. Meripelastusohjeessa on aikautettu tiedotustilaisuus siten, että ensimmäinen tiedotustilaisuus järjestettäisiin noin kolmen tunnin kuluttua tapahtuman alusta. Tätä aikavaatimusta ei tulisi toki ymmärtää siten, että organisaatio tiedottaa vasta kolmen tunnin kuluttua tapahtumien alkamisesta, vaan käsittämisen viitteellisenä arvona, jolloin koko tiedotustilaisuuteen osallistuvaksi suunniteltu organisaatio olisi valmiina tiedottamaan.³⁰³

Meripelastusta ei voida pitää yhteiskunnassamme sellaisena käsitteenä, joka olisi arkipäiväisen tuttu suurelle osalle kansalaisista. Meripelastuksessa käytettävä terminologia sekä koko johtamisjärjestelmä eivät ole pelkästään kansalaisille outoja. Leppänen toteaa, että meripelastukseen olennaisesti liittyvät sidosryhmätkään eivät tunne meripelastustoimen toimintatapoja riittävällä tarkkuudella.³⁰⁴ Nämä seikat vaikuttavat varmasti mielikuviin, joita meripelastuksesta muodostetaan, mikä taas vaikuttaa siihen kuinka meripelastustoimen viestejä onnettomuuksista tulkitaan. Meripelastusorganisaation tiedottamisessa tulisikin ottaa termistön selittäminen kunnolla huomioon, jotta tiedotteet ymmärrettäisiin.

³⁰¹ Länsi-Suomen merivartioston viestintä (2009). Käsky 312/04/2009

³⁰² Molempien merivartiostojen tiedotussuunnitelmat ovat tässä suhteessa yhtenevät

³⁰³ Meripelastusohje (2010), liitteet

³⁰⁴ Leppänen (2011), s.74.

3.6 Puhelinvaihteiden järjestäminen merivartiostoissa

Vaikka verkkoviestintä on noussut yhä olennaisemmaksi osaksi kriisiviestintää viimeaikaisissa kriiseissä, niin puhelinvaihteiden järjestäminen on yhä olennainen osa koko kriisiviestinnän prosessia. Valtioneuvoston kanslialla ja useilla vapaaehtoisjärjestöillä on kyseiseen toimintaa koulutus ja usein jopa kokemusta.³⁰⁵

Merivartiostot ovat valmistautuneet puhelinvaihteiden järjestämiseen siten, että käytössä on 100 liittymäpaikkaa puhelinverkossa, joihin voidaan kytkeä myös matkapuhelimia. Tiedotusrinkiin kytkeytyminen vaatii pääkäyttäjän hyväksynnän, joita Länsi-Suomen merivartiostossa on kaksi henkilöä. Kun esimerkiksi toimittajat soittavat meripelastuskeskuksen tiedotusnumeroon, niin puhelut ohjautuvat verkkoon kytkeytyneille henkilöille. Tiedotusorganisaatio toimii Länsi-Suomen merivartioston tapauksessa tiedotushuoneissa, jotka ovat esikunnan työskentelyhuoneita. Tiedotusorganisaation koko siis määräytyy sen mukaan, kuinka monta ihmistä saadaan hälytettyä tiedotuksen hoitamiseen. Meripelastussuunnitelmassa on myös tiedostettu, että valtioneuvoston kanslia ja sisäasiainministeriö voivat auttaa tiedotuksen ja puhelinvaihteiden järjestämisessä.³⁰⁶ Komentaja Ari Laaksosen mukaan 12 henkeä on realistinen kapasiteetti, joka voidaan irrottaa puheluihin vastaamiseen. Lisäkapasiteettia saadaan valjastamalla Helsingin ja Vaasan meripelastuslohkokeskukset avustamaan puhelimiin vastaamisessa.³⁰⁷ Tällöin myöskään tilannekuvan saaminen ei olisi välttämättä niin suuri ongelma, koska sitä voidaan seurata RVT-meripelastussovelluksesta. Tästä tilannekuvasta ei kuitenkaan selviä mitä puhelimeen vastaajien tulisi tiedottaa, eikä kyseisestä ohjelmasta saatava tilannekuva ole koottua. Puhelinringissä olevilla ei myöskään ole kyseiseen tehtävään suurella todennäköisyydellä koulutusta, kokemusta eikä kielitaitoa, koska nämä henkilöt ovat suunniteltu otettaviksi esikunnissa työskentelevistä henkilöistä.

Suomenlahden merivartioston tiedotusorganisaatio toimii samoilla periaatteilla, mutta organisaation jäsenten tehtävät ovat henkilöihin sidottuja. Esimerkiksi puhelinvaihteisiin on nimetty yhteensä seitsemän henkilöä, ja reservinä tiedotukseen on suunniteltu käytettävän Helsingin rajatarkastusosastosta hälytettäviä ihmisiä.³⁰⁸ Järjestelmän vahvuutena on varmasti se, että tapahtuman alussa henkilöt tietävät paremmin tehtävänsä. Koska henkilöiden hälytettävyyys perustuu kuitenkin siihen kuinka hyvin heidät tavoitetaan mahdollisilta vapailta ja lomilta, niin organisaatio saattaa olla monilta osilta heikko.

³⁰⁵ Haastattelu; Uusisilta 21.4.2011

³⁰⁶ Länsi-Suomen merivartioston meripelastussuunnitelma (2010), liite 10

³⁰⁷ Laaksonen; haastattelu 27.4.2011

³⁰⁸ Suomenlahden merivartioston meripelastussuunnitelma (2010), kohta 18,2

3.7 Meripelastuskoulutusjärjestelmä viestinnän näkökulmasta

Kuten luvussa kolme on todettu, viestinnän edellytykset syntyvät henkisten edellytysten, viestinnän kyvyn, kanavien, yhteisen kielen sekä viestimien kautta. Nämä edellytykset täyttyvät normaalielämässä ilman sen kummempaa koulutusta, mutta meripelastusjärjestelmä edellyttää siinä työskenteleviltä erityisosaamista monilla tahoilla. Erityisesti viestinnän henkiset edellytykset³⁰⁹ eivät täyty ilman lisäkoulutusta. Rajavartiolaitoksessa näiden henkisten kykyjen vaatimuksia koulutetaan sekä testataan peruskursseilla sekä erikoiskursseilla, kuten meripelastusjohtaja-kurssilla. Meripelastusjärjestelmässä toimiva päällystö saa koulutuksensa Maanpuolustuskorkeakoulun kautta haettavalla merivartiolinjalla, josta valmistuvat upseerit tulevat palvelemaan eri meripelastustoimen tehtävissä kokemuksesta ja urasuuntautumisesta riippuen. Tärkeimpiä tehtäviä viestinnän onnistumisen kannalta ovat meripelastuskeskusten operaattorin sekä meripelastusjohtajan tehtävät, vartioupseerin ja merivartioasemien päällikkötehtävät sekä aluksen perämiehen ja päällikön tehtävät. Suoranaista viestintään liittyvää koulutusta ei anneta kadettikurssilla muutoin kuin GOC-kurssin (General Operator's Certificate eli yleinen radioaseman hoitajan todistus³¹⁰) muodossa, joka pätevoittää kurssin läpäisseet henkilöt käyttämään aluksilla olevia radiolaitteita myös kansainvälisillä merialueilla. Kurssi ei liity kriisiviestintään eikä tiedottamiseen millään tavalla, vaan keskittyy ainoastaan GMDSS-järjestelmän (Global Maritime Distress and Safety System) mukaiseen hätäviestien lähetykseen, vastaanottamiseen, jatkolähetykseen ja yleiseen toimimiseen radioliikenteessä erityisesti hätätilanteissa. Jos henkilö sijoitetaan palvelemaan johtokeskusoperaattorin tai meripelastusjohtajan tehtävään, hänen on käytävä lisäksi CSOC-kurssi (Coast Station Operators Certificate eli rannikkoradioaseman hoitajan tutkinto), meripelastusenglannin kurssi, etsinnän johtaminen ja suunnittelu -kurssi, operaattorikurssi, OSC-kurssi (On Scene Coordinator eli onnettomuuspaikan johtaja) sekä meripelastusjohtajien ja vartiostojen valmiuspäivystäjien on käytävä lisäksi meripelastusjohtaja-kurssi. Kaikilla näistä kursseista ei opeteta tiedottamista, vaan tiedottamisen opetus tapahtuu OSC- ja meripelastusjohtaja-kursseilla.³¹¹ Kursseilla harjoitellaan noin viiden tunnin opetuspaketeissa tiedottamisen perusteita sekä itse tiedottamista. Perusteet näille opetuspaketeille tulevat rajavartiolaitoksen pysyväisasiakirjasta C.19, jossa tiedottamisen opetus ja harjoittelu ovat vaatimuksena.³¹²

³⁰⁹ tietojen käsittelykyky, viestintäjärjestelmien tunteminen, kielitaito, meripelastusjärjestelmän tunteminen

³¹⁰ Viestintäviraston kotisivut: (<http://www.ficora.fi/index/luvat/tutkinnotjatodistukset/meriradio/gocroc.html>)

³¹¹ Salokorpi 10.3.2011; Puhelinhaastattelu.

³¹² Salokorpi 10.3.2011; Puhelinhaastattelu

Samoin kuin viestintään, myös kriisiviestintään vaikuttaa suuresti henkilön omat edellytykset viestintätapahtuman hoitamiseen. Näitä edellytyksiä ei voi saada pelkästään kursseilla, vaan niihin vaikuttaa myös paljon aikaisemmin hankitut viestinnän edellytykset kuten kielitaito.

Merivartiostot järjestävät yllä mainittujen kurssien lisäksi vuosittaisia meripelastusharjoituksia, joissa ainakin yhdessä tulisi harjoitella keskisuuren tai suuronnettomuustilanteen hoitamista. Lisäksi vartiostot osallistuvat kansainvälisiin harjoituksiin sekä muiden meripelastukseen osallistuvien viranomaisten ja varustamoiden harjoituksiin. Kaikkiin harjoituksiin pyritään lisäämään meripelastuskeskuksen toiminta ja johtaminen osaksi, ja ainakin yhteen harjoitukseen pyritään sisällyttämään johtoryhmän toiminta.³¹³

³¹³ Suomenlahden merivartioston meripelastussuunnitelma (2010), kohta harjoitukset

4. TUTKIMUKSEN TULOKSET

Kriisiviestinnän järjestelyiden osalta kummassakin merivartiostossa, rajavartiolaitoksen esikunnassa ja sisäasiainministeriössä on valmistauduttu suuronnettomuuksien johtamiseen ja kriisiviestintään käskyillä, harjoituksilla, ohjeilla ja valmiusjärjestelyillä. Järjestelyt eivät eroa toisistaan kuin painotuseroilla, mutta osa niistä on luonteeltaan kovin ylimalkaisia. Sama ongelma koskee mielestäni koko valtionhallinnon kriisiviestintää ja kriiseihin varautumiseen liittyviä ohjeita ja suunnitelmia. Ensinnäkin kriisiviestintään liittyvät asiakirjat ovat vaikeasti saatavilla, koska kriisiviestinnän kokonaisuuteen liittyvät niin valmiuden ylläpitoa kuin suunnittelua ja itse viestintää koskevat asiakirjat. Näiden lisäksi operatiivisen tason kokonaisuuteen liittyy myös oleellisesti tekninen valmius ja sen suunnittelu kriisitilanteissa. Asiakirjojen hajanaisuuden, laajuuden ja analyyttisyyden eroavaisuuksien takia tutkimuskohdetta ei onnistuttu purkamaan osiin siinä laajuudessa, missä tutkija olisi alun perin halunnut. Kriisiviestintää ei myöskään nähdä omaksi asiakokonaisuudeksi, jonka tulisi kulkea valmiussuunnittelun rinnalla. Tämän lisäksi valtionhallintoa koskevissa kriisiviestinnän ja valmiussuunnittelun ohjeissa puhutaan *normaaliolojen häiriötilanteista, kriiseistä, lievistä kriiseistä* ja pelkästään *viestinnästä* näihin ”olotiloihin” liittyen. Tämä seikka tekee asian selvittämisestä todella sekavaa, koska asiayhteys muuttuu tai on muuttumatta termistön vaihdellessa. Operatiivisille toimijoille annetaan näissä ohjeissa kuitenkin suuria laatuarvoja, joiden tulisi täytyä myös kriisitilanteissa. Tutkittaessa aiemmin tapahtuneita kriisejä huomataan, että ainoastaan järjestelmät ovat muuttuneet, mutta ongelmat eivät ole poistuneet. Estoniassa koettuja ongelmia, kuten puhelinvaihteiden ja muiden viestivälineiden riittämättömyyttä ja tilannekuvan siirtoon liittyviä ongelmia, esiintyy yhä tänä päivänä. Kehityssuunnitelmia on useita, mutta jos meripelastuksen suur- tai monialaonnettomuus tapahtuisi näitä johtopäätöksiä kirjoittaessa, niin tilannekuvaa siirrettäisiin edelleen hyvin pitkälti samoilla menetelmillä kuin Estonian aikaan.

Organisaatio, jonka ainoa tehtävä on päivystää ja johtaa meripelastustapahtumia, voitaisiin myös perustellusti lukea organisaatioksi, jota ei kriisi helposti yllätä. Meripelastusyksiköt ovat jatkuvasti hälytysvalmiudessa, johtokeskuksissa on ympärivuorokautinen miehitys ja hälytykset saadaan liikkumaan nykYTEKNOLOGIAA hyväksikäyttäen minuuttien sisällä kaikille tarpeellisille tahoille. Tämän lisäksi Estoniasta on opittu. Organisaatio muuttui ja epäkohtia korjattiin. Viimeaikaisten kriisien tutkiminen kuitenkin paljasti, että ongelmat, joita aikaisemmissa kriiseissä on kohdattu, eivät ole suinkaan poistuneet, ne ovat paremminkin toistuneet.

Viestintä nähdään nykypäivänä osaksi johtamista käytännössä kaikissa viestintää ja johtamista ohjaavissa dokumenteissa. Kriisin aikana tapahtuva viestintä on kuitenkin niin merkityksellinen resurssi kriisiä hoitavalle organisaatiolle, että sen saama painoarvo suunnitelmissa ei mielestäni vastaa sen merkityksellisyyttä. Viestintä liittyy niin johtamiseen kuin myös tilannekuvaan ja tiedottamiseen. Kriisin ennustamaton luonne määrittää sen, että johtamisen ja toiminnan soveltamisen lisäksi olisi osattava soveltaa myös viestintää. Esimerkiksi tilannekuva ei siirry tänä päivänä käytössä olevalla tekniikalla sille asetettujen laatuvaatimusten mukaisesti automaattisesti. Kriisiorganisaatiossa on myös osattava johtaa kriisiviestintää. Vaikka teknologia on kehittynyt viestinnän osalta huomattavasti viime vuosina, niin se tulee tuskin koskaan kehittymään sille asteelle, että ihmisen ajattelun voisi poistaa tilannekuvan luonnista tai tarpeellisten yksiköiden hälyttämisestä.

4.1 Vastaukset tutkimuskysymyksiin

Tutkimuksen johdannossa asetetut tutkimuskysymykset olivat: ”mitkä ovat viimeisimpien kriisien tutkimusten havaintojen asettamat vaatimukset meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuuden kriisiviestinnälle”. Tästä johdetut alakysymykset ovat:

- Kuinka meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuuden viestintä on järjestetty merivartioston, Rajavartiolaitoksen esikunnan ja sisäasiainministeriön välillä?
- Kuinka tutkituissa kriiseissä havaittuihin epäonnistumisiin ja onnistumisiin johtaneihin seikkoihin on reagoitu hallinnon eri tasoilla?

Viimeaikaisia kriisejä ja kriisiviestinnän tutkimuksia tutkittiin laadullisesti vertailevalla menetelmällä. Tällä menetelmällä tutkimuskohteesta voidaan todeta, että viimeaikaisissa kriiseissä on epäonnistuttu useissa eri viestintään liittyvissä osa-alueissa. Tärkeimmät osa-alueet, jotka tutkimuksessa nousivat esille, ovat tilannekuvan siirtoon liittyvät ongelmat, puhelinvaihteiden riittämättömyys, viranomaisverkon, internetin ja GSM-verkon kapasiteettien riittämättömyys kriiseissä sekä näiden vaikutuksesta osin syntyneet ongelmat yhteistoiminnassa ja tiedonsiirrossa. Vaatimukset, joita viimeaikainen kriisihistoria asettaa meripelastusorganisaatiolle on, että kaiken tasoisien kriisiviestinnän tulisi olla mahdollisimman etupainotteista ja ennakoivaa. Kriisien viestinnässä onnistuttiin niissä tapauksissa, joissa viranomaiset ja muut tahot osasivat valmistautua tiedottamiseen (Myrmanin, Kauhajoki) ja esimerkiksi puhelutulvaan (Töölön sairaala Myrmanin tapauksessa). Yhteistoiminta oli myös yksi tärkeimmistä elementeistä kriisiviestinnässä, minkä hoitamiseksi ei ehdotettu tutkintalautakuntien raporteissa muita vaihtoehtoja kuin harjoittelu, suunnittelu ja koulutus. Laadun määrittäminen sille, riittääkö

esimerkiksi merivartiostojen harjoitustoiminta ja suunnittelun sekä koulutuksen taso suur- ja monialaonnettomuuden hoitamiseen, on mahdotonta. Laatuun liittyy myös muiden tahojen tuntemus meripelastusjärjestelmästä, koska suur- ja monialaonnettomuudet vaativat laajaa yhteistoimintaa.

Meripelastusorganisaatio toimii kuitenkin hyvin pitkälti eri tavalla kuin esimerkiksi pelastuslaitos tai poliisi. Yhteistoiminta on jo olennainen osa harjoittelua ja valmiussuunnittelua, koska suur- tai monialaonnettomuudet ovat vaikuttavuudeltaan niin suuria, että niistä ei edes voi kuvitella selviävän omin voimin. Käytössä olevat viestintäkapasiteetit ovat kuitenkin pitkälti samat kuin muilla sisäasiainhallintoon kuuluvilla viranomaisilla, minkä takia ei mielestäni ole perusteltua olettaa, etteikö tällä hetkellä käytössä olevissa järjestelmissä tulisi kapasiteettien rajat vastaan lähdettäessä johtamaan operaatiota, joka vaatii mittavia ponnisteluja useilta eri viranomaistahoilta ja ministeriöiltä. Viestinnällisiksi pullonkauloiksi tällaisissa tilanteissa muodostuvat meripelastuskeskukset ja niiden toimintaa tukevat johtoryhmät, joilla on kuitenkin viestinnällistä kapasiteettia käytössä hyvin paljon enemmän kuin muilla viranomaisilla jo normaalitilassa. Viestinnällisesti suurin ongelma ei välttämättä olekaan normaalien puhelinten riittämättömyys, vaan ennen kaikkea tilannekuvan siirto. Tämän hetkisillä järjestelmillä siirrettävä tilannekuva on auttamatta liian hidasta hallinnon eri tasojen tarpeisiin. Tilannekuvaa ei pelkästään tarvita tilanteiden johtamisen työkaluina, vaan myös tiedottamista varten. Tämä ongelma on tiedostettu kaikilla tutkimuksessa käsitellyillä hallinnon eri portailla, mutta järjestelmää, joka vastaisi tähän tarpeeseen, ei ole vielä olemassa, vaikka siihen tarvittavat tekniset ratkaisut eivät välttämättä olekaan monimutkaisia. Ongelma ei ole pelkästään meripelastusviranomaisilla, vaan kaikilla hallinnon eri tasoilla. Suunnitteluprosessi onkin vienyt niin paljon aikaa, koska tilannekuvajärjestelmien haluttaisiin olevan samanlaisia kaikilla viranomaisilla, jotta niitä pystyttäisiin hyödyntämään helpommin hallinnon eri tasoilla.

Kriisit ovat tapahtumia, joissa media voi tehdä viranomaisista sankareita tai syntipukkeja. Median toiminta on muuttunut Estonian ajoista huomattavasti – ei pelkästään teknisten mahdollisuuksien myötä – vaan myös toiminnallisesti. Tiedonsiirron nopeus ja kilpailuasetelma vaativat medialta välitöntä reagointia tapahtumiin, koska enää ei voida odottaa lehden painamista aamulla tai illan pääuutislähetystä. Uutiset on saatava verkkoon saman tien. Media toimii nykypäivänä paljon organisoidummin, ja kansa odottaa myös poliittisilta tahoilta reagointia yhteiskuntaa koskettavissa kriiseissä. Median ja yhteiskunnan tiedontarpeeseen reagointi on tunnustettu olennaiseksi tekijäksi myös kaikilla hallinnon eri tasoilla, mutta tiedotukseen järjestettävissä olevat resurssit eivät välttämättä vastaa median luomaan paineeseen. Jos viranomainen ei pysty tuottamaan tietoa tapahtumasta, se tuotetaan jollain muulla keinolla, jol-

loin lähtevä sanoma ei ole enää millään tavalla viranomaisen kontrollissa. Älypuhelimien ja nopean langattoman tiedonsiirron aikana videoiden lähettäminen esimerkiksi uppoavasta aluksesta ei ole nykypäivänä ongelma

Kaikilla hallinnon tasoilla lasketaankin paljon yhden kortin varaan – internetiin. Internetyhteys on tällä hetkellä yhden palveluntarjoajan varassa koko sisäasiainhallinnossa, eikä tälle yhteydelle ole tietääkseni olemassa ainakaan nopeasti käyttöön otettavaa varayhteyttä. Internet on kieltämättä osoittautunut tehokkaaksi viestinnän disseminaation kanavaksi varsinkin kriiseissä, koska sinne ladattava tieto ei ole esimerkiksi uutisten lähetysaikoihin sidonnaista.

Viestintä suur- ja monialaonnettomuustilanteissa merivartioston, rajavartiolaitoksen esikunnan ja sisäasiainministeriön välillä on täysin riippuvainen toiminnan vaiheesta. Ensivaiheessa on suunniteltu annettavaksi ensitiedot ja hälytykset, mutta kun johtoryhmät ja ministeriöiden neuvostot ehtivät kokoontua, niin tilannekuvan välittämisestä tulee olennaista. Reaaliaikaisen tilannekuvan välittämiseen ei ole tällä hetkellä olemassa teknistä ratkaisua, minkä takia tilanteessa jouduttaisiin hyödyntämään käytössä olevia keinoja. Eräitä tutkimuksessa esille nousseita vaihtoehtoja ovat muun muassa videoneuvottelun hyödyntäminen ja osin sähköiseen materiaaliin (esimerkiksi sähköposti) sidottu koostettu tilannekuva.

4.2 Tutkimuksen arviointi

Meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuus on jo itsessään laaja käsite, johon liittyvä viestintä on haastava aihe tarkasteltavaksi. Viestinnän tarkastelua ei voida liittää pelkästään tilanteissa tapahtuvaan operatiiviseen toimintaan, koska sitä ohjaa ja siihen vaikuttaa lakien ja ohjeiden lisäksi muun muassa koulutus ja hallinnollinen ohjaus.

Kriisiviestintää ja johtamista ei tulisi käsitteinä erottaa toisistaan, mutta niiden tarkastelu kokonaisuutena olisi opinnäytetyön laajuisessa tutkimuksessa mahdotonta, ainakin silloin kun tarkastelu ulotetaan hallinnon eri tasoille. Tämän takia myöskään tässä tutkimuksessa ei ole pystytty tuomaan esille kaikkea hallinnon eri tasoilla tapahtuvaa kriisiviestintää siinä laajuudessa, jonka asian tärkeys sille soisi. Myös kriisien tarkastelu, niin mielenkiintoista kun se olikin, ei vastaa täysin kysymykseen siitä miten meripelastusorganisaation tulisi valmistautua suur- ja monialaonnettomuuden viestintään. Itse asiassa koko aikaisempien kriisien tulkitseminen voidaan kyseenalaistaa sillä, että ne eivät suurelta osin vastaa ensinnäkään meripelastusta kriiseinä (paitsi tietysti Estonia), eivätkä niissä toimineet organisaatiot vastaa meripelast-

tustointia organisatorisesti kuin hallinnon ylimmillä tasoilla. Suur- ja monialaonnettomuuden käsite on myös ongelmallinen. Ihmisiä haastatellessani sain kuvan, että kaikilla meripelastuksen kanssa tekemisissä olevilla ihmisillä on jollakin tavalla erilainen käsitys suur- ja monialaonnettomuudesta. Yhteisenä tekijänä näille näkemyksille toimi se, että sen kuvitellaan olevan niin laaja ja haastava operaatio, ettei siitä voida selvittää kunnialla käytössä olevilla resursseilla. Ongelma on mielestäni se, että suur- ja monialaonnettomuuden käsite on ihmismielissä syntynyt intentionaalisesti tuotettu artefakti, jolle jokainen antaa oman mielikuvituksensa mukaisen kuvan. Tämä artefakti, yläkäsite meripelastussuunnitelmissa ja muissa asiakirjoissa, ei voi antaa tutkijalle täysin objektiivista tietoa tutkimuskohteesta, koska sille annettava mielikuva ohjaa kohteen tutkimista suurilta osin. Jokaisen meripelastusviranomaisen mielessä on se kuva, mitä esimerkiksi 3000 ihmisen evakuointi saa aikaan viestiliikenteessä. Tämän takia tutkimuskohteen tematisointi olikin niin monimutkaista. Suur- ja monialaonnettomuutta ei tulisi käsitellä siinä laajuudessa, jossa se voi esiintyä, vaan sitä tulisi tulkita pienemmässä mittakaavassa tai osissa.

Myös tutkimusmenetelmät ja käytetty aineisto rajoittivat asian tulkitsemista, koska suuronnettomuusharjoituksista tehdyt raportit ovat vähintäänkin suppeita, eikä haastatteluilla ja asiakirjojen tutkimisella päästä kuvaamaan ilmiötä kuin niin sanotulla ”positiivisella” tasolla. Tällä tarkoitan sitä, että varsinkin ohjeet kuvaavat meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuutta siinä suhteessa kuin sen hoitamisen *tulisi* tapahtua. Osallistuva menetelmä olisi tässä suhteessa ollut parempi lopputuloksen kannalta, mikäli siihen olisi tarjoutunut mahdollisuus. Osallistuva menetelmä olisi tarjonnut parhaan mahdollisuuden tarkastella ilmiötä tavalla, joka ei edellytä kriisiä, kuitenkin siinä ympäristössä missä kriisi ilmenisi.

Rajavartiolaitoksen esikunnan rooli meripelastustoimen viestintään osallistumisessa, sen osuus meripelastuksen hallinnollisessa organisaatiossa sekä sen osallistuminen onnettomuuksien viestintään on ollut kaikista tutkimukseni kohteista epäselvin. Mikään asiakirja, jossa käsitellään mainitsemiani asioita, ei yksiselitteisesti selvennä rajavartiolaitoksen esikunnan roolia näissä asioissa.

Parhaiten tutkimukseni objektiivisuutta kuvaa se, että tekemäni johtopäätökset eivät kuvaa niitä alkuhypooteeseja ja oletuksia, joita tutkijalla oli tutkittavasta kohteesta. Luulin tutkimuksen alussa, että nimenomaan tiedotus olisi suurin haaste merivartiostoilta kriisitilanteissa, vaikka tutkimus osoitti, että se on merivartiostojen suurin vahvuus kriisiviestinnässä verrattuna muihin viranomaisiin. Järjestelyt tiedotusta varten ovat koko ajan olemassa, eikä organi-

saation tarvitse ottaa käyttöön väliaikaistiloja tiedotustilaisuuksien järjestämiseen. Meripelastustapahtumat ovat muutenkin sellaisia, joissa meripelastusviranomaisen rooli niiden syntymisen taustalla on ollut toistaiseksi vähäinen, minkä takia median luoma negatiivinen julkisuus todennäköisesti kohdistuu muihin tahoihin, jos tiedotuksessa osataan ennakoida.

4.3 Esitykset jatkotutkimusaiheiksi

Monet kriisiviestintään liittyvistä aiheista ovat kesken tätä tutkimusta kirjoittaessa, ja niin tulee olemaan varmasti myös tulevaisuudessa. Nyky-yhteiskunnassa ei voidakaan olettaa, että asioista tulisi joskus ”valmiita”, vaan muutosta pidetäänkin yleisesti ainoana pysyvänä olotilana. Tämän muutoksen keskellä kriisiviestintäkin muokkaantuu, ja sitä koskeva tutkimus tulee toivottavasti tarjoamaan päätöksentekijöille tukea, jotta kriisiviestintään liittyvä ongelmakenttä on myös tulevaisuudessa tiedostettu asia. Kriisihistorian osoittamalla tavalla tekniset ratkaisut eivät ole tuoneet välttämättä helpotusta ongelmiin, vaan ratkaisuksi on ehdotettu muun muassa harjoittelua ja suunnittelua. Näiden teknisten ratkaisujen kehityksen keskellä voitaisiin helposti soveltaa jo olemassa olevaa tietoa, esimerkiksi alla esitetyillä tavoilla.

Yhteiskunnan ja median reagointi erilaisiin tilanteisiin on osoittautunut tutkimusten valossa ennalta arvaamattomaksi. Meripelastus on varmasti yksi niistä käsitteistä, joista ihmisille tulee mieleen lähinnä Estonia tai vaikkapa Pelastushelikopteri-sarja, jota näytettiin Jim-kanavalla ainakin vuonna 2010. Merivartiostojen tiedotustoiminnan kehittämisen kannalta olisikin mielestäni olennaista tutkia, minkälaiset tapahtumat mediaa ja kansalaisia kiinnostavat esimerkiksi merivartiostojen julkaisemissa tiedotteissa. Tätä aihetta voitaisiin tutkia esimerkiksi mediatutkimuksen keinoin hakemalla otantaan valituista lehdistä ja verkkojulkaisuista tapahtumia, joista on tiedotettu aluksi Rajavartiolaitoksen verkkojulkaisuissa. Tätä kautta saataisiin selville, minkä tyyppisistä tapahtumista lehdet tekevät omia julkaisuja ja minkälaiset tiedotteet eivät saa lehdistössä palstatilaa.

Rajavartiolaitoksen tietojärjestelmään on taltioitu vuosien varrella suunnaton määrä tietoa eri meripelastustapahtumista, ja tästä tiedosta hyödynnetään vain murto-osaa. Meripelastustapahtumien viestintää voitaisiinkin tutkia tämän tiedon valossa esimerkiksi määrällisin menetelmin siten, että eri tapahtumatyyppejä tematisoitaisiin ja tällä tavalla laskettaisiin esimerkiksi eri tapahtumatyyppien vaatimaa tilannekuvan muodostukseen tai hälytyksiin tarvittavaa viestintää. Tätä informaatiota voitaisiin täydentää esimerkiksi meripelastuskeskuksen puhelin- ja

radiotallenteissa olevalla tiedolla. Tutkimuksen tuloksista voitaisiin päätellä esimerkiksi sitä, missä tilanteissa viestiliikenne tukkeutuu ja minkälaiset tilanteet vaativat eniten viestintää.

LÄHTEET

JULKAISTUT LÄHTEET

KIRJALLISUUS

Alasuutari, Pertti; *Laadullinen tutkimus*, Vastapaino, Tampere, 1994

Aula, Jorma & Sokero, Mikko; *Estonia – se uppoaa joka yö*, Polarlehdet Oy, Rovaniemi, 1995

Forsberg, Tuomas & Pursiainen, Kristian; *Suomalainen kriisipäättökseteko*. Teoksessa; *Suomi ja kriisit. Vaaran vuosista terrori-iskuihin*. Toim. Visuri, Pekka, Gaudeamus, Helsinki 2003

Hakala, Salli: *Koulusurmat verkostoyhteiskunnassa, Analyysi Jokelan ja Kauhajoen kriisien viestinnästä*, Viestinnän tutkimuskeskus CRC, viestinnän laitos, Helsingin yliopisto, 2010

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula; *Tutki ja kirjoita*, kustannusosakeyhtiö Tammi, Hämeenlinna, 2010

Huhtala, Hannele & Hakala, Salli; *Kriisi ja viestintä*, Gaudeamus, Helsinki, 2007

Jensen, Klaus, Bruhn; *A handbook of Media and Communication Research. Qualitative and Quantitative methods*, Routledge, London, 2002

Karhu, Matti & Henriksson, Arto; *Skandaalit & Katastrofit - käytännön kriisiviestintäopas*, Infoviestintä Oy, Helsinki, 2008

Karhu, Matti & Henriksson, Arto; *Kriisit ja viestintä. Opas imagon hallintaan ja julkisuuspeiliin*. Infoviestintä Oy, Helsinki, 2002

Lehtonen, Jaakko; *Ettei pahin tapahtuisi. Riski- ja kriisiviestinnän perusteet*, Ykkös-Offset, Vaasa, 2009

Lehtonen, Jaakko; *Kriisiviestintä*, Ykkös-Offset, Vaasa, 1999

Lundegård, Mats; *MAYDAY MAYDAY. Estonias undergång*, WSOY, Finland, 1995

Melin, Harri & Räsänen, Pekka & Anttila Anu-Hanna; *Tutkimus menetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat*, WS Bookwell Oy, Juva, 2005

Meripelastusohje 2003. Edita Prima Oy, Helsinki, 2003

Niiniluoto, Ilkka: *Johdatus tieteen filosofiaan*, Otavan kirjapaino oy, Helsinki, 2002

Niiniluoto. Ilkka; *Tiede, filosofia ja maailmankatsomus: Filosofisia esseitä tiedosta ja sen arvosta*. Helsinki Otava, 1984

Ojanen, Olli-Pekka, tutkijaryhmän pj. & muut; *Räjähdyks kauppakeskus Myyrmannissa: sisäasiainministeriön asettaman tutkijaryhmän raportti*, sisäasiainministeriön julkaisu, 2002

Rabe, Jutta; *Estonia. Tragedia Itämerellä*, Alfamer kustannus Oy, Helsinki, 2002

Raittila, Pentti: *Uutinen Estonia*, Vammalan kirjapaino Oy, Vammala, 1996

Raitila, Pentti, Koljonen, Kari & Väliaverronen, Jari; *Journalism and school shootings in Finland 2007-2008*, Tampereen yliopistopaino Oy, Tampere, 2010

Regester, Michael; *Kriisit hallintaan. Opas kriisiviestintään*. Gummerus, Helsinki, 1990

Seeck, Hannele, Hakala, Salli & Lavento, Heidi; *Kriisijohtaminen ja viestintä. Tapaus Nokian vesikriisi*, Kuntaliitto, Helsinki, 2008

Strömberg, Anne & Johansson, Leif & Leino, Tuula & Lusa, Sirpa & Mankkinen, Teija; *Pelastajien kokemukset Myyrmannin kauppakeskuksen pommiräjähdyksen pelastusoperaation aikana ja sen jälkeen - haastattelututkimus noin 1,5 vuotta tapahtuman jälkeen*, Palosuojelurahaston rahoittama hanke, 2003

Tikka, Minttu, Pedak, Maarit, Hakala, Salli; *Kriisi, SPR ja mediayhteiskunta. Suomen punaisen ristin organisoituminen kotimaisissa kriiseissä*. Yliopistopaino, Helsinki, 2010

Uusitalo, Hannu; *Tiede tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan*. Toinen painos, WSOY, Juva, 1995

Swannell, Julia (editor); *The Oxford modern English dictionary*, Claredon press, Oxford, kolmas painos, 1995

Varto, Juha; *Laadullisen tutkimuksen metodologia*, Kirjayhtymä Oy, Tampere, 1992

Virta, Jami; *Johtamisen laitoksen tutkimusohje*, Edita Prima Oy, Helsinki, 2009

Wiio, Osmo A; *Viestinnän perusteet*, Wellin + Göös, Helsinki 1974, Toinen painos

Wiio, Osmo A; *Viestintä yleensä epäonnistuu – paitsi sattumalta. Wiion lait viestinnästä ja tulevaisuudesta*. Deltakirja, Espoo (2009)

Wiio, Osmo A; *Viestinnän tutkimussuuntia*, Yliopistopaino, Helsinki, 1992.

Raitila, Juntunen, Johansson, Kangasluoma, Koljonen, Kumpu, Perno & Väliverronen; *Jokelan koulusurmat mediassa*. Kopio Niini Finland Oy, Tampere, 2008. Verkkajulkaisu (<http://www.hssaatio.fi/images/stories/tiedostot/Jokelanettiversio.pdf>)

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli; *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*, Gummerus, Jyväskylä, 2004

TUTKIELMAT

Hanén, Tom, komentaja; *Turvallisuusjohtaminen ja rajavartiolaitos – yksittäisten onnettomuuksien tutkinnasta strategisten häiriöiden hallintaan*. MPKK, Helsinki, 2005

Leppänen, Petteri, komentajakapteeni; *Meripelastuksen johtamisen kompleksisuus Suomessa, upseerin tutkinnon täydentäminen sotatieteiden maisterin tutkinnoksi, pro gradu – opinnäytetyö*, MPKK:n ja RMVK:n kirjastot, 2011

Mielonen, Marja; *Kolarihoidosta hallittuun kriisiviestintään? Case Kangasalan kunta*, HAMK, Visamäki, tiivistelmä (2009). (<http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-200905142786>)

IMO:n julkaisu; *GUIDELINES ON THE TRAINING OF SAR SERVICE PERSONNEL WORKING IN MAJOR INCIDENTS*, MSC.1/Circ 1186, 2006

Laki suuronnettomuuksien tutkinnasta 3.5.1985(373), osoitteesta: www.finlex.fi

Meripelastuslaki 30.11.2001/1145, Osoitteesta: www.finlex.fi

Meripelastusohje 2010

Valtioneuvosto; *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia*. Valtioneuvoston periaatepäätös 16.12.2010. Sivulta: <http://www.yhteiskunnanturvallisuus.fi/fi/materiaalit>

Valtioneuvoston kanslia; *Valtion kriisijohtamismallin toteuttaminen alue- ja paikallishallinnossa*. Työryhmän loppuraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 15/2009

Valtioneuvoston kanslia; *Valtionhallinnon viestintäsuositus*, Valtioneuvoston kanslian määräykset, ohjeet ja suositukset 2/2010

Valtioneuvoston kanslia; *Valtionhallinnon viestintä kriisitilanteissa ja poikkeusoloissa*, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja, 15/2007

Oikeusministeriön julkaisu; *Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008. Tutkintalautakunnan raportti*, Multiprint Oy, Helsinki, 2010

Oikeusministeriön julkaisu; *Jokelan koulusurmat 7.11.2007 – Tutkintalautakunnan raportti*, Multiprint Oy, Helsinki, 2009

Onnettomuustutkintakeskuksen raportti; *Vaaratilanteen meriradioliikenne s.62 (2002)* Verkkojulkaisu osoitteesta:
<http://www.onnettomuustutkinta.fi/Etusivu/Tutkintaselostukset/Vesiliikenne/VesiliikenneTee matutkinnat/1284990287620>

Onnettomuustutkintakeskuksen raportti; *Onnettomuustutkintakeskuksen loppuraportti Itämerellä 28.9.1994 tapahtuneesta matkustaja-autolautan kaatumisen tutkinnasta. MV Estonia*. Oy

Edita Ab, Helsinki 2000 Osoitteesta: <http://www.onnettomuustutkinta.fi/Etusivu/> Tutkimustaselostukset/Vesiliikenne/MVEstonia

Onnettomuustutkintakeskuksen tutkintaraportti; *Aasian luonnonkatastrofi 26.12.2004*, Multi-print, Helsinki, 2005

Rajavartiolaitos; *Rajavartiolaitoksen strategia 2019*. Vahvistettu 18.3.2009. Osoitteesta: [http://www.raja.fi/rvl/home.nsf/files/7F9B7B3EF6F54594C22576B9003BB597/\\$file/strategia2019_fi.pdf](http://www.raja.fi/rvl/home.nsf/files/7F9B7B3EF6F54594C22576B9003BB597/$file/strategia2019_fi.pdf)

Sisäasiainministeriö; *Tehostettu viestintä sisäasiain hallinnossa. Valmiusviestintätyöryhmän raportti*. Sisäasiainministeriön julkaisusarja, Helsinki, 21/2006

Sisäasiainministeriö; *Sisäasiainministeriön viestintästrategia ja -suunnitelma vuosille 2011 – 2015*, 2011, ei julkaistu vielä tutkimuksen aikana

INTERNETLÄHTEET

Kukkamäki, Markku & Saloniemi, Aira; *Ölly- ja meriliikenteen riskit*, osoitteesta: http://www.itameriportaali.fi/fi/tietoa/uhat/oljyonnettomuudet/fi_FI/oljyonnettomuudet/

Web of knowledge, sivulta; <http://wokinfo.com/about/whatitis/>

Georgakopoulos Dimitrios, Schuster Hans, Baker Donald & Cichocki Andrzej; *Managing Escalation of Collaboration Processes in Crisis Mitigation Situations*, 2000, verkkojulkaisu osoitteesta: www.google-scholar.com

Hoikkala, Tommi & Suurpää, Leena (toim.); *Kauhajoen jälkipaini*. Nuorisotutkijoiden ja ammattilaisten puheenvuoroja, Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura
Verkkojulkaisuja 25, julkaisusta käsitelty Salli Hakalan & Johanna Sumialan artikkelia,
Osoitteesta: <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/kauhajoki.pdf>

Hale, E. Joanne, Dulek E. Ronald, Hale, P. David; *CRISIS RESPONSE COMMUNICATION CHALLENGES. Building Theory From Qualitative Data*, The University of Alabama, Journal of Business Communication, Volume 42, Number 2, April 2005. Haettu Isi Web of Knowledgesta

Harald, John, Henry, Marcus & Wallace, William A.; *THE MANAGEMENT OF A MARITIME CRISIS: THE INTEGRATION OF PLANNING, PREVENTION, AND RESPONSE*, part of the Natural Hazards Research & Applications Information Center's ongoing Quick Response Research Report Series, 1989. Haettu osoitteesta; www.google-solar.com

Turun yliopiston sivujen kautta;

<http://ezproxy.utu.fi:2054/mot/turkuyo/netmot.exe?motportal=80>

Yhteiskunnan turvallisuusstrategiaan liittyvät verkkosivut; <http://www.yetts.fi/>

Jyväskylän yliopiston humanistisen tiedekunnan verkkosivut. Menetelmäpolkuja humanisteille. Osoitteesta:

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/ongelmanasettelu/ilmioiden-valisten-yhteyksien-kuvaaminen>

Pirkanmaan sairaanhoitopiirin verkkosivut, osoitteesta:

<http://www.pshp.fi/default.aspx?nodeid=11146>

Department for transport, Maritime and Coast Guard agency

<http://www.mcga.gov.uk/c4mca/mcga07-home.htm>

Hankilanoja, Asko, rehtori; *Siilin koulun kriisisuunnitelma*, 2008. Osoitteesta:

<http://www.peda.net/veraja/pieksamaki/perus/siili/strategiat/kriisi>

ISI web of knowledge: http://ezproxy.utu.fi:2755/WOS_GeneralSearchinput.do?product=WOS&SID=R1D6LfjiEG8CJIiDAel&search_mode=GeneralSearch

Luoma, Pentti; *kvalitatiivinen vertaileva analyysi*, 1996, osoitteesta:

<http://wwwedu.oulu.fi/sos/English/Links/kva496.htm>

Viestintäviraston kotisivut:

<http://www.ficora.fi/index/luvat/tutkinnotjatodistukset/meriradio/gocroc.html>

Hakukone Google, (<http://www.google.com>)

Tutkijoille suunnattu hakukone Google Scholar,
(<http://scholar.google.fi/schhp?hl=fi&tab=ws>)

Nelli-Portaali, (<http://www.nelliportaali.fi/V?RN=452863535>)

JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

Länsi-Suomen merivartioston meripelastussuunnitelma 2010

Suomenlahden merivartioston meripelastussuunnitelma 2011

Länsi-Suomen merivartiosto; *Tulossuunnitelma 2010 sekä toiminta- ja taloussuunnitelma 2011-2014 aineisto*. RVLE:n käsky 1267/20/2009

Länsi-Suomen merivartioston viestintä (2009), Käsky 312/04/2009

Rajavartiolaitoksen pysyväisasiakirja C.2 Rajavartiolaitoksen valmiusjärjestelyt (1933/44/2005)

Rajavartiolaitos, ydinprosessien välinen toimintamalli, 2007 (LUOTTAMUKSELLINEN)

Rajavartiolaitoksen pysyväisasiakirja C.12 (RVLE:n määräys n:o 2661/rmos/400/23.12.2005), 2005

SANOMALEHDET JA LEHTIEN VERKKOJULKAISUT

Helsingin sanomat; *Rahtilaivoja ajelehtii tuuliajolla Itämerellä lähes päivittäin*. 24.9.2009

Iltalehden verkkosivut, (www.iltalehti.fi)

Aamulehden verkkosivut 14.3.2011,
(<http://www.aamulehti.fi/cs/Satellite/Kotimaa/1194670400454/artikkeli/miksi+sateilytuturvakeskuksen+sivut+kaatuivat+.html>)

HAASTATTELUT

Maunu, Tomi, luutnantti (meripelastusjohtaja, MRCC Turun tiedotusvastaava); puhelinhaastattelu 13.1.2011. Muistiinpanot tutkijan hallussa

Guseff, Niklas, yliluutnantti (meripelastusjohtaja, MRCC Turku); haastattelu 20.4.2011. Muistiinpanot tutkijan hallussa

Hiljanen, Samu, yliluutnantti (meripelastusjohtaja, MRCC Turku); haastattelu 20.4.2011, Muistiinpanot tutkijan hallussa

Puhelinkeskustelu: Niittylä – Leppänen, Petteri, komentajakapteeni (Rajavartiolaitoksen esikunta) 2.11.2009. Muistiinpanot tutkijan hallussa

Liljeström, Satu, ylikonstaapeli, kenttäjohtaja, Itäkeskuksen poliisi; puhelinhaastattelu 10.3.2011. Muistiinpanot tutkijan hallussa

kapteeniluutnantti, Salokorpi, Matti, meripelastuksen pääopettaja Raja –ja merivartiokoulu, Espoo; puhelinhaastattelu 10.3.2011. Muistiinpanot tutkijan hallussa

Pesonen, Timo, yliluutnantti (Länsi-Suomen merivartioston esikunta, tekninen toimiala, haastattelu koski puhelinvaihte ja internet kapasiteetteja); haastattelu 12.3.2011. Muistiinpanot tutkijan hallussa

Uusisilta, Kaija, Sisäasiainministeriön viestintäpäällikkö; haastattelu 21.4.2011 Sisäasiainministeriö. Materiaali tutkijan hallussa

Laaksonen, Ari, komentaja, entinen Länsi-Suomen merivartioston apulaiskomentaja; haastattelu 27.4.2011 RVLE. Materiaali tutkijan hallussa

Estonia-onnettomuus

MV Estonian uppoaminen 28.9.1994 noin kello 1.50 noin 100 km Utön saaren eteläpuolella Suomen meripelastusvastuualueella on ollut viimeisin meripelastustoimen kriisiksi luokiteltava suuronnettomuus. Onnettomuudessa menehtyi 851 ihmistä.³¹⁴ Onnettomuus johtui Estonian keulavisiirin irtoamisesta kovassa merenkäynnissä, mikä johti veden tulvimiseen aluksen autokannelle ja sitä kautta loppujen lopuksi vakavuuden menettämiseen ja uppoamiseen.³¹⁵ Onnettomuus luettiin yhdeksi maailman kymmenestä tärkeimmästä uutisaiheesta vuonna 1994, ja se vaikutti merkittävästi tänä päivänä käytössä olevaan meripelastusjärjestelmään erityisesti Suomessa. Estonian uppoaminen vaikutti myös maailmalla kansainvälisen merenkulkujärjestön IMO:n (International Maritime Organisation) kautta. Estonia-työryhmän tekemien havaintojen perusteella vaatimukset alusten keulaporteista ja vakavuudesta tiukkenivat vuonna 1995 SOLAS-sopimuksen (International convention for the Safety Of Life At Sea) muutosten myötä.

Estonia-onnettomuudesta on julkaistu paljon tutkimuksia ja kirjoja, jotka liittyvät ihmisten pelastumiseen, median toimintaan ja onnettomuuden syihin. Tässä tutkimuksessa Estonia-onnettomuutta käsitellään aluksi kansainvälisen tutkintakomission loppuraportin perusteella. Tämän raportin antamia tietoja täydennetään muilla tutkimuksilla ja julkaisulla, kuten Raittila (1996), Huhtala & Hakala (2007), Aula & Sokero (1995), Rabe (2002) ja Lundegård (1995). Näitä julkaisuja analysoitaessa Jutta Raben (2002) tutkimukset näyttäytyvät kritiikkinä koko kansainvälisen tutkintalautakunnan johtopäätöksiä ja havaintoja kohtaan. Rabe muun muassa kritisoi tutkintalautakunnan työtä termein ”salamyhkäisyyksiä”, ”asiakirjojen väärentämistä”, ”todisteiden hävittämistä”, ”tutkijalausuntojen väärentämistä” ja ”todistajalausuntojen painostamista”.³¹⁶ Koska Raben työ esittäytyy täydellisenä vastakohtana tutkintalautakunnan työlle, olen päättänyt olla käyttämättä kyseistä julkaisua Estonian käsittelyssä sen takia, että lähdekritiikin valossa Raben työtä ei voida pitää yhtä laadukkaana kuin kansainvälisen tutkijalautakunnan työtä. Toisekseen Raben tutkimus liittyy enemmänkin Estonian uppoamiseen johtaneiden syiden spekulointiin, eikä täten liity tutkimukseni viitekehykseen. Myös Lundegårdin sekä Aulan & Sokeron julkaisut käsittelevät enemmän pelastautumistarinoita, joten nekaan

³¹⁴ Onnettomuustutkintakeskuksen loppuraportti *Itämerellä 28.9.1994 tapahtuneesta matkustaja-autolautan kaatumisen tutkinnasta. MV Estonia*. s. 21 – 22. Oy Edita Ab, Helsinki (2000) Osoitteesta: <http://www.onnettomuustutkinta.fi/Etusivu/Tutkintaselostukset/Vesiliikenne/MVEstonia>

³¹⁵ Sama s.225

³¹⁶ Rabe, Jutta; *Estonia. Tragedia Itämerellä*, Alfamer kustannus Oy, Helsinki, (2002) s.4

eivät liity suoranaisesti tutkimukseen, vaikkakin ovat julkaisuina mielenkiintoisia, koska ne valottavat tapahtumien kokonaiskulkua pelastautuneiden näkökulmasta.³¹⁷

Lähtökohtatilanne ja hälytykset

Onnettomuuden pelastustoimia johdettiin Turun meripelastuskeskuksesta (MRCC Turku), joka kuului silloisen Saaristomeren merivartioston alaisuuteen. Turun meripelastuskeskuksen päivystäjä sai tiedon onnettomuudesta onnettomuusyönä klo 1.24, jolloin Estonia lähetti toisen Mayday-hätäkutsunsa.³¹⁸ Tällöin meripelastuskeskuksessa oli ainoastaan yksi päivystäjä, eivätkä meripelastuskeskuksen tehtävät olleet samanlaisia kuin ne ovat nykypäivänä.³¹⁹ Meripelastuskeskuksen tehtävänä oli samoin kuin tänä päivänä johtaa meripelastusta ja hälyttää alueelle pelastusyksiköitä, mutta se ei ollut yksin vastuussa hätäradioliikenteen päivystämisestä ja hoitamisesta. Tätä tehtävää hoiti pääasiallisesti Telecom Finland Oy:n omistama Helsinki Radio silloisen merenkulkulaitoksen ostamana palveluna.³²⁰ Viestintäjärjestelmien osalta valitsi GMDSS-järjestelmään liittymisen ylimenokausi. Meripelastuskeskuksissa oli vanhan järjestelmän sekä uuden järjestelmän mukaiset laitteet, jotka kuitenkin osoittautuivat operatiivisesti heikoiksi.³²¹

Meripelastusjärjestelmä erosi nykyisestä muun muassa siten, että Saaristomeren meripelastusvastuualueella toimi kaksi meripelastuslohkokeskusta (MRSC Turku Nauvon Pärnäsissä sekä MRSC Mariehamn Maarianhaminassa) ja yksi meripelastuskeskus (MRCC Turku Saaristomeren merivartioston esikunnan yhteydessä Turussa). Silloisen suuronnettomuussuunnitelman mukaan meripelastuskeskuksen päivystäjän tehtävänä oli hälyttää suuronnettomuussuunnitelmassa mainitut tahot ja henkilöt onnettomuuden tapahtuessa. Näin tapahtuikin, ja meripelastuskeskus oli suuronnettomuussuunnitelman mukaan miehitetty kello 4.15 onnettomuusyönä merivartioston komentajan saapuessa meripelastuskeskukseen.³²² Tällöin ensimmäisestä tiedosta, jonka MRCC Turku sai onnettomuuden alettua, oli kulunut kaksi tuntia ja 51 minuuttia. Kello 12.00, kun Estonian uppoamisesta oli kulunut noin kymmenen tuntia, alueella oli pelastustöissä 19 alusta, 19 helikopteria ja kolme lentokonetta. Pelastustöissä oli

³¹⁷ Aula, Jorma & Sokero, Mikko; *Estonia – se uppoaa joka yö*, Polarlehdet Oy, Rovaniemi, 1995, sekä Lundegård, Mats; *MAYDAY MAYDAY. Estonias undergång*, WSOY, Finland, 1995

³¹⁸ Onnettomuustutkintakeskuksen loppuraportti, MV Estonia (2000), s.91. Ensimmäisen hätäkutsun vastaanotti Viking Mariella klo 1.22

³¹⁹ Merivartioston valmiuspäivystäjä ja tehtäväpäivystäjä olivat niin sanotussa kotivarallaolossa tunnin hälytysvalmiudessa. Lähde: Sama s.99

³²⁰ Sama s.93

³²¹ Onnettomuustutkintakeskuksen raportti; *Vaaratilanteen meriradioliikenne* (2002) s.62

³²² Onnettomuustutkintakeskuksen loppuraportti. MV Estonia, (2000) s.101

siis mittava pinta- ja ilmayksiköstä koostuva organisaatio, jonka johtovastuu oli meripelastuskeskus Turulla.³²³

Hälytysnopeutta ovat kritisoineet niin Raittila kuin onnettomuustutkintalautakunta. Suurin syy hälytysten hitauteen oli tekniset ratkaisut, eli puhelin ja hakulaitejärjestelmä. Vaikka hakulaitteeseen lähetettävä hälytys onnistukin puhelinsoittoa nopeammin, niin hakulaitteisiin tulleet hälytykset johtivat vastasoittoon meripelastuskeskukseen.³²⁴

Yhteistoiminta ja tilannekuva

Suomen, Ruotsin ja Viron välinen yhteistoiminta perustui onnettomuuden aikaan voimassa oleviin sopimuksiin maiden välisestä yhteistyöstä meri- ja lentopelastuspalvelussa. Käytännön yhteistoiminta toteutettiin meripelastuskeskusten välillä, ja lisäksi muun muassa vuonna 1992 järjestettiin Suomen, Viron ja Venäjän välillä meripelastusharjoitus, jossa simuloitiin matkustaja-autolautta onnettomuutta. Yhteistoiminta oli käytännössä aktiivisempaa kuin maiden väliset sopimukset edellyttivät.³²⁵

Koska tapahtuma-alueella oli suuri määrä ilma- ja pinta-yksiköitä, johtamisen ja etsinnän tueksi määrättiin onnettomuuspaikan johtaja, pintaetsinnän johtaja sekä ilmatoiminnan johtaja. Onnettomuuspaikan johtajana toimi Silja Europan kapteeni noin kello kahdesta yöllä siihen saakka, kun vartiolaiva Tursas otti tehtävän vastaan kello 20.30. Silja Europan avuksi tuli lentotoiminnan koordinaattori kello 6.50 sekä pintaetsinnän johtaja (SCC) kello 9.45

Koska pelastustöiden johtaminen oli keskitetty MRCC Turkuun, oli siellä paras tilannekuva onnettomuudesta. Johtoryhmän jäsenet välittivät tilannekuvaa omien organisaatioidensa suuntaan ja tätä kautta tarvitsijat saivat ajantasaista tietoa onnettomuudesta. Medialla oli myös tärkeä rooli tilannekuvan muodostuksessa. Koska meripelastusorganisaatio ei olisi pystynyt omilla resursseilla toimittamaan kaikkea tietoa kaikille tarvitsijoille, syntyi median jatkuvasta uutisoinnista tärkeä tiedonlähde esimerkiksi sairaaloille, jotka tarvitsivat tilannekuvaa oman toiminnan suunnitteluun. Yksi pelastustöiden johtamiseen osallistunut viranomainen onkin todennut Raittilan haastattelussa, että tiedottaminen ei ole meripelastusviranomaisten vahvimpia puolia. Median vahvin puoli se kuitenkin on. Viranomaisten tulisi käyttää toimittajia tiedottamisessa, koska tällä tavalla kriisiorganisaatio joutuu kiinnittämään vähiten omia resurs-

³²³ Onnettomuustutkintakeskuksen loppuraportti. MV Estonia, (2000), s.92

³²⁴ Raittila, (1996), s.42, Onnettomuustutkintakeskuksen loppuraportti, MV Estonia (2000) s.224

³²⁵ Onnettomuustutkintakeskuksen loppuraportti, MV Estonia (2000) s.95

seja tiedottamiseen. Tiedotusvälineet ovat osa tiedotusorganisaatiota, jonka tehtävänä on muuttaa viranomaisten kertomat faktat tilanteesta tekstiksi.³²⁶

Viestintä

Onnettomuuden alkuhetkillä vallitsi epävarmuus siitä, oliko alus uponnut vai ainoastaan kallistunut. Tähän liittyy mielestäni Estonian antaman hätäkutsun epäselvyys ja se, ettei Estonia ilmoittanut selvästi uppoavansa tai olevansa uppoamisvaarassa. Tämä seikka viivästytti suur-onnettomuushälytyksen antamista,³²⁷ ja johti myös osaltaan siihen, että Helsinki Radio antoi tilanteesta ”Pan-Pan” -pikasanoman ”Mayday relay” -hätäsanoman toiston sijan. Tutkintalautakunta kritisoi myös meripelastuskeskusten toimintaa siitä, että myöskään nämä eivät kuitenkaan Estonian lähettämää hätäkutsua, vaikka siinä oli selvästi ilmaistu Estonia olevan hädässä (perämies käytti termiä ”Mayday”). Kuittauksen puuttumiseen vaikutti ainakin se, että meripelastuskeskusten ja Helsinki Radion päivystys oli yksittäisten henkilöiden varassa.³²⁸ Tämä tarkoitti ainakin MRCC Turun osalta sitä, että jos tämä yksi henkilö olisi sitoutunut radioliikenteeseen kuittaamalla ja mahdollisesti releoimalla Estonian hätäkutsun, olisivat yksiköiden hälytykset tehtävään viivästyneet oleellisesti. Hätäliikennettä ei käyty myöskään sääntöjen mukaisesti, eikä MRCC Turku ilmoittanut johtavansa operaatiota radiolla yksiköille jotka olivat mukana pelastustoiminnassa.³²⁹

Pelastusorganisaation hälyttäminen puhelimilla ja hakulaitteilla oli hidasta ja työlästä MRCC Turun henkilöstölle. Hälytysten hitautta kuvaa hyvin se, että viimeiset hälytykset saatiin tehtyä vasta kello 4:n jälkeen, kun tarvittaville sairaaloille oli ilmoitettu mahdollisista tulevista potilaista. Tällöin ensimmäisestä tiedosta Estonian tilanteesta oli kulunut jo noin kaksi ja puoli tuntia. Samasta syystä myös tiedonvälitys ylimmälle johdolle ja useille muille tahoille viivästyi, kuten ilmoitus rajaesikunnan kautta valtioneuvoston tiedotusyksikölle, joka on kriisitiedotuksen keskeinen elin Suomessa. Osasyynä hälytysten viivästymiseen voidaan pitää myös onnettomuutta edeltäneenä päivänä pidettyä öljyntorjuntaharjoitusta, jonka takia moni luuli että kyseessä on edelleen harjoitus. Hälytyspuhelut jouduttiinkin usein aloittamaan sanoilla ”tämä ei ole harjoitus”.³³⁰

³²⁶ Raittila (1996) s.51

³²⁷ Suuronnettomuuden mukaisesti alettiin toimia klo 02.30. Onnettomuustutkintakeskuksen loppuraportti. MV Estonia, (2000), s.224, Raittila (1996) s.18

³²⁸ Onnettomuustutkintakeskuksen loppuraportti. MV Estonia, (2000) s.204

³²⁹ Vaaratilanteen meriradioliikenne s.78, Onnettomuustutkintakeskuksen loppuraportti. MV Estonia, (2000) s.224,226

³³⁰ Onnettomuustutkintakeskuksen loppuraportti. MV Estonia, (2000), s.101,226, Raittila (1996) s.19

Kun tieto onnettomuudesta tavoitti kansalaiset tiedotusvälineiden kautta, myös omaisten puhelut alkoivat ruuhkauttaa meripelastuskeskuksen puhelimia ja tällä tavalla häiritä onnettomuuteen liittyvää johtamista. Johtoryhmä teki tällöin päätöksen siirtää puhelut poliisin vaihteeseen samassa rakennuksessa, ja se vastasikin yli 6000 puheluun viiden vuorokauden aikana. Omaistiedotuksessa oli tästä huolimatta ruuhkaa, eikä siellä ollut mahdollisuutta antaa henkistä tukea tai kääntää puheluita tällaiseen palveluun³³¹ Poliisin jälkiarvioissa on mainittu, että matkustajaluettelon puuttuminen oli yksi suurimmista omaisille suunnatun tiedotuksen ongelmista. Toisena seikkana mainittiin, että pelastettujen henkilötiedot tulisi kirjata tarkemmin, koska Estonian tapauksessa kirjoitusvirheiden takia ei saatu täyttä varmuutta pelastettujen henkilöllisyyksistä, eikä tämän takia tietoa voitu viedä eteenpäin.³³² Poliisin DVI-yksikkö (Disaster Victim Identification, uhrien tunnistusyksikkö) pystyi sen sijaan organisoimaan yksikkönsä tarpeeksi puhelimiin vastaajia ja pitkiinkin puheluihin oli aikaa³³³

Tiedottaminen

Tiedottamisen lähtökohdat Estonia-onnettomuudessa olivat selkeät. Koska onnettomuus sattui Suomen meripelastusvastuualueella Saaristomerellä, onnettomuuden johtamisesta ja sitä kautta tiedottamisesta vastasi Saaristomerén merivartiosto. Tiedottamisvastuu rajautui kuitenkin omasta toiminnasta tiedottamiseen eli esimerkiksi uhrien tunnistuksesta tiedotti täten poliisi.³³⁴

Silloisen Saaristomerén merivartioston meripelastusohjeissa lähtökohdat ulkoiselle tiedottamiselle olivat avoin ja journalisteja palveleva linja. Onnettomuuksista tuli tehdä nopea ensitiedote Suomen tietotoimistolle, jonka jälkeen myöhemmässä vaiheessa pidetään tiedotustilaisuuksia ja kuljetetaan toimittajia onnettomuuspaikalle. Silloisen ohjeistuksen mukaan onnettomuustilanteissa erikseen nimetty upseeri vastaa tiedotuksesta vartioston komentajan linjausten mukaisesti. Vartioston silloinen komentaja Raimo Tiilikainen nimesi tiedotusvastuuseen vartioston apulaiskomentajan Simo Pitkäsen. Hän vastasi kuitenkin itse tiedotustilaisuuksien pitämisestä joukkotiedotusvälineiden edustajille.³³⁵

Estonia-onnettomuuden kriisitiedottamisen lähtökohdat olivat onnettomuutta johtavalle organisaatiolle otolliset. ”Viranomaisilla oli paljon kiinnostavaa tiedotettavaa eikä juuri mitään

³³¹ Raittila (1996) s.23-25

³³² Sama s.26

³³³ Sama s.27

³³⁴ Sama s.18

³³⁵ Sama s.23

salattavaa, mikä mahdollisti avoimen tiedottamisen. Viranomaisten tiedotuksen uskottavuus ei myöskään ollut ongelma, koska salailulle ei ollut nähtävissä motiiveja³³⁶. Silloisen Saaristomeren merivartioston tiedotuslinjan mukaisesti tiedotuksen tulisi olla avointa ja journalisteja palvelevaa. Tiedotussuunnitelma lähti siitä liikkeelle, että ensin onnettomuudesta annetaan alkutiedote vartioston tiedotusnauhuriin ja sama sanoma lähetetään telefaxilla Suomen tietotoimistolle (STT). Ohjeiden mukaan tiedotukselle oli varattava operatiivisista yhteyksistä riippumattomat viestiyhteydet.³³⁷ Meripelastuskeskuksessa ja sen yhteydessä olevissa toimistoissa meripelastuskeskuksen tiedotuspuhelimiin vastanneet olivat oman yksikön henkilökuntaa, mikä lisäsi tiedotuksen uskottavuutta³³⁸

Tiedotustilaisuudet järjestettiin samassa rakennuksessa (Eerikinkatu 40–42, Turku) jossa sijaitsee myös meripelastuskeskus ja silloinen Saaristomeren merivartioston esikunta.³³⁹ Tiedotustilaisuuksien paikka oli hyvä sekä onnettomuutta johtaneen organisaation että myös toimittajien kannalta, sillä se sijaitsee meripelastuskeskuksen alakerrassa ja on nopeasti tavoitettavissa myös Turun keskustasta.³⁴⁰ Tiedotustilaisuuksiin osallistui suuronnettomuusjohtoryhmän jäseniä ja tilaisuuksia johti vartioston komentaja. Saaristomeren merivartioston komentaja, kommodori Raimo Tiilikainen antoi onnettomuudelle kasvot, sekä edusti pelastustöitä suorittavaa organisaatiota. Tämä koettiin luottamusta herättävänä.³⁴¹ Ensimmäisen vuorokauden aikana tiedotustilaisuuksia pidettiin viisi kappaletta ja kaiken kaikkiaan yksitoista. Tiedotustilaisuudet Saaristomeren merivartioston esikunnassa olivat kuitenkin huonosti organisoituja median mielestä. Yksi Raittilan haastatelluista toteaa, että tilaisuudet alkoivat järjestyksessä, mutta päättyivät kaaokseen. Osa toimittajien kritiikistä kohdistui myös kirjalliseen materiaaliin, mitä ei jaettu tiedotustilaisuuksien yhteydessä. Tällaisella englanninkielisellä materiaalilla olisi voitu helpottaa faktojen ja perustermien kertomista varsinkin ulkomaiselle medialle.³⁴²

Noin neljä tuntia sen jälkeen, kun viimeinen elossa oleva uhri oli löytynyt onnettomuusalueelta, merivartioston komentaja antoi luvan kolmelle helikopterille viedä toimittajia alueelle hankkimaan kuvamateriaalia. Helikoptereiden miehistöt olivat eri mieltä päätöksestä ja suorittivat toimittajalennot mahdollisimman nopeasti päästäkseen takaisin alueelle etsintätehtäviin. Matkustajien kuljettaminen pelastustoimissa olevalla helikopterilla on erittäin vaarallista ja

³³⁶ Raittila (1996) s.12

³³⁷ Sama s.23

³³⁸ Sama s.27

³³⁹ Ensimmäisen vuorokauden aikana tiedotustilaisuuksia järjestettiin myös Helsingissä, Utössä ja onnettomuuden uhreja vastaanottaneissa sairaaloissa. Raittila (1996) s.59

³⁴⁰ Sama s.27

³⁴¹ Sama s.33

³⁴² Sama s.28

siihen tarvitaan aina pelastustoimien johtajan lupa.³⁴³ ”Edelleen voidaan kysyä, vaarantuu pelastettujen yksityisyys, kun he joutuvat heti pelastamisen jälkeen kameroiden ja toimittajien eteen.”³⁴⁴ Toisin sanoen helikopterimiehistöjen mielestä toivoa ei ollut vielä menetetty uhrien kannalta, vaikka johto oli jo tätä mieltä.

Valtionhallinnon tiedotustoiminta ja yleinen osallistuminen kriisiin oli hillittyä. Suurin syy tähän oli se, että Suomi ei halunnut kytkeytyä onnettomuuteen, koska Estonia oli purjehtinut Viron lipun alla ja oli matkalla Tallinnasta Tukholmaan. Valtioneuvosto päätti, että onnettomuuden suuruuden vuoksi tiedotusvastuu on valtioneuvoston tiedotusyksiköllä, mutta aamun kuluessa todettiin, että tiedotusvastuu on parasta jättää meripelastusviranomaisille Turkuun. Suomen presidentti ja pääministeri esittivät surunvalittelunsa, mutta sen jälkeen valtionjohto jäi taka-alalle.³⁴⁵ Ruotsissa ja Virossa arvosteltiin suomalaisten tiedotustoimintaa ja ennen kaikkea hälytysten hitautta, koska ilmoitus ruotsalaisille viranomaisille viivästyi hieman, ja ilmoitus Viroon viivästyi kohtuuttomasti. Myös näiden viivästymisten syyt liittyvät hälytysjärjestelmän hitauteen, mutta myös Ruotsin viranomaisilla oli omia epäselvyyksiä helikoptereiden hälytyksiin liittyen. Myös ruotsalaisten hälytykset tehtiin tuolloin hakulaitteilla, joiden verkossa sattui olemaan huoltokatkos. Lisäksi Ruotsin lento- ja meripelastusviranomaisten välillä oli epäselvyyksiä johtosuhteissa sekä hälytysten tekemisessä.³⁴⁶

Median toiminta

Koska onnettomuudesta selvinneitä oli vaikea päästä haastattelemaan ja kuvamateriaalia onnettomuusalueelta ei alkuvaiheessa ollut, keksivät toimittajat mitä erikoisimpia menetelmiä tiedon keräämiseksi. Toimittajat yrittivät muun muassa päästä sairaaloihin takaovista, paloportaita pitkin, ilmoittautumalla omaisiksi, esittivät pelastuneita kääriytymällä huopiin sekä yksi esiintyi turvamiehenä pääministerien vierailun yhteydessä. Tällaisia keinoja voidaan pitää kyseenalaisina, mutta kekseliäisyyttäkin löytyi. Ilta-Sanomien ja Expressenin toimittajat yrittivät vuokrata kalastusveneen, joka olisi vienyt heidät Utöhön.³⁴⁷

Estonia onnettomuus oli ensimmäisiä kriisejä Suomessa, joka herätti laajaa kansallista keskustelua median toiminnasta kriisissä olleiden ihmisten kanssa.³⁴⁸ Koska media ei saanut tarpeeksi tietoja ja erityisesti kuvamateriaalia onnettomuuspaikalta, se yritti haastatella kaikin

³⁴³ Onnettomuustutkintakeskuksen loppuraportti. MV Estonia, (2000) s.216

³⁴⁴ Sama

³⁴⁵ Raittila (1996) s.40

³⁴⁶ Sama s.44

³⁴⁷ Sama s.60

³⁴⁸ Raittila, Koljonen & Väliaverronen (2010) s.49

keinoin onnettomuudesta selvinneitä. Kriisipsykologit ovat sitä mieltä, että kriisistä selvinneitä ihmisiä ei tulisi haastatella heti onnettomuuden jälkeen, koska he ovat usein sokissa, mikä voi häiritsemisen takia johtaa posttraumaattiseen stressioireeseen (Post Traumatic Stress Disorder, PTSD).³⁴⁹ Sokkitilan määrittämien ei ole myöskään helppoa maallikolle, sillä sokissa oleva ihminen saattaa käyttäytyä täysin normaalisti ja antaa järkevältä kuulostavia lausuntoja medialle.³⁵⁰

Toimittajien käyttäytymistä tulkittaessa tulee muistaa, että eri maiden toimittajilla on erilaiset ja eri laajuiset normistot koskien eettisiä ohjeita. Eri maissa suhtaudutaan siis eri tavalla vainajien kuvaamiseen ja pelastuneiden haastatteluihin. Tästä huolimatta Raittila toteaa, että onnettomuudesta pelastuneiden haastattelu häiritsee henkisen tuen ja psyykkisen ensiavun antamista.³⁵¹ Journalistit puolustivat onnettomuuden uhrien kuvaamista yhteisyyden näkökulmasta. He halusivat tuottaa myös muuta kuvamateriaalia kun teknillistä tietoa pelastustapahtumasta, jota onnettomuutta johtanut organisaatio pystyi heille antamaan. Tätä näkökulmaa voidaan puolustaa juuri yhteisyyden tuottamisen näkökulmalla tai kuten Raittila asian muotoilee; ”tiedotusvälineiden rooli yleisön surutyön terapeuttisena välineenä.”³⁵² Yhteisyyden tuottaminen näyttäisi ainakin Estonian tapauksessa toteutuneen omaisten kustannuksella, sillä vaikka katsojat haluaisivat nähdä ja kuulla onnettomuuden uhreja, niin uhrille itse haastattelua on vaikeaa pitää positiivisena kokemuksena. Myös toimittajat kokivat varsinkin uhrien omaisten haastattelut henkisesti raskaiksi ja vaikeiksi tehtäviksi.³⁵³

Viranomaisten rajoittivat median toimintaa ainoastaan julistamalla lentokieltoalueen onnettomuusalueen ylle sekä kieltämällä pelastuneiden haastattelut ja vainajien kuvaamisen terveydellisistä ja eettisistä syistä.³⁵⁴

Kaiken kaikkiaan media loi meripelastusorganisaatiosta positiivisen kuvan tekemällä suomalaisista pintapelastajista sankareita sekä nostamalla myös kommodori Tiilikaisen sankarin rooliin.³⁵⁵ Organisaatioviestinnän näkökulmasta rajavartiolaitos ja meripelastusorganisaatio pystyivät siis suojelemaan mainettaan ja pitämään kasvonsa, minkä johdosta kansan luottamus säilyi meripelastusorganisaatiota kohtaan.³⁵⁶

³⁴⁹ Raittila, Koljonen & Väliaverron (2010) s.49

³⁵⁰ Sama s.50

³⁵¹ Raittila (1996) s.65

³⁵² Sama s.66

³⁵³ Sama s.80-81

³⁵⁴ Sama s.52

³⁵⁵ Sama s.152

³⁵⁶ Lehtonen (2009) s.65-68

Liite 2

Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien hoitoon hälytettyjen viranomaistahojen hälytysajat:

Lähteinä on käytetty Oikeusministeriön tutkintalautakunnan tutkintaraportteja molemmista koulusurmista.³⁵⁷ Hälytysaika on esitetty kuluneena aikana ensi-ilmoituksesta hätäkeskuksille. Listassa on esitetty ainoastaan olennaisimpien tahojen hälytykset tapahtumien alkuhetkiltä.

Hälytetty taho: (Jokela)	Ensihälytyksestä kulunut aika:	Hälytetty taho: (Kauhajoki)	ensihälytyksestä kulunut aika:
Itä- ja Keski-Uudenmaan hätäkeskus	klo 11.43 (tapahtuma alkoi viranomaisten osalta)	Hätäkeskus	klo 10.43 (tapahtuma alkoi viranomaisten osalta)
Ensimmäiset 2 ambulanssia	1 min	Ensimmäiset 2 ambulanssia, poliisi	1 min
Ensimmäiset 2 poliisi-partiota	3 min	Pelastushelikopteri, 3 lisäambulanssia	2 min
Mediheli ja 1 pelastusyksikkö	3 min	Pelastuslaitoksen yksiköitä	3 min
		Pelastusylijohtaja	7 min
		Sisäasiainministeriön turvallisuusasiain johtoryhmä ³⁵⁸	12 min
Poliisin valmiusyksikkö	7-27 min	3 pelastusyksikköä lähikunnista	14 min
Helsingin kihlakunnan päivystävä komisario	7-12 min (tarkkaa aikaa ei esitetty)	Sisäasiainministeriön poliisi- ja pelastusosastot	noin 15 min
Keski-Uudenmaan pelastuslaitoksen päivystävä päällikkö, palomestari, toinen pelastusyksikkö sekä lisää sairaankuljetusyksiköitä	noin 17 min	Kauhajoen kaupunki ja kaupunginjohtaja	24 min
Hätäkeskus alkoi soveltaa suuronnettomuusohjetta	noin 17 min	Seinäjoen keskussairaala	28 min
		Sosiaali- ja terveysministeriön päivystäjä	34 min
		Valtioneuvoston tilannekeskus	38 min

³⁵⁷ Oikeusministeriön julkaisemat tutkintalautakuntien raportit: *Jokelan koulusurmat 7.11.2007 & Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008*

³⁵⁸ ”Turvallisuusasiain johtoryhmän puheenjohtaja on sisäasiainministeri ja varapuheenjohtaja on ministeriön kansliapäällikkö. Jäsenet ovat poliisiylijohtaja, pelastusylijohtaja, rajavartiolaitoksen päällikkö, ministeriön kansainvälisten asioiden yksikön päällikkö, Keskusrikospoliisin päällikkö, Suojelupoliisin päällikkö ja Hätäkeskuslaitoksen johtaja” Kauhajoen tutkintalautakunnan loppuraportti, (2010) s.34

		Satakunnan keskus- sairaala	42 min
		Opetusministeriön valmiuspäällikkö	48 min
		Tampereen yliopistol- linen keskussairaala	50 min

Liite 3

Strukturoidun teemahaastattelun runko, joka lähetettiin haastateltaville ennen varsinaista haastattelua.

”Arvoisa vastaanottaja

Olen tekemässä pro gradu -tutkimusta aiheesta ”Meripelastuksen suur- ja monialaonnettomuuden kriisiviestintä hallinnon eri tasoilla”. Hallinnon eri tasoilla tutkimuksessani tarkoitan merivartioston, Rajavartiolaitoksen esikunnan ja Sisäasiainministeriön välisiä tasoja. Tutkimustani varten haastattelisin mielelläni teitä liittyen oman alanne erityisosaamiseen kriisiviestinnän saralla. Haastattelu ei vaadi mitään erityisvalmistelua osaltanne, ja se tulee kestämään noin 30 minuuttia. Haastattelun teemoja ovat:

- Internetin hyödyntäminen kriisiviestinnän sisäisessä ja ulkoisessa tiedottamisessa omalla hallinnon alallanne
- Puhelinpalveluiden järjestäminen ulkomaisen ja kansallisen median sekä kansalaisten tiedontarpeisiin liittyen kriisitilanteessa
- Tilannekuvan saanti ja sen välittäminen eri viranomaisten sekä hallinnon eri portaiden välillä
- Uhri- ja potilastietojen välittäminen eri viranomaisten ja sairaaloiden välillä
- Työnjako kriisiviestinnässä eri hallinnon tasoilla
- Kriisiviestinnän koulutus hallintoyksikössänne

Lisäksi haluaisin, että kertoisitte vapaasti oman kokemuksenne ja näkemyksenne mukaan niistä asioista, jotka teidän mielestänne kaipaavat lisätarkastelua tai joihin tulisi teidän mielestänne kiinnittää huomiota kriisiviestinnän osalta valmiussuunnittelussa.

Jos jokin kysymys, tutkimukseni yksityiskohta tai näkökulma askarruttaa teitä, ottakaa vapaasti yhteyttä sähköpostilla tai puhelimella milloin tahansa.

Kaikki haastattelut tullaan nauhoittamaan ja litteroimaan. Sitoudun säilyttämään kaikki haastattelu- sekä litterointitiedot - ainoastaan omassa hallussani, enkä luovuta tietoja ulkopuolisille ilman suostumustanne. Jos haluatte, että haastattelu tehdään luottamuksellisena, siten ettei henkilöllisyytenne ja/tai edustamanne organisaatio selviä tutkimuksesta eikä litterointitiedoista, sitoudun kunnioittamaan pyyntöänne.

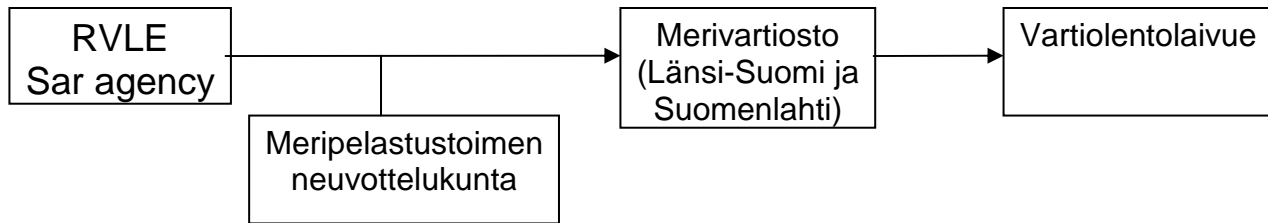
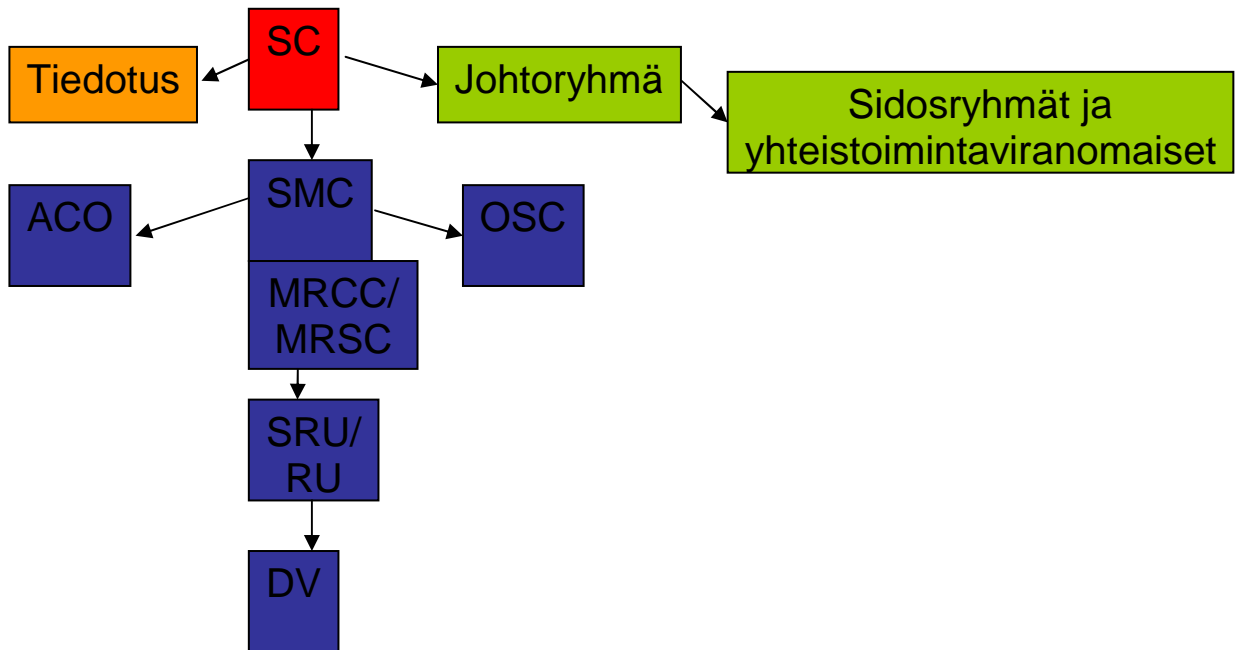
Ystävällisin terveisin

Sotatieteiden maisterikurssi 1. /Maanpuolustuskorkeakoulu
Luutnantti

Pekka Niittylä

Yhteystiedot:
puh:+358440175644
pekka.niittyla@yahoo.com”

Meripelastuksen hallinnollinen ja operatiivinen linja

Kuva 5. Meripelastustoimen hallinnollinen linja³⁵⁹Kuva 6. Meripelastustoimen operatiivinen linja³⁶⁰³⁵⁹ Meripelastusopas (2006), s.4³⁶⁰ Sama s.5. Lyhenteiden selitykset: SC (Search and Rescue Co-ordinator) eli meripelastustoimen johtaja, SMC (Search and rescue Mission Co-ordinator) eli meripelastusjohtaja, MRCC (Maritime Co-ordination Centre) eli meripelastus johtokeskus, MRSC (Maritime Rescue Sub-Centre) eli meripelastuslohkokeskus, SRU (Search and Rescue Unit) eli meripelastusyksikkö, RU (Rescue Unit) eli pelastusyksikkö, DV (Distress Vessel) eli onnettomuusalus, ACO (Aircraft Coordinator) eli lentotoiminnan koordinaattori, OSC (On-Scene Coordinator) onnettomuuspaikan johtaja. Lähde: *Meripelastusopas 2006*, Liitteet, lyhenteitä.

Liite 5

Rajavartiolaitoksen tietojärjestelmän meripelastussovelluksen tuottama tilannekuva

